

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT

1944

BIND XI. I.

Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt
i Kommission hos P. Haase & Søn, København

Billedet paa Forsiden viser et nyfundet Kvinde-
smykke fra Vikingetiden. Det er fundet paa en Mark
i Vorbasse; se nærmere S. 124.

De ældre, sjældne Aargange af »Fra Ribe Amt«
1903–28 er udsolgt i Boghandelen. Restoplaget sæl-
ges kun til Medlemmer og Subskribenter. Prisen er
4 Kr. pr. Aargang. Enkelte Aargange er f. T. helt ud-
solgt. — Endvidere kan Medlemmer og Subskribenter
købe Aargangene fra og med 1929 for 2 Kr. pr. Stk.
— Henvendelse til Kassereren, Lærer H. K. Kristens-
sen, Lunde, Jyll.

Af flere Grunde bliver Aarsmødet ikke afholdt
før i September. Fremtidig vil Aarbogen blive ud-
sendt omkring denne Maanedes Begyndelse.

Degnen

i Ribe Amt i 18. Aarhundrede*

En kulturhistorisk Skitse.

Af Georg Hansen.

Lige siden Kristendommens Indtog i Danmark har Degnen været en kendt Skikkelse. Det latinske *Diaco-* *onus* blev det danske Diakon — Degn, det er Tjener. Men Degnens Historie er usikker. I katolsk Tid spændte Begrebet vidt, lige fra Domkapitlernes højfornemme rige Erkedegn til den simple Sogndegn, tiest en Munk eller Latinskoledreng, altid en »Fattigmand« ude i det Ærinde at faa et nemt Levebrød, men sjældent en Person, hvem Hvervets Alvor laa tungt paa Skulderen.

Reformationen greb ændrende ind. Med den katolske Gejslighed forsvandt Erkedegnen og andre højere Grader af Arten, og tilbage blev alene den simple fungerende Degn — Tjeneren — og hans Væsen forblev uændret. I Bekneb for Penge henlagde man Degnekaldene i By og paa Land indenfor 2 Miles Afstand til Latinskolerne for at Hørere og Disciple kunde nyde Indtægterne mod saa til Gengæld at bestride Embederne eller holde en Substitut.

Det blev en usselig Ordning, lige slet for Kirke og Folk og til usigelig Ærgrelse for det sidste; man betalte nok Penge, men havde alligevel ingen Degn,

*) d. v. s. i Tiden c. 1730—80.

saadan rigtig da, om Søndagen en 15–16 Aars Knægt som Forsanger i Kirken, hvis han da kom, og til Hverdag slet ingen. Skulde der ringes Morgen og Aften, maatte Bønderne selv »trække Rebene«, og i mange Kirker hang Klokkerne følgelig urørte. Man var misfornøjede, og man klagede — i 150 Aar forgæves, men saa hjalp det. I Chr. V.' Danske Lov bestemtes det, at hvert Sogn skulde have sin Sædedegn, og han skulde være Student².

Hurtigere end venteligt var Forholdene ændret. Endnu før 17. Aarhundredes Udgang var de fleste Løbedegne borte og en ny Skikkelse i Samfundet, Sædedegnen, vor Kulturs klassiske Degn, dukket op. En Forløber havde han i den gamle Sædedegn, ham der i Aarhundreder havde siddet i de Sogne, fra hvilke der var 3, 4 eller flere Mil til nærmeste Købstad, og som kun havde været kendt i større Udstrækning i Jylland og da ofte som en Bonde, hoveripligtig som andre Bønder. 1685 benævnes 15 pCt. af Ribe Amts Degne som hoverigørende Bønder.³

Ændringen var gennemgribende, og den voldte Vanskeligheder. Mest pinagtigt blev Spørgsmaalet om Degns Bolig, der ifølge Loven af Kirkens Patron skulde udlægges i Kirkens Nærhed.⁴ Her kneb det. Aarhundreders Vanrøgt havde trods gentagne kgl. Befalinger ladet de middelalderlige Degnehuse gaa i Grus. Uden at tænke paa Erstatning havde Patron og Patronesse taget sig Jorden til Indtægt, og da de nu atter blev dem afkrævet, havde man glemt deres Eksistens. Et Par kraftige Reskripter maatte til for at hjælpe den svigtende Hukommelse, og helt klar blev Sagen først, da Hs. Majestæt Kongen truede de genstridige med Fortabelse af Jus Patronatus samt offentlig Tilrettevisning, om de ikke parerede Ordre.⁵ Thi Manglerne var store. I hele Amtet havde ikke Halvdelen af Sognene

Bolig — 48 pCt. i 1685, men samtidig i Koldinghus Amt kun 14 pCt. Der var imidlertid langt fra Kongen i København til Patronen i Ribe Amt og endnu længere fra Løfter om Hus til Vaaningen stod færdig. Endnu et Kvartsekel senere var Stillingen uændret, og 1743 sad 45 pCt. stadig uden Bolig. For dem var Kaarene haarde. Henvist til en »Rigmand«s Medlidenshed blev de usselt behandlet, oftest sat ind i et Fæstehus maatte de skatte, skyldte og trælle som en Bonde, om de da ikke som Degnen i Ho selv evnede at bygge Hus,⁶ og saa langsomt bedredes deres Kaar, at endnu 1799 var 10 pCt. uden Bolig.⁷

Degneboliger var ikke flotte, en 8—10 Fags Bygning indeholdende Stue, Køkken, Kammer, Bagerovn, Bryggers og Udhus, det var det almindelige, og tiest var den skrøbelig, kun opsat af spinkelt Fyrretømmer med klinede Vægge og Tag af Straa eller Lyng. Den forfaldt da ofte, og modvillig indstillet lod Proprietæren Degnen skøtte sig selv*. Vilde han have repareret blev det hans egen Sag, jævnlige oversteg det hans Kræfter, og mens Huset gradvis sank i Jorden, maatte han som Jacob Brun i Vilslev drevet »af Frygt Degneboligen over ham skulde nedfalde«, rykke ind i et Lejehus. I Kvong var Forholdene i den Grad elendige, at Degnen »har opholdt sig hos en Bonde af Mangel paa Husleje og fornøden Værelse«, indtil han endelig flyttede sin Seng over i Skolestuen, og ved et Degneskifte i Ansager c. 1740 fandtes det ganske Hus »nedsunket udi Jorden en halv Alen«.⁶

Boligens Istandsættelse blev da en ny Degns første Opgave, og saa tunge Byrder var det, at mere end en Supplikant nægtede at overtage et tilstaaet Kald

*) Iflg. Danske Lov 2:15:9 skulde Degnene selv holde deres Boliger vedlige; men Godsejerne leverede dem ofte overordentlig slette Huse. — —

af Rædsel over Reparationernes Omfang. Undertiden byggede han til. Et Skolehus paa 6 Fag forøgede Hr. Günther i Janderup saaledes selv med 2, og Degnen i Ølgod satte endog 6 til et 5-Fags Hus opbyggt af hans Fader. Ved Embedets Afstaaelse maatte slige »Privatfag sælges«⁶. 1766 blev Enkens Udbytte af Boligen i Anst c. 17 Rd.⁸, og i Følge kgl. Reskript af 23.—4. 1781 skulde »egne Huse« vurderes fra ny, aarligt afgaa med $\frac{1}{20}$ ' Værdi og ved Skifte det resterende erstattes af Eftermanden.

Ildsvaade var Degnens Ruin — en halv Times Baal — og den arme var Stodder. Brandforsikring var ukendt, og kunde den ulykkelige ikke vække Næstens Medlidenhed, var han redningsløs fortabt. Saa galt gik det dog sjældent; thi Degnene hjalp hverandre — mange fattige gør een rig. Sagen indbragtes for Landemodet, hvorpaa der foranstaltedes Kollekt blandt Stiftets Degne — nødigt gav de ganske vist og helst kun 8—10 sk., men tvunget af Bispens strenge Bud blev 1 mk.' Bod den gængse Takst, og siden 1752 efter kgl. Ordre tilsagt 2 mk.s Hjælp af hver Kirke til Husets Opførelse var Haveristen hæderlig hjulpet.⁹ Hvert femte Aar — i Gennemsnit — var Brandkollekt nødvendig i Ribe Stift. Daarlige Skorstene og aaben Ild gjorde stadig det let antændelige Bindingsværk til Flammernes Bytte.⁹

Størst var Tabet ved Indboets Brand. Borde, Bænke, Dynner, Tøj — alt gik op i Luer og lod sig af de smaa Midler kun med yderste Vanskelighed eller for en stor Del slet ikke erstatte. Vel var de færreste Degneboer rige; men mange rummede alligevel betydelige Værdier. Rigelige Mængder af Sengetøj, Linned og Køkkenudstyr forekom næsten alle Steder, og foruden Borde, Bænke, Skabe og Stole havde man adskillige Ting som Chatoller og Himmelsenge. Senge var i det hele

taget saa almindelige, at i alt Fald 60 pCt. besad saadanne, men ellers var det stadig Alkoven, der domierede.

Med Klæder var man vel forsynede, de fleste Degne havde 2 eller 3 Kjoler heraf mindst en af Klæde eller Plyds, flere Par Fodtøj, Hatte, Kasketter, Surtoutes etc., og deres Koner stod ikke tilbage. Talrige Stykker Undertøj, Kjoler, Strømper, Tørklæder, Sko, Hatte og Kaaber var de allerflestes Eje, og Kvindens Pyntesyge fornægtede sig ikke; fine Silkeyser med Kniplinger, Skindhandsker, sorte uldne Damaskeskaaber, Taftes Skørter og Satintrøjer, Safiansko, Atlaskes Huer, Traadstrømper, Smykker af Guld, Sølv og Perler, kort sagt alt det, hvormed Kvinden søger at vinde Prisen som Festens Dronning, laa vel gemt i svære Egekister og dybe Skuffemøbler. Det tydede ikke paa Fattigdom — og dog var Degnen maadelig stillet.¹⁰

Uden nogen bestemt Norm for Lønnens Størrelse havde Loven blot bestemt, at Degnen skulde nyde det samme som hans Formænd før ham; men det var usikkert. En halv Snes Sletdaler var hvad der ydedes 1685 — taget gennemsnitligt. Men det var langt fra tilstrækkeligt og ogsaa betydeligt under, hvad det burde være. Om ved 1730 var Lønnen steget til 14 Rd. 3 Td. Byg 2 Td. Rug — d. e. Korn omregnet til Penge 20 Rd.¹¹ og 1768 var den c. 30 Rd. I Forhold til Præstens c. 225 Rd. foruden dennes Indtægt af Jorden, var det ingen Ting. Thi Degnen havde ingen Jord. At det havde været Tilfældet i gamle Dage og forlangtes i Loven betød intet.¹² Ikke 15 pCt. af Ribe Amts Degne havde endnu i 1740erne Græs til en Kos Fodring — en Kaalhave det var alt.³

Dertil var Indtægterne i høj Grad usikre, ganske afhængig af Bondens Velvilje. Vigtigst var Kornlønnen, $\frac{1}{3}$ mod Præsten, om det skulde gaa efter Loven.

Men det gjorde det ikke i Jylland. »Thi fordi her er ingen vis Taxt paa, hvad enhver aarlig skal give, saa giver enhver, hvad de lyster, bliver og ikke ved det sædvanlige, men forandrer det som de vill« »Indkomsterne er som Degnen omgaas sine Sognemænd«, »naar en Mand i en eller anden Maade har fattet en Slags Fortrydelse til mig, har han straffet mig med en skp. Byg i Stedet for en skp. Rug«. ³

Een skp. Korn pr. Mand var, hvad Degnen nød uanset Hartkornets Størrelse. »Men i de daarlige Aar lader de formuende sig endog forlyde, at de ved ingen Rettighed af at sige for Degnen enten i Korn eller Offer«.

Offer erlagdes ved de store Højtider og kunde alt efter Omstændighederne beløbe sig til 4—5 Rd. om Aaret. Dertil kom Accidenterne, Offer ved Bryllupper, Begravelser, Barnedaab og Kirkegangskone*; »men de falder nu kun tynde og ringe, siden Bryllupper holdes kun paa Søgnedage med et ganske lidet Følgeskab, Faddere bruges kun 5. Kirkegangskoner har og i Anledning af det samme indspærret sit Følgeskab indtil 3 og 4 Personer, undertiden kun een« — Degnen i Maltbæk regnede 1 mk. pr. Barnedaab, 12 sk. pr. Kirkegangskone og 5 mk. ved et Bryllup. Endelig var der Smaaredsel, Naturalieydelser, oftest Fetalje, et Par Gange om Aaret; men tiest udeblev de, »siden Degnen har intet for sig at kræve efter, men maa lade sig nøje med, hvis Bønderne selv vil give,« og de »kalder det en Tiggervej og ingen Rettighed eller Skik, og dermed maa man lade sig nøje«. ³

Det var en Kamp for Degnen af faa sin Løn, drabeligt stred han, snart krybende og sledskende, snart

*) Efter en Barsel skulde en Kvinde føres ind i Kirken af Præsten eller Degnen, og ved den Lejlighed ofredes.

krævende sin Ret med de voldsomste Midler lige til Proces; saa hjalp det en Tid, men snart havde Bonden igen listet sin Vilje igennem, og modløs og for fattig til stadige Sagsanlæg bøjede han sig under den bitre Skæbnes haarde Lod.

Naar Døden havde svunget sin Le, stak Armoden Hovedet frem. Den »rige« Garderobe var blot et Skalkeskjul, bag hvilket Nøden gemte sig. Knap 30 pCt. af Dødsboerne vurderedes over 100 Rd., for de øvrige var Gennemsnitsvurderingssummen 55 Rd., og det ringeste takseredes til kun 17 — slet intet at regne mod Præstens 2—400 Rd. Skifter. Arv blev de efterladte til Del i 60 pCt. af Tilfældene, men oftest kun 20—30 Rd., og 20 pCt. sluttede med Underskud.¹⁰

Vi »haver vores Tilstand og Vilkaar inden Døre meget fattige, ja armeligere end vi for megen vil være bekendt«, jamrede Degnene i 1740 erne.¹¹ Et Par i Ansager havde »maattet forlade Degnekaldet for Armods og Fattigdoms Skyld«. Men de fleste slog sig igennem.³ I videst mulig Grad bragte man Udgifterne ned og øgede Indtægterne. Blandt de første var det særlig de offentlige Afgifter, man bekæmpede, d. v. s. Ekstraskatterne (Familieskatten) og Pensionen til Latinskolerne.

Den sidste var værst. Den var Erstatning for de Indtægter, Skolerne havde nydt af de dem tidligere tilhørende Kald. Hvor man fra gammel Tid havde haft Sædedegn, var man følgelig fri, det gjaldt saaledes alle Degne i Malt og Vester Horne Herreder. Men ifølge Latinskoleloven af 17.—4. 1739 og Reskriptet af 4.—3. 1740 skulde Pensionen forhøjes og alle betale. Grebet af Skræk raabte Degnene om Naade og bad, »at de høje Herrer for Guds Skyld vilde anse vores beklagelige Vilkaar«¹¹ og lade Pensionen forblive ved det gamle, og ved Reskript af 7.—6. 1743 fik de deres

Vilje — til stor Forargelse for Rektores Scholarum, der førte en hidsig Kamp mod de penserende Degne, som kun uvilligt og under Trusler om Pantning erlagde deres Ydelser.

Værre var det med Indtægternes Forbedring. Her skulde Opfindsomhed til, om man da ikke som nogle vilde tage til Takke med et Fæste. Enkelte drev et Haandværk, og flere erhvervede som Degnen i Sønderho deres Brød ved »Fiskeriet lige med andre vores Sognemænd for at holde Husholdningen vedlige«,³ ja Hr. Schourup i Hjalderup brugte endda baade Sætte⁴ og Toggergarn foruden Stage.⁸ Somme var »kloge« Mænd, og en enkelt forsøgte sig med Trolddom; men det var farligt.

Almindeligst var det at udnytte den knapt tilmaalte Kaalhave til det yderste, og de fleste holdt Kvæg. Kun 6 pCt. formaade ikke det. De øvrige havde 1 eller 2 Køer nogle Faar eller en Gris, og flere holdt Fjerkræ,¹⁰ »skønt her er paa denne Egn hart umuligt at faa et Læs Hø at købe og for menneskelige Øjne lige saa forunderligt, at vore faa Kreturer paa de bare Agre om Sommeren kan faa deres Ophold. Men vi ser og herudi den store Guds ubegribelige Almagt,« siger Præsten i Henne.⁶

Med umaadeligt Besvær kom Brødet til Huse, hvor Lønnen var mindst, og Spændingen var stor, naar Mulighed for bedre Kald dukkede op. Blev et saadant vakant, var der Rift om Stillingen. Anbefalet af Provst og Præst beklagede Supplikanterne deres Kaar og drog frem, hvad de havde af Fortrin til Embedet, og man spildte ikke Tiden. Allerede samme Dag som Degnen i Hjortlund 1769 døde, var de første Ansøgninger indgivet, ja enkelte søgte, da de havde hørt, han laa for Døden, allerede før denne indtraf. Man prøvede at komme Medbejlerne i Forkøbet ved at

træffe Aftale med en gammel Degn om at blive hans Efterfølger mod at give ham en passende Pension og snigløb saaledes Kaldsmyndighederne, da disse oftest gav deres Samtykke, hvis Aspiranten da var duelig.

Men Degnene var ikke ene om Biddet. Siden Skoleloven 1739 havde Skoleholdere Fortrinsret til Degnekald og benyttede den saa grundigt, at de udgjorde 90 pCt. af alle Ansøgere. Ogsaa helt udenfor staaende prøvede Lykken. Husmænd, Garvere, Haandværkere eller lignende, »der ej længer derved kan ernære sig og sine« mente her at finde en passende Nødhavn; de kom dog sjældent i Betragtning.¹³ Studenter var fra gammel Tid selvskrevne til Hvervet, siden 1739 skulde de dog have været Skoleholdere først; men de magre Kald i Ribe Amt overhang de ikke, 1768 udgjorde de knap 48 % af Degnene og senere i Aarhundredet færre!¹¹

Konkurrencen var dog haard og Supplikanterne følgelig myge læggende deres Dyder og kristne Sind for Dagen. Man skrev Ansøgninger i Guds Navn og med Vor Herres Velsignelse stillende Hs. højædle Højærværdighed den evige Salighed i Udsigt, om han betænkte netop denne Stakkel med Embedet. En Ansøger lovede, »at jeg ved den Hellige Aands Naade skal med Flid og Troskab forestaa det samme Embede, som den fromme Guds Haand maatte bøje Deres Højærværdiges Hjærte at beskikke mig til, ligesom jeg og vil bede den samme grundgode Gud, at han vil velsigne Deres Højærværdighed med al aandelig Velsignelse i de himmelske gode Ting, med Legems og Sinds Kræfter, bestandigt Helbred, langt og lykosaligt Liv og omsider forflytte Dem fra Deres høje Bispestol til en evig Æres Krone i Himmelen«. En anden vilde bede »den store Gud vor Fader og den store Sjælebiskop Kristo Jesu vil velsigne Deres Højærværdighed med overflødig Naade, Løn og Velsig-

nelse udi dette Liv, samt Aand og Kraft til hans høje Embede og dernæst Guds evige Salighed«, om han blev den begunstigede.¹³

Bispen havde Kaldsret til Kronens Kirker og Proprietærerne til deres egne, dog at Bispen stadfæstede Aspirantens Duelighed. Det prægede Besættelsen. Gamle Degne succederedes af deres Sønner, om de da faldt i Patronens Smag, og Præster med for stor Børneflokk listede de overtallige eller mindre vel funderede »Knægte« ind i et lidet Degnekald. Det var et uofficielt Privilegium, der gav Degnene Standspræg og knyttede dem nærmere til Præstestanden.

Degnens boglige Kunnen var underordnet. Havde han Sangstemme og Kendskab til Katekismen, var det nok, og det var da ogsaa disse Færdigheder, Bisperne undersøgte, før en Mand erklæredes kvalificeret. Præget af lærd Stand klæbede imidlertid ved ham fra gammel Tid — Latinen var hans Attribut, og Skæret heraf forgyldte den ustuderte, der gennem Skoleholderiet havde erobret »Studentens Ret«.

Ligefrem Belæsthed besad kun faa; men de fleste havde Bøger. Rundt regnet 80 pCt. af Degnenes Dødsboer i 18. Aarhundrede indeholdt saadanne, Halvdelen heraf ganske vist mindre end 10 Bind; men den anden Halvdel til Gengæld omkring et halvt Hundrede eller mere — og her var vægtige Ting: store teologiske Værker, fyldige Udgaver af de latinske Forfattere og berømte Kirkefædres Skrifter som f. Eks. Augustins Confessiones og Thomas a Kempis' »De imitatione Christi« (Om Kristi Efterfølgelse). Fyldigst repræsenteret var ellers — bortset fra Bibler og Psalmebøger — Huspostillerne, særlig Brochmanns, Møllers og Rostochs satte man højt, dertil opbyggelige Bøger som Johan Arndts sande Kristendom, De bedendes Kæde, Arons Brystspand, Jersins Livsens sande Vej,

En fattig Mands Husbog, Kingos Sjungekor o. fl. samt endelig de i 18. Aarhundrede saa højt skattede Ligprædikener. Verdslig Litteratur derimod var sjælden — udgjorde næppe 25 pCt., og bestod væsentlig af Regne- og Geografibøger, mens almindennende Litteratur ud over Klassikerne var et Særsyn. Et enkelt Eksempel af Holbergs Folkeret, en Bog om Københavns Belejring, et Par Folkebøger og nogle Bondepraktikaer, det var alt.¹⁰

Degnen var en gejstlig Person, det var tydeligt — nogle var teologiske Kandidater, der gik denne Omvej til Prædikestolen — men kun dem, der havde Latin-skolen bag sig, besad nogen boglig Dannelse, de øvrige forblev Bønder, der havde læst et Par opbyggelige Bøger og lært Katekismen; mere og mere prægedes Standen heraf, særlig efter 1780* — ikke at det skadede den, snarere det modsatte; thi af de utallige Hverv, der tilfaldt en Degn var mange af den Art, at de langt lettere lod sig udføre af en jævn Bonde end en Student med Nykker.

»Guds Menigheds Tjener i Guds Hus, dens Medlemmer til Opbyggelse og Ungdommen et lysende Eksempel«, det var, hvad Degnen skulde være. Han var den nærmeste Ramme om Folkets aandelige Liv og greb ved hele sin daglige Færd ind deri. Trækende Klokkernes Reb forkyndte han ved Morgengry Dagens Komme, og naar Dagens Arbejde var endt, og Solen gik ned i Vest, lød Klokken paany stemmende Sindet til Andagt og Fred. Om Søndagen kaldte han Menigheden sammen til fælles Forberedelse af Salighedens Sag — to Gange sendte Klokken sit manende Bud, at den forhærdede ikke uadvaret skulde

*) derved at de fleste Skoleholdere, der jo blev Degne, var ustude, oftest Folk, der var kommet lige fra det praktiske Liv ind i Skolen.

vandre fort ad Fortabelsens Vej — til Højmesse Kl. 10, 11 og Vesperprædiken Kl. 3, 5. Men dens Kalden var forgæves, Hjerterne haarde og Verdens Børn utallige. Da »Sabbatsforordningen« var hævet, stod Kirkerne tomme, selv Onsdagsprædikener var omsonst — men mange eller faa, Degnens Arbejde var ens.

»Herre jeg er indkommet i dette dit hellige Hus for at høre«, begyndte han Søndag efter Søndag, Aar ud og Aar ind sin Gerning i det ældgamle Hus, sang saa for paa de gammelkendte Psalmer, der drævende tungt gled hen under Kirkens lavthængende Hvælvinger, gik dernæst Præsten til Haande i hans Færd, hjalp ham af og i Messeklæderne »foran Alteret«, bar Vand til Daaben og Vin og Brød til det hellige Sakramente, skrev Folk paa Kommunionsternerne, at alle kom til Skrifte og Herrens Bord, førte Bog over Gudstjenesten og katekiserede med Ungdommen ved Eftermiddagstjeneste, foruden at han bar Bøssen om ved Kollekt.¹⁴

Kollekter var en Del af Degnens Liv. De var Datidens Form for Forsikring og i 18. Aarhundrede utallige. Alene 1730 bevilligedes 5 Ekstrakollekter i Ribe Amt og til saa fjerne Formaal som brandlidte fra Nykøbing F. og Hillerød, forliste Skippere fra Marstal og fallerede Købmænd i Randers.¹⁵ Var det fornemme Folk eller vigtige Ting samledes ind ved Bog, ellers satte man et Bækken ved Kirkedøren, hvor Folk kunde lægge deres Gave. Det første var til Degnens komplette Ruin; thi efter gammel Tradition var han Bogens Befordrer. Travende paa sine Ben gik han Tiggengang fra Dør til Dør Sognet rundt, andre til Gavn, men sig selv til Spot og Spe, forbandende de Hillerødborgeres løsagtige Omgang med Ild eller Bretagnes forræderiske Skær.

Men hans Byrder var større og Fornedrelsen dybere.

I Mangel af Post tog man Degnen i Brug. Naar Provster og Præster skulde have Breve befordret, maatte han gaa Ærindet. Langdistancebreve bragte han til nærmeste Degn, der saa bar dem videre; men mellem to Nabopræster besørgede han selv hele Turen. Ganske vist var Pligten begrænset til Embedsbreve; men det var et vidt Begreb, hvorunder mangt et Privatbud gik ind. — Degnen blev misbrugt.

Var et Fattiglem død maatte han paany i Funktion og bortsælge til højeste Bud, hvad Stakkelen havde ejet — sjældent ret meget eller meget værd, men des vanskeligere at afhænde — et utaknemmeligt Hverv. Og skulde Befolkningen føres i Mandtal til Folke- eller Ekstraskats Udskrivning, vidste man ingen bedre at ty til end Degnen, han kunde skrive og regne og kendte Folk i Sognet — kort sagt var som skabt til Hvervet, og han fik det, ganske vist som Præstens Hjælper og assisteret af 2–3 Sognemænd, men han bar Hovedbyrden, hver Maaned maatte han rundt i Sognet og holde Folketælling, at Til- og Afgangslisterne kunde være i Orden og Skatterne komme retmæssigt ind.¹⁴

Fra gammel Tid havde Degnen været Lærer for Sognets Ungdom. En Aften om Ugen mødte den op til Undervisning i den »saliggørende Kundskab«; men siden 1739 var hans pædagogiske Virke blevet udvidet til ogsaa at omfatte Børnene. De nye Skolelove havde gjort ham til Hovedsognenes Lærer, og hans tungeste Arbejde var siden da at prikke Bogstaver og Katekismus i Hovedet paa Bøndernes Børn.

Hans Indgreb i Bondens Liv blev dybere. Fra Daarben gennem Skole, Konfirmation, Altergang, Bryllup og til Graven mødte man Degnen — hans Skikkelse var kendt og hans Gerning vigtig, han var et af de Centre, hvorom Landbokulturen samlede sig, i alle Li-

vets højtidelige Stunder spillede han ind repræsenterede den fjerne ukendte Verden, som Aandslivet var for Bonden.

Men dette Billede af Embedsmanden, der danner sig for den udenfor staaende, adskiller sig fuldstændig det, der tegner sig, hvis man lever med i hans daglige Færd.

Menneskene i 18. Aarhundrede var voldsomme og Livet fyldt med Bryderier. Kun i ringe Grad skjulte man sine Sindsstemninger eller dæmpede Kødets Lyster, og Lidenskaben gav sig voldsomme Udslag, man formelig vadede i Processer og Kævlerier, og Præster og Degne var i den Grad uforligelige, at Biskoppen 1735 fandt sig foranlediget til at forordne, at »saa snart Provsterne mærker, at der ytres nogen Proces imellem nogen af deres underhavende gejstlige, da vilde de, naar de ret om Sammenhængen er informerede give Biskoppen Sagen med sine Hovedomstændigheder til Kende og paa alle optænkelige Maader konkurrere til at forekomme eller om muligt at dæmpe slig Trætte, Proces og Uenighed som sømmer sig ikke gejstlige mest i Bagateller¹⁶«. Men det hjalp fedt, hvert Aar maatte Herredernes Provsteretter slaa koldt Vand i Blodet paa alt for kamplystne Pastorer og dømme Ret om det Halmstraa, der var Stridens Aarsag. Rets-sager mod gejstlige havde oftest deres Kilde i mindre punktlig Embedsførelse. Det gjaldt den gejstlige Stand i Almindelighed og Præster og Degne i Særdeleshed.

Degne var forsømmelige, det kunde ikke nægtes. Som nu Degnen i Janderup, Henning Günther, der havde den grimme Vane helt at udeblive fra Begravelser, Bryllupper og lignende, til største Gene for Præst, Familie og Menighed,¹⁷ eller som Anders Thorstensen i Brørup, der sjældent indfandt sig i Kirken, før Præsten var midt i sin Prædiken. Værre var det

imidlertid, at de fleste viste »stor Efterladenhed i at undervise i Kirken Sognets Ungdom i deres Katekismus og Børnelærdom« og rent forargeligt, at de »paa adskillige Steder ofte efterlader med Morgen og Aften at ringe Bede- og Fredklokken«, for ikke at tale om, at de var saa forsømmelige med Provstebrevens Befordring, at »mange magtpaaliggende Ting blev enten opholdt eller forvirrede eller ganske annullerede«. I 1744, 49, 60, 62, 65 og oftere maatte Bispen strengelig tilholde dem »uførtøvet at befordre hvis Ordre eller Breve dem fra Provsten vorder tilstillet enten til Circulation eller anden Embedsforretning i Herredet«; det var en ren Skandale.¹⁸

Men deres overordnede, Præsterne, gav dem kun et slet Eksempel til Efterfølgelse; thi de led af en sand Mani for at lade »det vare halve Timer førend de efter at der er ringet sammen, møder for Alteret, saa Gudstjenesten forlænges«, og tit kom de »saa uberedte paa Prædikestolen, at de næppe selv ved, hvad de vil sige, saa endog den enfoldige Almue kan forstaa det og støde sig derover«, ja »af blot Mæghelighed uden anden vigtig Aarsag lader (de) oftest deres Prædiken forsyne ved andre, særdeles ved Degnene¹⁹«. Den ene havde intet at lade den anden høre — og saa stredes de.

Degnene var Præsternes undergivne og iflg. Lovens 2 — 15 — 6 skulde de være deres Sognepræster hørige og lydige, »i hvis de dennem paa deres Embeds Vegne befaler«. Det var et slemt Forlangende. Præsten pukkede paa Lovens Ord, og Degnen stod imod, det bedste han kunde. Det gik haardt til.

Saadan kom en Dag Anno 1750 Pastoren i Vilslev ned til sin Degn for at foredrage ham en Sag Kirken vedrørende; men her var Krig paa Kniven, og Modtagelsen blev varm, særlig Madammen lagde Iver for

Dagen, ja, i den Grad blev hun betaget af Kampens Hede, at vor Far kom hjem hurtigere end ønsket, gram i Hu og med uforrettet Sag. Saa var der Proces.²⁰ Anklagen lød paa manglende Respekt for Præsten; ganske vist en gyldig Grund, men alligevel en noget pinlig, og Præster søgte da gerne at give Sagen et mindre personligt Udseende ved at klage over mangelfuld Embedsførelse, Drikfældighed eller forargeligt Levned, og man skyede ingen Midler for at naa sit Maal. — —

1741 anklagede Præsten Neve paa Rømø endog sin Degn Hersseldal for Sindssyge og begrundede det med, at Degnen overfaldt og pryglede sin Kone. Men her kom Præsten til kort. Med en Næse fra Bispen tilholdtes han at afstaa fra sit forargelige Had til sin Broder i Herren og føre et kristeligt Levned.²

Langt lettere kom man Degnen til Livs, om der forelaa vitterlig Embedsforsøelse. Kunde Vidnerne gaa ham strikt imod, var han moden til Fald saadan som Degnen Anders Thorstensen i Brørup-Lindknud, der beskyldtes for haardnakket Drukkenskab, idet han 2. Paaskedag 1731 var mødt i Kirken saa beskænket, »at han ikke kunde udføre Sangens Ord og læse Bønnen før Prædikenen, men begyndte paa den 3 a 4 Gange og ej kunde udføre Ordene, saa at Præsten selv maatte rejse sig fra Alteret, hvor han var falden paa Knæ, og læse Bønnen for Menigheden« og siden gaa »ned og faa en anden til at lede Sangen«; men Anders Thorstensen lod sig ikke slaa af Marken, nej, »han forstyrrede Sangen, saa at naar Thomas Petersen, der i Degnestolen var ankommet sang et Vers, sang Degnen enten andre Ord eller og i et andet Vers, saa at Præsten maatte gaa fra Alteret ned paa Kirkegulvet for at Menigheden kunde blive ved hans Hjælp ret udi Sangen«. Rent galt blev det dog først, da Pastoren

gav sig til at læse Evangeliet; thi da skreg Degnen saadan op, at hs. Velærværdighed »maatte gaa fra Alteret mod Degnestolen og bede ham opholde at give Lyd«. Ja, saa besværet var han, at han af »ren Nød og Trang pissede i Degnestolen,« og det endda mens Præsten bad Fader Vor.

Endvidere havde han nogle Dage før Jul været i Eskelund, »og der drak, svirrede og sloges (han) med en Soldat, saa at han kom med et oprevet Ansigt og beskænket første Juledag sidst i Kirken.« Dertil levede han uforligeligt med sin Kone.

Sligt var vægtige Anklager, især da Degnen allerede tidligere havde været for Retten og lovet Bedring. Endnu en Gang slap han dog med en Advarsel; men da han 1735 paany sad paa Anklagebænk, dømtes han til Embedets Fortabelse. Det var en haard Dom og da ogsaa først fældet efter langvarigt Forhør og mange Omsvøb; men Præsten holdt ud, og Vidnerne gik Degnen imod — saa var Sagen afgjort.²²

Det var ikke Drukkenskab, der havde været fældende; thi den var ingen Skam i 18. Aarhundrede. Ganske vist var Fuldskab forbudt iflg. Danske Lov 2—11—14; men det regnede man ikke. Man drak hver Dag — alle drak, Bønder, Præster, Degne, Herremænd, ja endog Bisperne. Tydeligt Vidnesbyrd herom er den Overflod af Destillerapparater, der fandtes i Datidens Hjem. I alle Præstegaarde delte mindst et med sine klukkende Dryp Dagen op i Maal af Brændevin, Provster havde gerne et Par, og for de fleste Bisper arbejdede en 3—4 Stykker, at ikke den umaadelige Talen skulde lade Stemmen briste af Tørhed, og af Degnene i Ribe Amt kunde i alt Fald 60 pCt. dække deres eget Forbrug, om Kedlen da kunde faa Korn i sin Bug.¹⁰

At klage over Drukkenskab hjalp da ogsaa kun

lidt — et daarligt Argument, naar man vilde en Mand til Livs; thi ingen kunde sige sig fri, og en ordentlig Rus var hver ærlig Mands Sag, hvis det da ikke udartede, saa han aldrig var ædru. Retten saa da ogsaa gennem Fingre med Drikkeri. Gang paa Gang stod Præster og Degne angivet for denne »Synd«, samme Person ofte 3—4 Gange uden der skete andet, end at han fik en Advarsel eller eventuelt Tilhold om at søge Embede i et andet Herred. Men efter Loven kunde Overtrædelse af Forbudet være fældende, og forelaa der desuden vitterlig Embedsforseelse eller Ufordragelighed, blev det et brugeligt Argument, og saa tog Sagen hurtigt den alvorligste Vending.

Forholdet mellem Præst og Degn var sjældent det bedste. Degnene viste sig »somme Steder helt uartige mod deres Sognepræster« og Præsterne til Gengæld svært tyranniske overfor deres Degne. Men var Præsten Degnens Overmand, var han tillige ganske afhængig af ham. At forrette Gudstjeneste uden Degn var næsten ugørligt, og al Hovmestereren til Trods maatte han lempe sig, ja ofte befordre han endog Degnen til Annexkirken, at han kunde komme betids frem til Gudstjenesten. I enkelte Tilfælde var det tilmed Degnen betroet at være Præstens Inspektør; thi »da der undertiden desværre haves Exempler paa, at Præsterne formedelst Forseelser ved Nadverens Uddelelse geraader i Ulejlighed«, saa »tilholdes Degnene under Sakramentets Uddelelse at stille sig tæt ved Alteret, saaledes at i Fald Præsten af Fejltagelse skulde ville uddele Vinen før Brødet, de det da straks kan blive var og betimelig give ham det til Kende«. Her havde Degnen Overtaget²³.

Spørgsmaalet var af vital Karakter — afgørende for Degnens hele Liv. Utallige Gange kostede det hans Eksistens, at Forholdet til Præsten blev skævt. Det

var det springende Punkt i hans Tilværelse — Degnesjælens Anstødssten; men det hørte med som noget gudgivet, der ikke kunde ændres. Thi hvor lidt man regnede Præsternes Klager og Sagsanlæg ses af de Domme, man fældede over Degnen i Almindelighed. Man synes at have været vel tilfreds. Om Degnene i Malt Herred udtaltes saaledes 1743, »de foregaar Børnene med kristeligt Eksempel og ulasteligt Forhold« og om dem i Gjørding Herred, at de »saavel i deres Embede som Levned forholder sig upaaklagelig«, og mod Slutningen af Perioden var Dommen uændret, »haver ingen med Billighed (noget) at klage over deres Degne«.

Ogsaa hvad Undervisningen angaar, var man tilfredse. »Degnene — — viser, saa vidt jeg har kunnet erfare, tilbørlig Flid og Iver hver efter sin af Gud forlenede Naadegave«, siges der i 40erne fra Skads Herred, og fra Malt »kan sandfærdig dette indberettes, at de forretter deres Degne- og Skoleembeder upaaklageligt baade i Kirken og Skolen«, og omkring 1790 havde man alle Vegne »en herlig Degn og god Skoleholder«. ²⁴ —

Den Modsætning, der synes at være mellem dette og de ovenanførte Klager, maa forklares derhen, at naar man saa stort paa Sagerne, kunde Forholdene ikke være meget bedre. Embedsmænd i 18. Aarhundrede opfyldte saa langt fra de Paragraffer, der var dem anordnet, og man ventede da heller ikke, at de skulde gøre det. Naar de blot ikke enten stak af fra Embedet eller helt undlod at passe det, skulde man ikke klage. Degnen var saadan som Embedsmænd var flest — og ganske naturligt — han var i sin Færd saadan som Gennemsnitsmennesket i 18. Aarhundrede var — naar man blot undlod at maale med Idealets Maalestok, saa det hele ganske godt ud, og Klager fremkom da heller sjældent, undtagen naar der laa

personlige Grunde bag. Netop ved at sammenholde de udstedte Monita, der har Idealerne til Baggrund, med Provsternes Dom set ud fra det praktiske Livs Verden, træder 18. Aarhundredes Væsen frem.

Men enhver Stand har sit Præg indenfor sin Tid, og Degnen havde da ogsaa sin særlige Sjæl, der dannede hans Fysiognomi. Skæret af Fattigdom og smaa Kaar laa som en Bræmme om hans Væsen, og hans Tankegang og Handlen dikteredes af den haarde Trang til en Skilling, han stadig befandt sig i. Det gjorde hans Væsen krybende og sledskende og berøvede ham den fri Udfoldelse af sine Kræfter, der er naturlig for ethvert Menneske. Til alle Sider var han afhængig — af Bonden naar Talen var om Brød, af Præsten naar Arbejdets Værd skulde maales og af Bispen om han skulde nåa nogen Lindring i sin bitre Lod. Han maatte staa paa Pinde og sno sig, hvis han vilde være til. Han var en retsløs i sin Tid, en Person man kunde gaa til, som man lystede. Vilde man betale for hans Arbejde, gjorde man det, vilde man ikke, lod man være. Var der Behov for hans Hjælp, blev den krævet, og gjorde han Vrøvl, stævnedes han for Opsætsighed, Brud paa sin Embedsed eller Ulydighed mod Præsten. Selv anlagde han vanskeligt Sag, da det kostede flere Penge, end han ejede, og puffet til fra alle Sider maatte han da taale de Spark, Verden vilde give, og haabe, at et naadigt Forsyn ikke tilskikkede ham mere, end han kunde bære. Han blev en stille Mand. Tilbage trukket levede han i Samfundet i den vanskelige Stilling at skulle »præstere alt« uden selv at være noget, og lidt efter lidt skrumpede hans Sjæl sammen, blev en lille, vissen »Klump«, der kun gengav den »Sols« Skær, der netop nu beskindede den, men hvis egen Glød længst var slukket og gemt bort under en uigennemsigtig Skals tykke Skorpe.

Lod han sig ikke bøje og viske ud, blev Stillingen kritisk. Oftest tømte han da Livsbægeret til Bunds, absorberede hele Tidens Voldsomhed og gav sig i den Grad hen, at alle Rammer sprængtes, og han selv tørnede mod Autoritetens haarde Mur, hvorfra han slyngedes ud for for stedse at have forspildt Chancen for at arbejde i »Guds Hus, hans Navn til Ære og Ungdommen til Vejledning og Opbyggelse«.

Degnen var ingen Standsperson. Alene hans umiddelbare Fremtræden af Almuens Rækker forhindrede ham i at blive det, og de beskedne økonomiske Kaar, hvorunder han levede, satte absolut Punktum for Assimilering af Samfundets højere Lag. Mod hans Kollega, »den langt fornemmere Klokker i København«, var han for intet at regne. I 18. Aarhundredes stærkt klassedelte Samfund, faldt han helt uden for »dem, man regnede med«. Selv i Bondesamfundet var hans Stilling beskednen. I Ribe Amt kom han næppe paa Højde med de bedre stillede Bønder. Det fremgik klart af den Plads, hans Kone sad paa i Kirken. Iflg. Tidens Skik og Kongens Lov 2 — 22 — 46 var Stolestaderne fordelt mellem Befolkningen efter Rang og Stand, og Husmænd skulde »nøjes med de Pladser, som bliver tilovers, naar Gaardmændene med Stolestader er forsynede«. Hele dette Spørgsmaal var saare vanskeligt at klare. Ingen vilde sidde under sin Nabo, og ofte kom det under Gudstjenesten til saare drabelige Optrin.

I 1746 sad Husmand Niels Smeds Hustru i samme Stol i Føyling Kirke som Degnekonen, men indenfor hende — den yderste Plads var den fornemste i en Stol — hermed var hun imidlertid ikke tilfreds. Som den stærkeste prøvede hun at fortrænge Degnekonen Anna Baggesen fra hendes Plads yderst i Stolen, og saa haardt masede hun paa, at Degnen til sidst klagede til Præsten, der greb ind og fik Smedekonen

idømt en Bøde, foruden at hun skulde gøre offentlig Afbigt i Kirken. Men den Dag, dette skulde ske, »oprejser hun sig i sin Stol og fanger an med Skrig og Raab at spørge Menigheden, om hun har i nogen Maade forset sig«, og da Præsten vil berolige hende, »tviner hun ud af sin Stol med stor Skrigen og Skraalen over den Uret, hun lider, og løber i det samme ud af Døren«. Dermed fortsatte Striden. Næste Søndag gik hun til Angreb med Voldsomhed, »satte sig paa Degnekonens Skød, som da sad i sin Stol« og blev siddende der under hele første Del af Gudstjenesten og det til Trods for, at Degnekonen stak hende »gennem Klæderne paa hendes bare Legeme med store Knappenaale«, indtil Præsten gik ned paa Kirkegulvet og talte hende haardligen til, hvilket »virkede saa meget, at (Degnens) Kone, som var udmattet under denne Byrde, fik saa megen Lettelse, at hun kunde komme af den Klemme, hvori hun sad og slap endelig løs ud af Stolen«. Først ved Rettens Hjælp blev Sagen afgjort.²⁵

Degnen hørte til den nedre Del af Bondesamfundet, derom var ingen Tvivl. Han laa i Plan med Husmanden maaske en Smule over ham, men ikke saa højt som de »fornemste« Gaardmænd.

Skoleholderen regnedes dog for hans Undermand. Frem gennem Aarhundredet voksede denne sig imidlertid stærkere og fortrængte sluttelig Degnen. Siden ca. 1780 blev det almindeligt at nedlægge vakante Degnekald og dele deres Indtægter mellem Skoleholderne, mod at de saa besørgede Degneembedets Forretninger. Denne Ordning befaledes ved Reglementet 10—10 1800 gennemført overalt paa Øerne. Det virkede ind paa Udviklingen i det øvrige Land, og efter at Skoleloven 1814 helt havde afskaffet Degnestanden, blev Skolelæreren hans Afløser, og snart var Degnen en Figur, der hørte Historien til.

NOTER:

- 1) Store Reces 1539. Rørdams Kirklove I. S. 101.
- 2) Danske Lov 2 — 15 — 1.
- 3) R. B. Misel. Reg. 7. Cap. 63 Pk. 23 Indb. o. Degneindtægter 1705.
- 4) Danske Lov 2 — 15 — 9.
- 5) Reskripter af 14.—6. 1687, 21.—7. 1688, 9.—9. 1690, 13.—11. 1703.
- 6) Herredspk. for Malt, V. og Ø. Horne Herreder: Indb. o. Degneboliger 1743.
- 7) R. B. Div. Indb. o. gejstl. Embeder 1799-1803, Degneboliger 1799
- 8) gejstl. Skifteprotok.
- 9) R. B. Landemodeprotokol 21.—10. 1724 S. 142. Reskript 1.—4. 1752.
- 10) bygger altsammen paa gejstlige Skifteprotokoller.
- 11) R. B. Misel. Reg. 7 Cap. 63 Pk. 15—24.
- 12) R. B. Misel. Reg. 7 Cap. 64 Pk. 58.
- 13) R. B. Misel. Reg. 7 Cap. 63 Pk. 78.
- 14) bygger paa Oplysn. forskellige Steder fra, se R. B. Misel. Indb. 1785—89 o. Skolev.
- 15) Landemodeprotokol Aarene 1729—32 ff.
- 16) Landemodeprotokol 1735 S. 185.
- 17) V. Horne Herredspakke.
- 18) Landemodeprotokol S. 105, 262, 243.
- 19) Landemodeprotokol S. 353, 270, 267.
- 20) Gjørding Herredspakke.
- 21) Landemodeakter 1618—1774.
- 22) gejstl. Justitsprotokol Malt H. S. 116 ff.
- 23) Landemodeprotokol S. 354.
- 24) R. B. Misel. Reg. 7 Cap. 63 Pk. 56, 28—32, Fol. 190a Nr. 1—3, 5—7, Malt Herredspakke.
- 25) Malt Herredspakke, gejstlig Justitsprotokol. smst.

Reskripter maa søges i Fogtmans Reskriptsamling og i Kolde-
rup-Rosenvinges »Gejstlige Reskripter«.

En Konfirmationsstrid.

Af Forst. F. Elle Jensen, Skals.

Det var ikke i alle Kredse, at Christian VI.s Indførelse af Konfirmationen 1736 blev modtaget med Glæde. De konservative Kirkemænd havde mange Indvendinger at gøre baade mod dens Teori og Praxis, de ansaa den nærmest for at være en Slags moderne Paafund, der kun kunde bringe Forvirring ind i den jævne Mands Tanker om Daaben, og hvis Værdi i gunstigste Tilfælde var ret problematisk, men paa den anden Side vogtede de sig dog i Regelen for altfor aabentlyst at give Udtryk for deres Misbilligelse af en kongelig Anordning, saa de om end hovedrystende bøjede sig for den. Nogle var der ogsaa, som helt misforstod Meningen, saa de bogstavelig talt søgte at indbanke Børnelærdommen i deres Konfirmander — et Forhold, som paataltes ved Ribe Landemode 1740 — og der var dem, der saa paa Handlingen som en ny Indtægtskilde for Præsten og derfor stillede pekuniære Krav til de unge, en Uskik, der i den Grad greb om sig, at et kongeligt Reskript 1744 strengt maatte forbyde at tage noget af Smaafolk, da ingen skulde afholdes længere »end højst fornødent udfordres til at undervise dem i deres Saligheds Sag.« Naturligvis var der ogsaa mange, som saa anderledes paa det og søgte at faa det mest mulige ud af den Forberedelsestid, som Anordningen foreskrev som en Betingelse for Konfirmationen; saaledes Præsten i Thorstrup,

Hr. Lund, der i en Indberetning meddeler, at han har de unge hos sig to Gange ugentlig fra Kl. 9 om Formiddagen til Kl. 2—3 om Eftermiddagen.

Hvad Bønderne angaar, stod de i Førstningen vrangvillige eller ligegyldige over den nye Skik, der netop som noget nyt af dem modtages med Mistro. Men da den saa afgjort var paabudt af Kongen, mødte den dog ingen virkelig Modstand fra deres Side, de tog den som en Slags Examen, der nu engang skulde gennemgaas, og hvorved de unge blev »taget i Forhør«, som en Mand udtrykte det, men det forhindrede ikke, at de alligevel mange Steder kun i meget ringe Grad interesserede sig for at holde deres Børn til Skole eller sørgede for, at de deltog i de befalede Katekisationer. Først i den sidste Vinter, naar Konfirmationen forestod, mente man det mange Steder fornødent at sende dem til Degn eller Skoleholder, for at de der kunde faa en Haandsrækning til at følge Præstens Undervisning i Forberedelsestiden.

Men efterhaanden som det gik op for dem, at der til Handlingen knyttedes borgerlige Virkninger, idet den var Forudsætning for Altergang, og denne igen var det for Indgaaelse af Ægteskab, Fadderskab, Gaardfæste og Hvervning til Hæren, øgedes dens Anseelse meget, og man kom nu til at se paa den som en Indgang eller Indvielse til den voksne Alder — en i Nutiden stadig vidt udbredt Tankegang — ligesom den skæve pietistiske Betragtning af Konfirmationen som en Slags Fuldstændiggørelse af Daaben ikke kunde andet end i manges Øjne forlene den med et Skær, som i Virkeligheden slet ikke tilkom den.

De fleste Steder gled da Konfirmationen og hvad der stod i Forbindelse med den lidt efter lidt ind i et roligt Leje, hvilket dog ikke forhindrede, at der af og til kunde opstaa Gnidninger. Præster klagede hyppigt

over, at unge, der mente, at den hjemlige Sjælesørger var for streng og stillede for skrappe Krav med Hensyn til Kundskaberne, tog Plads i andre Sogne, hvor de — med Rette eller Urette — mente, at de kunde slippe lettere igennem Overhøringens farlige Naaleøje, hvilket viser, at der har været adskillige, som er blevet afvist; ogsaa andre Forhold end de kundskabsmæssige har undertiden kunnet spille ind og bevirke Tilbageholdelse, men det har naturligvis altid vakt Vrede hos Forældrene og kunde let afstedkomme et spændt Forhold mellem dem og Præsten, ja det kunde udvikle sig til ligefrem Krigstilstand.

Det er om et saadant Sammenstød, der skal berettes i det følgende. Sagens Aktstykker er hovedsagelig hentet fra Ribe Bispearkivs Pakke for Øster Horne Herred 1732 ff. (i Landsarkivet i Viborg). —

Efter i 47 Aar — fra 1706 at have været Præst i *Hodde-Tistrup* søgte Provst P. Laugesen Fanøe 1753 paa Grund af sin Alderdom om at faa en Kapellan. Dette bevilgedes, og efter hans Ønske blev derefter en theologisk Kandidat ved Navn *Poul Andresen Rich* beskikket som Pastor adjunctus cum spe successione (Kapellan med Udsigt til at blive sin foresattes Eftermand), og Aaret efter fik han ogsaa det ved Fanøes Død ledige Embede. Selv var han født 1726 i Viborg, hvor hans Fader var Købmand; 1748 tog han Embedsexamen og bestod Aaret efter den homiletiske Prøve. Han opholdt sig saa hjemme, uden at man ellers ved, hvad han har sysselsat sig med, til han fik sin Udnævnelse*. Han synes nærmest at have været en noget overlegen og stridbar Natur, der ikke blandede sig mere med sin Menighed end højst nødvendigt og heller ikke fortog sig paa sine Embedsforretninger. Til Pietismen har

*) Vitaprotokol 1753, Ribe Bispeark.

han næppe sluttet sig, men iøvrigt giver de faa Bøger, han ifølge den gejstlige Skifteprotokol ved sin Død 1787 efterlod sig, intet Holdepunkt for en Bedømmelse af hans aandelige Stade. Hans Hustru, *Maria Andreasdatter*, var fra Simsted ved Hobro, hvor hendes Fader, Andr. Munch, var Præst; om hende og hendes for en Præstekone vel bjergsomme Væsen vil der høres mere i det følgende. —

D. 14. April 1757 indfandt en Deputation paa 2 Mand fra Hodde og Tistrup sig hos Herredsprovsten, Hr. *Ude Haar* i Ølgod* og klagede paa manges Vegne over, at deres Sognepræst havde bortvist ikke mindre end 13 af 24 Konfirmander, mens nogle kun var blevet antaget, fordi de havde betalt for det. Det var særlig hans Kone, som havde forlangt Penge, men han var Medvider og stod bagved. Provsten skrev øjeblikkelig til Rich om Sagen, og han svarede lige saa omgaaende, at han i den omskrevne Post kun havde handlet efter Guds, Kongens og Samvittighedens Lov, og at han aldrig havde forlangt en Skilling af de antagne, men blot sagt, at han tog imod, hvad hver efter sin Samvittighed og Kærlighed vilde give.

Bønderne indsendte nu en skriftlig Klage, hvori de bl. a. beskyldte Præstekonen for at have hindret dem i at faa hendes Mand i Tale og for at have forlangt Penge af dem for at tale deres bortviste Børns Sag hos ham. Men dette benægtede Rich. Han erklærede (d. 29. April) det for Usandhed, at Bønderne ikke selv havde talt med ham, og hævdede, at de ogsaa havde indrømmet, at hverken han eller hans Hustru havde krævet noget af dem. Vel havde de lovet hende et og andet, om hun vilde lægge et godt

*) Ude Sørensen Haar, Ølgod (1728—89), Provst 1742.

Ord ind for dem, men hertil havde hun sagt, at det hverken vilde eller kunde hun gøre. Saa var de gaaet ud, men nogle kom atter ind og indtog en truende Holdning, saa Præsten til sidst maatte vise dem Døren, idet han bad dem betænke baade »den nuværende som den forestaaende Tid« — et for Resten noget dunkelt Udtryk. Naar Konfirmanderne var blevet afvist, skyldtes det de paagældendes Vankundighed og Opførsel; en havde saaledes været opsætsig og oven i Købet paa en Helligdag udfordret Præsten til Slagsmaal i hans eget Hus. Dette var Grunden til, at han 3. Paaskedag fra Prædikestolen havde tilraadet deres Forældre at holde dem tilbage, da han ikke kunde admittere dem denne Gang. Han selv havde intet at bebrejde sig i den omskrevne Sag, kun maatte han indrømme, at han undertiden havde brugt sin Kone eller Svigerinde til at give Bønderne Svar paa deres Forlangender, men intet var blevet forsømt af ham, og Beboerne havde ogsaa tidt selv talt med ham om deres Ærinder.

Provst Haar sagde derpaa under et nyt Besøg, Bønderne aflagde hos ham, til dem, at de maatte bevise deres Klage, men bedst var det at naa til et Forlig for at undgaa en vidtløftig Proces. De lovede ogsaa at virke herfor, og der aftaltes et Møde i Præstegaarden. Dette fandt dog paa Grund af Provstens Sygdom først Sted d. 24. Maj, men noget Resultat opnaedes ikke. Haar mente, at da Rich havde en god Samvittighed og derfor maatte føle sig dybt krænket ved deres Beskyldninger og ved den Opførsel, man havde vist overfor ham, burde der gøres ham en Undskyldning, saa vilde han prøve at faa Præsten til at læse med de afviste nogle Dage om Ugen til Mikkelsdag, for at de derpaa om muligt kunde blive konfirmeret. Men dette Forslag afvistes blankt, og faa Dage efter (d.

29. Maj) indsendte Bønderne en Klage direkte til Biskop Hans Adolf Brorson i Ribe. I denne, som er underskrevet med 13 Navne, skriver de, at de føler sig beegnet paa ulovlig Maade af deres Sognepræst. 8 Dage før Paaske kom nemlig deres Børn hjem fra Præstegaarden med den Besked, at om de vilde give 2 Sletdaler hver, kunde de blive konfirmeret, ellers ikke, det havde Præstekonon sagt til dem. Nogle af Fædrene havde da forgæves søgt at træffe Rich, men de fik kun hans Hustru i Tale, og hun gentog, hvad Børnene havde sagt, idet hun lod dem vide, at hendes og hendes Mands Ord var eet, og de maatte gaa bort med uforrettet Sag. Skærtorsdag var de paany i Præstegaarden, og Md. Rich havde da baade skænket for dem og snakket med dem, men talte saa igen om de 2 Daler; derpaa kom Præsten til Stede, og han sagde bl.a., at hans Kones Søster havde givet 4. Af Frygt for, at deres Børn nu i nogle Aar maaske ikke vilde blive konfirmeret, havde nogle givet de 2 Daler, andre gav kun 1, og deres unge blev ogsaa antaget, men ikke de andres, uagtet en Del af dem vitterlig var fuldt saa godt oplyst i deres Kristendom, og de havde gaaet i Skole fra Mortensdag til St. Pedersstol* for at lære at læse baade uden og indenad. Men havde Hr. Rich gjort sin Pligt med Overhøring i Kirken, havde Børnene maaske været bedre, det var i de 3 Aar kun sket et Par Gange, og Degnen maatte ikke foretage nogen. Ligeledes ankede Bønderne over, at Præsten gjorde Forskel paa rig og fattig. Da et Fattiglem laa for Døden, vilde han ikke komme til det, med mindre han blev hentet i Vogn, sin egen vilde han ikke bruge, og Bymændene var enten til Hove eller ude med Jydepotter. Følgen var, at den paagældende Kvinde døde uberettet. Hans

*) St. Peders Stol = d. 22. Februar.

Nærighed viste sig ogsaa paa anden Maade: Han gav kun 4 Mark aarlig til de fattige, mens derimod hans Formand hele Tiden havde underholdt en Mand og efter hans Død stedse givet 10 Skp. Korn; nogle af Bønderne selv gav 1 Skp. Rug og 1 Skp. Malt. Skulde Menigheden i den Post følge sin Præst, vilde mange komme til at lide Nød. Man havde ventet, det skulde blive bedre, men nu da dette med Børnene var indtruffet, havde de klaget til Provsten og bedt ham overhøre alle Konfirmanderne, men han undskyldte sig og vilde først have Biskoppens Ordre. Det sidste var rigtigt nok. Provst Haar, der aabenhart har været en forsigtig Mand, vilde nødig støde Rich ved at foretage den af Bønderne ønskede Prøve, og han skød sig derfor ind under Biskoppens Afgørelse.

Efter at have modtaget Klagen forlangte Brorson gennem Haar en Erklæring fra Rich over den. I sit Svar henviste Præsten til sin Forklaring til Provsten d. 29. April. Hvad den uberettede Kvinde angik, oplyste han, at hans egne Heste ikke var hjemme, saa han kunde ikke komme straks af sig selv; Aftalen havde iøvrigt været, at en navngiven Mand skulde have hentet ham. For Resten var den afdøde ikke saa fattig, da hun efterlod sig 20 Rdl. Endvidere erklærede han, at han gav 1 Rdl. aarlig til de fattige, og han bad Provsten meddele, at han ogsaa af og til eftergav en og anden Afgift i Penge, Tiende og Arbejde, som hans Formand før ham havde oppebaaret, eller lod en uformuende faa noget af sin Jord at dyrke uden at kræve noget derfor. Ligeledes afviste han Beskyldningen for Efterladenhed i sin og Degnens Undervisning af de unge.

Disse Oplyninger lod Provsten nu gaa videre til Ribe, idet han udtalte Haabet om, at Richs Erklæring hos Biskoppen maatte finde »Approbatation for sin

ringe Tjener til gunstig Assistance mod vedkommende Sognemænds ugrundede, ubillige ja ublu Forhold mod ham.«

Deri tog han dog Fejl, thi Brorson stillede sig foreløbig afgjort paa Bøndernes Side i deres Andragende om en Undersøgelse af Konfirmandernes Standpunkt, og han befalede Provst Haar i to Præsters Nærværelse at foretage en Overhøring af dem og derpaa indberette Udfaldet til Ribe.*

Som Følge heraf mødte Provst Haar og Præsterne Jessen i Ansager og Pontoppidan i Thorstrup d. 11. Juli i Tistrup Kirke, hvor samtlige 24 Konfirmander ligeledes var tilsagt for at svare paa de Spørgsmaal, der rettedes til dem. Til Stede var desuden Hr. Rich og nogle af Sognemændene samt Godsejer Charles Teilmann til Nørholm, Lunderup og Agerkrog,** der formentlig som Ejer af den sidstnævnte, i Tistrup Sogn beliggende Gaard følte sig interesseret i Begivenhedernes Udvikling. Han gjaldt for at være en human og mod sine Bønder velsindet Husbond, og det er ikke udelukket, at han i den foreliggende Sag har sympatiseret med dem. De unge overhørtes to og to, en antaget og en bortvist sammen, og der stilledes ialt 129 Spørgsmaal til hele Flokken, i Reglen en halv Snes til hvert Par, og baade de og Svarene nedtegnedes i en Slags Protokol, saa Biskoppen bagefter nøje kunde gøre sig bekendt med Enkelthederne og derudfra danne sig et Skøn over Standpunkterne. Nedenfor skal gives en Mundsmag af Overhøringen; den kan muligt have sin Interesse som et Eksempel paa, hvorledes en Katekisation i Datiden kunde forløbe sig.

*) Biskoppens Kopibog 27.—6. 1757, Ribe Bispeark.

***) Om Ch. Teilmann se D. biogr. Lexic. v. Bricka XVII S. 119 f.

Til det første Par blev følgende Spørgsmaal givet (Svarene er anført i Parantes): Hvad er du? (Begge: Et Menneske). Er du blevet til af dig selv? (Begge: Nej). Hvad har Gud givet et Menneske i Skabelsen? (Begge: Legeme og Sjæl, Øjne, Øren ..). Hvorledes har Gud af Begyndelsen skabt Mennesket? (Begge: Af intet og i Guds Billede). Hvori bestaar Guds Billede? (Den antagne: I Herlighed og Retfærdighed. Den bortviste svarede ikke). Har Mennesket dette Billede hos sig af sine Forældre? (A: Nej, det blev ved Synden tabt og forloret? B: vidste ikke at forklare). Hvorledes er Menneskets Tilstand efter Syndefaldet af Naturen? A: Fordømt. B: Af Naturen var jeg Verdens og Fordømmelsens Barn, men i Daaben er jeg bleven et Guds Barn, et kristent Menneske). Kan et Menneske rejses af dette Fald til at bære et Guds Billede? (Begge: Ja). Ved hvem bliver de genløst? (Begge: Ved Jesus Kristus). Hvem er Jesus Kristus? (Begge: Guds og Marias Søn, sand Gud og sandt Menneske). Hvad betyder Jesus? (A: En Frelser. B: Og Kristus den salvede). Hvorfor skulde han bære dette Navn? (A: At han skulde frelse sit Folk af deres Synder. B: Fordi han skulde frelse Verden af alle deres Synder).

Et andet Sæt af Spørgsmaal og Svar lød:

Hvad er Indholdet af Guds Lov? (Begge svarede ikke). Hvad er i Korthed Lovens Sum og Indhold? (A: Kærlighed. B: Forsage Djævelen etc.). Hvor mange Bud har Gud givet os i Loven? (Begge: 10). Hvad Bud overtræder du, naar du sværger og bandeder? (Begge: Det andet). Og naar du foragter Gud og hans Ord? (A: Det tiende. B: Det tredie). Og naar du bærer Had og Vrede til Næsten? (A: Det fjerde. B: Det femte). Og naar du lader syndig Lyst og Begærlighed sejre i dit Hjerter? (A: Det andet. B: Det tiende). Og naar du ikke tror og forlader dig

paa Gud? (A: vidste ikke at svare. B: Det første). Hvad fortjener du, som synder mod Guds Ord? (A: svarede ikke. B: Guds evige Straf og Vrede). Bevis det af Guds Ord eller Katekismen! (A: Jeg er Herren din Gud etc. B: kunde ikke forklare sig). Hvad er Evangelium paa Dansk? (A: svarede ikke. B: Et glædeligt Budskab). Hvad er Evangeliets Indhold? (A: En Salme. B: En Guds Kraft, som gør dem salige, som tror derpaa).

Hvorvidt nu de stillede Spørgsmaal i Almindelighed kan siges at have svaret til det aandelige Udviklingstrin, de adspurgte i det hele har staaet paa, og om disse altid har fattet Meningen i det, der omhandlede, er en Sag for sig; Svarene syntes i alt Fald tidt at lyde noget tillært, men det fremgaar i alt Fald af Protokollen, at de fleste dog var i Stand til at klare sig, om end just ikke fremragende saa dog saa nogenlunde gennem Skærsilden. Paa den anden Side var der blandt de overhørte dem, der svarede lidet eller intet eller alene var i Stand til at gengive Katekismens Ord, og det viste sig, at ogsaa nogle af de antagne var vankundige, mens en Part af de afviste tilsyneladende havde upaaklagelige Kundskaber.

Allerede den følgende Dag meddelte Provst Haar sin Biskop Udfaldet af Overhøringen, idet han tilstillede ham Protokollen. Selv var han ikke videre tilfreds, og han bemærkede i sin ledsagende Skrivelse, at de unges Skriftbevis var daarligt, skønt de blev opmuntret nok til at svare, men det skyldtes, tilføjede han, muligt Undseelse og Frygt. Examinationen havde varet fra Kl. 10 til Kl. 5.

Heller ikke Brorson var fornøjet med Resultatet fra Tistrup Kirke. Til Provsten skrev han, at han kunde se, at en Del afviste saavel som ogsaa nogle af de antagne var meget vankundige, men paa den anden

Side maatte han have en Udtalelse fra Præsten om, hvorledes han begrundede Bortvisningen af 5 af de unge, ligesom han ønskede at vide, hvorvidt denne forlangte, at Klagerne paa lovmæssig Vis skulde godtgøre deres Beskyldninger mod ham.*

Herpaa svarede Rich d. 8. Aug. Han mente, at de afviste før Examinationen i Tistrup Kirke havde faaet extra Undervisning hos Degnen, men hævdede, at de i Vinterens Løb havde været dovne eller udvist grov Vankundighed; dette var Aarsagen til, at de ikke var blevet konfirmeret. En af de af Biskoppen omspurgte Piger havde saaledes sagt, at der var 3 Naturer i Kristus, og Præsten havde set hende »leendes og smilendes« i Kirken under Prædikenen, en anden kunde ikke gøre Rede for, mod hvad Bud hun syndede, naar hun ikke læste og bad Morgen og Aften, eller naar hun sad i Guds Hus med Leen og Sladder, eller naar hun førte letfærdig Snak. To andre af Pigerne vilde bande, og den ene havde ikke kunnet sige, hvor mange Ting der hørte med til Alterens Sakramente. Naar nogle af de antagne ved Overhøringen havde staaet tilbage, maatte Grunden søges i Frygt, saa de glemte, hvad de før havde kunnet gøre Rede for paa Konfirmationsdagen.

Til det andet Spørgsmaal svarede Rich, at han var fornøjet med at bære »sin Frelzers herlige, søde, ja salige Liberi«, men ønskede saa vidt muligt at leve i Fred og Kærlighed. Han erklærede igen ikke at have krævet en Skilling, mindre flere, af nogen; tværtimod havde baade han og hans Hustru afvist en og anden, som havde budt dem Penge eller andet for at føje dem. »Hvad kan jeg saa gøre mere? Herren er mit Vidne i Himmelen ogsaa. Altsaa ses, alle vedkom-

*) Bisk. Kopib. 28.—7. 1757

mende Beskyldninger at være Løgn og usandt.« Hermed synes Sagen foreløbig at være standset. Men ogsaa kun foreløbig. Thi ved Varde Landemode, d. 5. Oktb., henvendte Bønderne sig direkte til Biskoppen og bad ham atter hjælpe sig, og Brorson, som selv var ubehagelig berørt af Striden i Hodde og ogsaa kunde se, at ubetinget Ret havde Præsten i hvert Fald ikke, lovede at gøre, hvad han kunde, og stillede dem i Udsigt, at Konfirmationen muligt kunde finde Sted Søndag efter Helligtrekonger. Samtidig fornyede Sognemændene deres Angreb paa Hr. Rich ved en ny Skrivelse (af 14. Oktb.), hvori de fremsatte deres tidligere Beskyldninger mod Præstegaardsfolkene. Allerede for to Aar siden, hed det bl. a., havde de henvendt sig om Konfirmation, men da de med Nød og næppe havde faaet Adgang, havde Md. Rich overtalt dem til at vente et Aar, til der blev nogle flere til at gaa til Præst. Skønt Overhøringen i Tistrup formentlig havde godtgjort, at deres Børn var bedre end de andre, var de alligevel paa tredie Aar ukonfirmeret, fordi de ikke vilde give, hvad hun forlangte; de syntes dog ikke at have glemt hendes Køkken med »Smør, Æg, Høns og Kok og nu Nødder,« og de henviste til det førømtalte Reskript af 1744, der forbød Præsten at kræve Betaling. Paa deres forhen indgivne Klage havde de ikke faaet noget Svar, og de bad nu Biskoppen selv komme til Stede og overhøre baade Børnene og de gamle, saa vilde han nok skønne, hvem der havde Ret.

Denne sidste Klage blev ikke sendt til Richs Erklæring, da Biskoppen paa Forhaand vidste, hvad han vilde svare, men tre Dage efter lod han gennem Provsten Bønderne vide, at da Præsten nægtede de mod ham rettede Beskyldninger, maatte de enten tilbagekalde dem eller ad Rettens Vej godtgøre dem; i sidste

Tilfælde vilde Sagen blive ført videre. — Følgen blev, at der nu afholdtes nogle Vidneafhøringer — ialt 4 — ved Øster og Nørre Horne Herreders Ting. Resultatet var, at det ikke kunde bevises, at Præsten havde forlangt Betaling for at konfirmere nogen — det eneste skulde da være, at han havde akkorderet med en Mand om, at hans Søn bagefter skulde tjene ham for en mindre Løn. Derimod havde hans Hustru prøvet at slaa Mønt af Konfirmationen overfor nogle af Bønderne, men han var da kommet frem af sit Værelse og havde frabedt sig hendes Indblanding og forøvrigt sagt, at en Kurv eller Sending var ligesaa meget værd som rede Penge. Men paa den anden Side mente Sognemændene alligevel at have Lov til at hævde, at selv om hun havde den største Skyld, havde han nok staaet bag hendes Forlangende. Med Hensyn til Paastanden om, at de bortviste Børn skulde have faaet Extraundervisning før Overhøringen i Tistrup Kirke, afgav Degnen Jens Rasmussen (d. 10. Februar 1758) en skriftlig Erklæring, gaaende ud paa, at det kun havde drejet sig om 3 à 4 Gange, men efter hans Opfattelse tog Hr. Rich sig hverken af de forskudte eller andre unge, som han burde.

Men under alt dette var der stadig ikke blevet afholdt Konfirmation. En af Sognemændene havde ved Juletid opsøgt Biskoppen i Ribe og mindet ham om, hvad han havde stillet i Udsigt ved Landemodet, men da Brorson dengang havde forlangt en skriftlig Ansøgning, og en saadan ikke var kommet, var der ingenting sket. Nu medbragte han en »Seddel«, hvori de bad deres kære Biskop staa dem bi, da det ellers kunde trække ud et halvt og et helt Aar, og nogle af dem kunde som fattige Bønder ikke have deres Børn gaaende hjemme længere. De unges Alder kunde gaa helt op til 18—19 Aar.

D. 4. Jan. (1758) meddelte Brorson Haar dette. Han vilde gerne, skrev han, have de arme Børn »soulageret« (trøstet) og Forældrene tilfredsstillet, han syntes, de unge var uskyldige, og at det var Synd, at de skulde opholdes, og han spurgte derfor nu, hvorvidt Provsten efter en forudgaaende Undersøgelse af deres Standpunkt mente det muligt med saa kort en Frist at indstille dem til Konfirmation.

Det har Provsten imidlertid ikke ment, for der skete intet, og Tiden gik med Tovtrækning fra begge Sider. Bønderne erklærede tilsidst, at de vilde være tilfredse, om deres Børn kunde blive konfirmeret til Paaske, og i saa Fald var de villige til at lade Klagen mod Præsten falde. Dette Tilbud var i høj Grad efter Brorsons Sind, da det var ham om at gøre at faa Striden bilagt, og han befalede derfor Provsten at faa Hr. Richs Udtalelse om, hvorvidt han var villig til at gaa ind paa denne Ordning. Vilde han ikke, havde han uopholdelig at sige til; Provsten skulde da selv undersøge Børnenes Standpunkt og derpaa, om Præsten stadig vægrede sig, konfirmere dem sammen med sine egne Konfirmander. Samtidig skrev Biskoppen, at han af Vidneforklaringerne havde set, at Md. Rich paa utilbørlig Vis havde »meleret sig« i denne hendes Mands Embedssag, hvorfor hun i Kærlighed skulde erindres om at afholde sig fra den Slags Ting, hvorved hendes Mands Embede »exponeredes«, mens Rich skulde tilholdes og formanet til i forekommende Tilfælde selv at forhandle med sin Menighed og at iagttage sin Pligt med Hensyn til Katekisation og Ungdommens Undervisning.*

Med denne Afgørelse slog alle Parter sig til Taals, og Rich foretog den saa omstridte Handling i For-

*) Bisk. Kopib. 6.—3. 1758.

aaret 1758 paa den sædvanlige Konfirmationssøndag. Provst Haar maa dog have været noget urolig for, hvordan det vilde gaa, thi han erkyndigede sig bag efter hos Degnen om, hvorvidt alt nu var i Orden, men derefter kunde han saa ogsaa indberette til Ribe (d. 17. April), at man fra begge Sider tilsyneladende var vel tilfreds, saa Uoverensstemmelsen mellem Præst og Menighed var bragt ud af Verden. Samtidig meddelte han, at han vilde overbringe Biskoppens »hellige og kærlige« Erindring til Præstefolkene, naar han nu snart skulde tage dem til Alters; han vilde gerne have en saadan Anledning af Hensyn til de Rygter, som ellers let kunde opstaa hos Almuen. —

At det just var Præstefolkene, som ved Stridens Ophør stod med Palmerne i Hænderne, vil vist ingen paastaa. Rich havde ganske vist saa nogenlunde klaret for sig, for saa vidt som han ikke kunde overbevises om direkte at have forlangt Betaling af sine Konfirmander, men man maa give Bønderne Ret i, at det dog var mærkeligt, om han slet ikke vidste noget om sin emsige Hustrus Optræden overfor Sognemændene, med mindre da — en Mulighed som naturligvis ogsaa foreligger — hun har ført ham bag Lyset, og han i blind Tillid til hendes Forsikringer har slaaet sig til Ro med dem. Derimod lader der sig næppe fremføre formildende Omstændigheder for hende; Md. Rich synes kun at have haft den berømte Præstesæk for Øje, og hendes Bestræbelser for at fylde den er ikke tiltalende.

Hvad der iøvrigt ved denne Strid falder i Øjnene, er dels den langsommelige Forretningsgang og dels den lemfældige Adfærd, Myndighederne udviste overfor Præsten, skønt det dog maatte være indlysende, at han — rent bortset fra Betalingsspørgsmaalet — ikke havde gjort sin Pligt overfor de unge, men interesseret

sig for lidt for deres Undervisning, saa Skylden for, at nogle af dem stod tilbage, til en vis Grad faldt paa ham. Provsten synes nærmest at have holdt Haanden over ham, og selv om Biskop Brorson tog sig af Bøndernes Sag og gjorde sit til, at der endelig kom en Afgørelse, var det dog kun en mild Irettesættelse, han tildelte Præstefolkene. Var Sagen bleven ført videre og frem for højere Instanser, kunde den let have faaet et for dem ubehageligere Forløb.

.

Kvong Sogn under 3 Aars Krigen 1848–50.

Af H. Grønæk

Det første Sogneforstanderskab blev valgt i Kvong den 6. Decbr. 1841 og kom til at bestaa af følgende 4 Gaardmænd: Thomas Christian Nielsen, Aasted, der tillige var Sognefoged, Jens Simon Henriksen, Hallum, Jens Clemmensen, Kvong, Søren Nielsen, Kvong. Sognepræsten, Pastor Bloch var Formand.

Det var en Tid med smaa Forhold og ret urolig, navnlig i Landets Stilling til Hertugdømmerne. At Forholdene var smaa viser det første samlede Kommuneregnskab fra 1845, hvor Indtægterne er 3 Rd 1 Mark 14 Sk. og Udgifterne 2 Rd. 5 Mark 4 Sk.

Efterhaanden som Krigsbegivenhederne nærmede sig, foretoges visse Forsigtighedsforanstaltninger. Regeringen forlanger f. Eks. ved Skrivelse af 4/4 1848 alle tyske Haandværkere sendt hjem, og Sogneforstanderskabet tager Stilling til Sognevæbningen. Der blev nu foretaget Vaabenøvelser. Smeden faar travlt. Gamle Leblade rettes ud og sættes paa Skaft, og de, der ejede Bøsser, fik dem efterset. Det skal dog her bemærkes, at da Fjenden kom, fik Folk travlt med at gemme deres Vaaben. Frivillige Bidrag til Krigskassen bliver indsamlet og sendes til Amtstuen. Lige-

ledes indsendes Heste til Hæren. De skal afleveres i Kolding.

Da Sognet blev besat af Fjenden, mest slesvigholstenske Tropper, var Amtet en Tid uden Øvrighed. Stiftamtet erklærede sig ufri, og Herredsfogeden var fraværende i over 3 Uger. — Sogneforstanderskabet sender da en Skrivelse til Justitsministeriet og begærer oplyst, hvor man skal sende de indsamlede Midler hen. Man har vel frygtet for, at Fjenden skulde tilegne sig dem. Sogneforstanderskabet foreslaar at sende dem til Ringkøbing, der endnu er fri for Invasion af fjendtlige Tropper. I Juli Maaned 1848 forlanger Amtet, at Kvong sammen med Nr. Nebel og Lydum skal stille en Hest til Raadighed, og der kræves yderligere frivillige Bidrag til Krigskassen. Folk i Almindelighed er ret villige til at betale, og der indkom 73 Rbd. 4 Mark. Dog er der to Gaardmænd, 1 i Hallum og 1 i Kvong, der nægter at betale, og da de i Forhandlingsprotokollen nævnes ved Navn, har den alm. Mening nok anset en saadan Optræden for uanstændig. Fra April til 13. September 1849 har Sogneforstanderskabet ikke været samlet til Møde paa Grund af fjendtlig Besættelse; men efter Fredericiaslaget den 6. Juli 1849 begynder man dog at aande friere.

Allerede i Begyndelsen af Oktober 1849 indkalder Sogneforstanderskabet alle de, der under Fjendens Besættelse har lidt Skade eller er blevet frarøvet Penge eller Naturalier, men de maa enten beedige eller føre Bevis for, at deres Opgivelser er rigtige. De skadelidte faar saa Erstatning, ihvorvel det ikke er store Summer, det drejer sig om, nævnes dog enkelte.

Fra Gaardejer Peder Nielsen i Hallum er taget 3 Kd. Brændevin à 26 Sk., 5 Sn. Æg à 10 Sk., 2 Tørklæder 2 Rd. 2 Mark. Rede Penge 20 Rd.

Anders Jensen, Husted: 35 Mand indkv. $\frac{1}{2}$ Døgn 2 Rd. 5 M. 8 Sk. 37 Heste i $\frac{1}{2}$ Døgn 6 Rd. 5 Skærvægge nedbrudt 5 Mark.

Møller Adam Johansen: 70 Pd. Brød à $1\frac{1}{2}$ Sk. 1 Lpd. Flæsk 3 Rd. 1 Mk. 1 Lpd. Kød 2 Rd. 12 Pd. Boghvedegryn à 3 Sk. 8 Pd. Smør 1 Rd. 1 Mk. 5 Td. Rug à 3 Rd. 1 Td. Byg 3 Rd. 6 Lpd. Byggryn 3 Rd. 32 Mand Dragoner med Heste i $\frac{1}{2}$ Døgn 8 Rd. 3 Dragoner med Heste i $2\frac{1}{2}$ Døgn 3 Rd. 4 M. 8 Sk. 1 Stafet til Varde — $2\frac{1}{2}$ Mil 3 Mark. 1 Pibe 2 Rd. Skade paa Bygninger 3 Mark.

Der fremstod ialt 7 Mænd og krævede Erstatning. Foruden Fødemidler har Fjenden tilegnet sig Ting, han havde Brug for, til Eks.: Dækkener, Brillen, Barberknive, Brødknive og Sakse. Hos en Gaardmand har han taget et Par lakerede Klodser.

Til Pastor Nielsen, forhen Kvong, nu Aaberaa har Kristen Iversen fortalt følgende: „Jeg er født i Nørhede, Lyne Sogn 1832 og tjente hos Forpagteren i Kvong Præstegaard 1847 for 5 Rd. C. og 1 Pd. Uld samt et Par Træsko. De to følgende Aar hos Pastor Viborg for 10 Rd. C. aarlig.“ Han passer Hestene og Haven. Denne Kristen Iversen deltog efter Evne og Forhold i den historiske Udvikling, der foregaar i og om Præstegaarden, især i Krigsaaret 1849. Om Pastor Viborg beretter Kristen Iversen, at han var en herlig Mand, og hans Hustru var en ligesaa god Kone; men han havde et meget iltert Sind, som han led meget for. Hjemme mærkedes sjældent hans heftige Sind, men ude, navnlig som Sogneraadsformand. Her forløb han sig ofte og havde Sammenstød, hvad han sørgede meget over bagefter.

Da der i 1848 kom Rygter til Egnen om Tyskernes Komme, begyndte især de unge, men ogsaa ældre at holde Vaabenøvelser. Smeden lavede hver af dem et

Spyd, en Slags Bajonet, der var sat ind i en Træstang paa 2—3 Alen. Kr. Iversen var med de første Gange, men Iveren slappedes hurtigt, og Flokken udtyndedes. Hjemmehærens Leder var Peter Mortensen i Hallum. Han havde været Soldat, og han brugte gerne Munden, der lystrede ham godt. I nogen Tid rekvireredes 1 Gang om Ugen eller hver 14. Dag Korn, Fourage m. m. af hele Sognet. Til sidst kom der Indkvartering af Slesvigholstenere fra 15.—17. Juni 1849. Som Regel opførte de sig godt. Sølvtoj, Kød og lign. havde Folk begravet. Præstegaardens var begravet i Haven. Her var indkvarteret 1 Officer og 4 Menige, der opførte sig godt.

En Dag (21. Juni) kom 5 Ryttere for at foretage Udskrivning.*) En af dem, en Vagtmester, kom ind i Præstegaarden, og Kristen Iversen kunde se paa Præstens Ansigt, at Harmen steg op i ham. Han gik ind og iførte sig Præstekjolen og gaar med Hatten i Haanden ud og slaar Rytteren paa hans Laar og siger: „Vig bort, Satan! Vi har danske Tropper her!“ Til Stede var Sognefogeden, Thomas Christian i Aasted og Kristen Iversen. Sognefogeden var med for at forestaa Rekvisitionen, der gerne udgik fra Præstegaarden. Præsten havde Dagen før hørt, at der var danske Soldater i Lydum. Der var vist kun 25 under Overvagtmester Kloppenborg, men Præsten troede, der var flere. Vagtmesteren sagde ikke et Ord, gav sin Hest af Sporerne og sprængte gennem en tæt og høj Rugmark syd for Præstegaarden op til en Kæmpehøj syd og vest for Gaarden, hvorfra han holdt Udkig over Egnen nogen Tid. Hvor han og de andre fire drog hen, ved Kr. Iversen ikke. Dog blev der sagt, at de danske Soldater tog en til Fange paa Frøstrup Hede.

*) Pastor Wiborg nævner kun 4.

Da Vagtmesteren er væk, siger Sognefogeden til Præsten: „De er for ivrig, Hr. Pastor, De skader os!“ Allerede forinden kunde Kristen Iversen se, at Præsten havde forstaaet, at han havde gjort noget galt. Han tav ogsaa til Sognefogedens Ord. De følgende Dage og Nætter mærkedes intet til Fjenden, dog rygtedes det, at der var kommen en Mængde Fjender til Varde og Egnen derfra til Nørholm. Præsten havde ingen Ro hverken Nat eller Dag. I to paa hinanden følgende Nætter var Kristen Iversen sendt ud paa en Hest for at høre, om Fjenden var i Nærheden. Den første Nat kom han til Sækbæk Kro og hørte her, at der var mange Fjender i Varde. Den næste Nat kom han ikke længere end til Landevejen. Her hørte han, at Fjenden var kommen til Nørholm. Næste Dag havde man ham i Kvong, ca. 500 Mand. De medførte en Kanon, der blev anbragt paa Brinken syd for Præstegaarden, næsten lige for Porten. De havde samlet sig i Hallum, spredte sig i Kæde, rykkede frem mod Kvong og omringede i en Fart Præstegaarden. Her havde man stadig holdt Udkig og opdaget Fjenden, da han kom til Hallum. Præsten var kridhvid i Ansigtet og sagde til sin Hustru: „Nu gaar jeg“. Ikke mere. Hun skulde med Sandhed kunne sige, at hun ikke vidste, hvor han var. Han vidste vel ikke selv, hvor han skulde gaa hen. Det var den 28. Juni en Torsdag Aften. Han gik over Engen og laa vist først i en Lyngstak, men gik senere hen i et Hus, Loftstedet kaldet, hvor Jørgen Kristian Larsen i Glibstrup havde nogle Ungkreaturer.

Fru Viborg blev nu taget i Forhør. Hun sagde, at hun ikke vidste, hvor Præsten var, og de troede hende. De har vel saa troet, at han har skjult sig hos Lærer Bennedsen i Kvong. I hvert Fald tager de Degnen i stramt Forhør. Han bliver bundet til et Træ og

fik desuden et Reb om Halsen, saa han var ved at kvæles. Saa gik Soldaterne ned i Præstegaarden og bad om en Flaske Vin til Lærer Bennedsen.

Ude i Hallum, da Kæden udfoldede sig og drog mod Kvong, var Hesten snublet for en Ritmester, da han red over et Dige. Han fik sin Fod forvredet, saa han ikke kunde gaa. Der blev beordret en til at køre til Horne Kro, hvor Regimentslægen var. Det blev Kristen Iversen, der maatte af Sted med Præstens Vogn, da de øvrige Beboere havde skjult deres Heste i Lommerbæk, en Lavning ude i Heden. Først kørte han Ritmesteren til Horne, hvor han blev forbundet, derefter kørte han ham til Varde og kom først hjem ud paa Aftenen.

Vi vender nu tilbage til Lærer Bennedsen.

En Mand fra Lyne-Husted, som var noget forfalden til Drik, og som var Præsten ugunstig stemt paa Grund af, at Præsten havde foreholdt ham hans daarlige Levned, har paa en eller anden Maade faaet Nys om, at Præsten opholdt sig i Jørgen Kristians Hus. Da han samme Dag skal til Kvong i Anledning af Leverancen til Fjenden, gaar han Vejen om ad ovennævnte Hus. Her træffer han Jørgen Kristian, der lige har lukket Døren og lader, som han vil gaa hjem til Glibstrup. Men saa fremfører Hustedmanden, at han gerne vil se hans Kvier. Dette afslog Jørgen Kristian. Forinden han kom til Døren, havde han imidlertid set ind ad de smaa Vinduer; om han har set Præsten er uvist.*) Han kom til Kvong, da man var i Færd med at afhøre Lærer Bennedsen, og da han fik at vide, hvad det drejede sig om, svor han en drøj Ed paa, at naar det ikke var andet, skulde han

*) Wiborg skriver: „Til Slut blev jeg bemærket af en af Fjendens bekendte Spioner.

nok give Besked, og han vilde hen til Tyskerne. Men Sognefogeden, der kendte Angiverens svage Side, sagde: Bi lidt, Degnens Kone har lige en Puns. Det tog nogen Tid for den fule Angiver, inden han gik fra Punsebordet, og han fik derfor intet ud af sit Forhavende. Præsten maatte advares, men Pigen Rebecca tør ikke gaa til Præstegaarden, hvorfor Fru Bennedsen selv maatte af Sted. En Pige blev sendt over paa Heden, om hun har truffet Præsten, ved man ikke.

Paa Foranledning af Præsten havde Beboerne været med til at deltage i en Stafetkæde, der skulde skaffe Kloppenborg Underretning om Fjenden.

En Stafet, Christen Pedersen hed han, men blev kaldet Clemmensen, blev saa mishandlet, at han laa syg et Par Uger efter.*)

Degnens Kone saa imidlertid fra Vinduet, hvorledes hendes Mand var stedt: Bunden, med Reb om Halsen, og Slag af Soldaternes flade Klinger. Hun løb ud, skubbede Soldaterne til Side og tog ham med ind. Og de lod ham slippe. Siden kom en Officer ind og bad Degnen undskylde hans Landsmænds Opførsel. Han talte godt Dansk.

Da Kristen Iversen kom hjem fra Varde, havde Præstefruen faaet Bud fra Jørgen Kr. Larsen i Glibstrup, at Præsten var hos Jørgen Pedersen i Gejl. Dertil skulde hun komme. Snart efter kører Kr. Iversen af Sted med hende og deres Barn, en lille Pige. Ventetiden var blevet Præsten for lang; han vidste jo ikke noget om, at Vognen havde været i Varde.

*) Wiborg oplyser, at man pinte Degnen til at angive ham, og at Stafetten blev pryglet næsten tildøde 2 Gange og bundet med Hænderne paa Ryggen til en Hest til Præstegaarden, paa denne Maade blev og min Sognefoged behandlet.

Saa faar han da Jørgen Pedersen til at køre sig til Hemmeth Præstegaard. Jørgen Pedersens Kone, der ikke maatte sige noget om, hvor de var kørt hen, sagde til Kr. Iversen: „Kør bare ad Vium og Hemmeth, saa møder du nok en Vogn“. Tæt ved Vium Mølle mødte de Jørgen Pedersen, der var paa Vej hjem efter. Han fortalte dem, at Pastor Viborg var i Hemmeth Præstegaard. I Begyndelsen sagde han, at han ikke maatte sige nogen det; men saa siger Fru Viborg: „Men kære, han er jo dog min Mand!“ Det hjalp. Ved Hemmeth Præstegaard gik en Mand paa Vagt med et Gevær i Haanden. Han vilde først have undersøgt, om de var de Folk, de udgav sig for. Da han var sikker i sin Sag, blev der sendt Bud ind efter Præsten. Han var meget ydmyg og nedtrykt, men steg straks ind i Vognen, og de kørte til Lønborggaard. Da de kom hertil, var Folk lige staaet op. Tranberg giver dem en Karl med, der skal vise dem Vej over Engene og de tre Aær til Stauning. Fra Stauning kører de langs Fjorden til Ringkøbing, saa langt som muligt fra Landevejen. Til denne By kom de ved Tretiden om Eftermiddagen. Hestene havde da ikke faaet noget, siden de drog fra Kvong. Nu blev de skoet og fik Hvile. Saa kørte de til Hee Præstegaard, hvortil de kom Fredag Aften. De var her Lørdag over. Søndag er de i Kirke. Men under Gudstjenesten kom en Stafet med Bud om, at Tyskerne var paa Vej til Rindumgaard, hvor Amtmanden boede. Gudstjenesten blev afbrudt, og Kr. Iversen kører videre med Præstens til Holstebro, hvor de bor paa en Gæstgivergaard i 3 Dage. Derefter kører Kr. Iversen Fru Viborg og Barnet til Sahl Præstegaard, hvor de var ventet og blev vel modtagne.

Pastor Viborg tog nu ud paa sin egen Kurs. Faa Dage efter kom der Brev fra ham. Han var da i Ny-

købing M. Præstekonen maatte ikke skrive til ham, og det overholdt hun i de 8 Dage, hun var i Sahl. Derimod hørte hun fra Kvong, og herfra kom Meddelelse om Fredericiaslaget 6. Juli.

Straks kom Kr. Iversen paa en Hest og lod staa til efter Sallingsund. Her blev han færet over; men hvordan skulde han finde Præsten. Han gik op ad Gaderne i Nykøbing; da pludselig ser han Præstens Pibe staa i et Vindue. Saa vidste han Besked. Præsten græd af Glæde, da han hørte om Fredericiaslagets Udfald. To Dage efter er de tilbage i Kvong. Pigen fortalte da, at 2 tyske Soldater Dagen efter Præstens Afrejse havde været i Præstegaarden for at lede efter ham. Fandt de ham, skulde han til Hamborg for at straffes. Derfor tør han ikke blive hjemme, men flygter til Fanø, hvor han var i 8 Dage. Saa rejste han hjem og blev hjemme. Den 1.—8. og 15. Juli var der ingen Gudstjeneste i Kvong. Den 22. taler Pastor Teysen, Lunde. Den 29. er Sognepræsten atter i Kvong Kirke.

Saa vidt førte national Begejstring og et hidsigt Sind den Kvong Præst.

Kilder: Kvong Sogneraads Arkiv. Lærer Bennedsens Dagbog. Mundtlig Fortælling til Pastor Nielsen, Aabenraa. Noterne er tilføjet efter Pastor Wiborgs egne Beretninger, trykt i Hardsyssels Aarvog 1933, 54—81, og „Fra Ribe Amt“ 1906, 164 ff.

Præsterne Galthen.

Af August F. Smith.

Ribes ældste Historiker er *Peder Terpager* (1654—1738), der har indlagt sig stor Fortjeneste med sine Arbejder om Ribe.

Alle senere Ribehistorikere har haft stor Nytte og Hjælp af disse, og da ikke mindst den første Mand, der paa Dansk skrev en almindelig Fremstilling af gamle Ribes Historie. Forfatteren af dette Værk var Pastor *Matthias Galthen*, der blev født den 5. Januar 1734 i Lemvig. Hans Forældre var Rektor i Lemvig, senere Sognepræst i Hersom, Bjerregrav og Klejtrup *Peder Galthen* (1704—Januar 1768) og 2. Hustru *Ide Margrethe Leegaard* (c. 1708—1776). *Matthias Galthen* blev Student 1754 fra Viborg lærde Skole, og den 27. September 1759 blev han cand. theol. (haud). Den 19. Juni 1782 fik han Embedet som residerende Kapellan ved *Ribe Domkirke* og som Kompastor i *Seem*. Den 9. August 1793 blev han 2. og 25. Juli 1794 1. residerende Kapellan ved St. Mortens Kirke i *Randers*, hvor han forblev til sin Død den 13. Maj 1812.

Galthen blev 1. Gang gift senest 1787 med *Anna Christina Monrad*, født 11. Maj 1762 i Haderslev, Datter af Købmand *Lago Monrad* (1733—1784) og Hedevis *Christina Holst* (c. 1732—1802). Hun døde

i Randers 24. April 1805. 2. Gang blev Pastor Galthen gift den 30. Oktober 1805 i Randers med *Anna Sophie Hedvig Mandix*, døbt 1. September 1751 i Hvejsel ved Vejle, død 12. Februar 1837. Hun var Datter af Sognepræst Jens Mandix (1720—1763) og Hustru Kirsten Arensberg (1734—1790).

Matthias Galthens første litterære Arbejde var „Katechetisk Udtog af Ove Høeg Guldbergs aabenbarede Theologie“ (København 1784 og 1793). Bogen en tilegnet Guldberg, hvorved Galthen viser sin Tilknnytning til dennes konservative Theologi. Hans andet Arbejde er „*Beskrivelse over Kiøbstæden Ribe fra sin Begyndelse indtil nærværende Tid*“ (Odense 1792). 216 Sider.¹⁾

I Fortalen til sin Ribe-Beskrivelse oplyser Galthen, at han ved nogle Venners Opmuntring er blevet overtalt til at udarbejde denne Bog, som han ingen Flid har sparet sig for at faa saa god som mulig. Han føjer til, at Terpagers *Ripæ Cimbricæ* har været hans Hovedkilde: „den har givet mig den første Kundskab om Ribe, den har sat mig paa Spoer til at tænke videre; at efterforske, hvad der endnu var at see; og nøie betragte saavel Stedets Dannelse, paa hvilken Byen er anlagt, som og visse Pladser i og uden for samme; hvorpaa nogen mærkværdig Bygning, som nu er borte, fordem kan have staaet; hvilket har givet mig Anledning til nøiere at bestemme et og andet, end jeg har fundet det hos Terpager, endog til mangan rimelig Gisning, hvor den fulde Vished haver manglet: ja jeg tilstaar, at jeg af ham har samlet det vigtigste, af hvad her findes, og at min Bog uden hans aldrig var bleven til.“

Galthen inddeler sin Bog i fire Hovedkapitler: 1. Om Ribe i sin Begyndelse. 2. Om Ribe i sin Velstand. 3. Om Ribe i sin Aftagelse. 4. Om Ribe i sin nærvæ-

rende Tilstand. Stoffet er overskueligt og praktisk opstillet, saa man kan ret hurtigt orientere sig i Bogen, der indeholder en Del Træk, som ikke kendes fra anden Side. Galthen har jo nemt af Selvsyn kunnet gøre sig bekendt med alle Lokalteter i Ribe og dens nærmeste Omegn. Han har kunnet drage Sammenligninger med Terpagers Værker og sin egen Tid; og hvad der her var sket af Forandringer i Tiden fra 1736 og til Aarene omkring 1790, har han kunnet anføre i sin Tekst. Flest nye Enkeltheder er der derfor i fjerde Kapitel: om Ribe i sin nærværende Tilstand (Side 99 ff.). Heri behandler han Emner som Byens Gader, anfører deres ofte særegne Navne og refererer, hvad han ved om deres Historie. Han fremfører derefter Antallet af Gaarde og Huse, Indbyggerantal og Erhverv, fortæller om Aaen, Handel, Udførsel, Høravl, Haandværkslav, Veje o. s. v. Dernæst giver han kortfattede Beskrivelser af Byens Kirker og finder her Anledning til at henlede Borgernes Opmærksomhed paa mange Detailler i disse ærværdige Bygninger. Det er endvidere paaskønnelsesværdigt, at Galthen (Side 170 ff.) meddeler Fortegnelser over Amtmænd og Stiftamtmand, Biskopper, Præster (ved de forskellige Kirker), Lektorer, Rektorer, Konrektor, Borgmestre, Raadmænd, Herskabsfogeder, Byfogeder, Raadstueskrivere, Læger, Apotekere, Amtsforvaltere, Toldere, Postmestre, Hospitalsforstandere. Nyttig er ogsaa hans Liste over lærde Mænd, „som ere fødte i Ribe og fra Riber Skole udgange“.

Iblandt de Aarsager, Galthen anfører om Ribes Tilbagegang, er (S. 97) Handelens Opkomst paa de omliggende Øer, især *Fanø* og *Romø*, der tidligere ingen Handel havde. Saa længe Kongen ejede disse Øer, ernærede deres Indbyggere sig fornemmelig af Fiskeri; Fiskene solgtes til Ribekøbmændene, som saa

udførte dem. Som Betaling erholdt Øboerne Tømmer, Jern, Tjære, Hamp, Hør, groft Klæde, Husholdningsvarer o. s. v. Denne Handel med Øerne gav Ribe en god Næring. Men da Øboerne o. Midten af det 18. Aarh. købte sig fri for en billig Pris, fik de Raad til at erhverve sig Skibe, hvorefter de selv kunde sejle til Hamborg og andre Stæder og derfra hjemføre, hvad de ellers købte i Ribe. Ikke alene købte de, hvad de selv havde Brug for, men endog hvad der var nødvendig til at forsyne alle ved Søkysten liggende Herregaarde, Præstegaarde og Bøndergaarde, som bedre kunde se deres Fordel ved at handle med Øboerne end med Købmændene i Ribe, „eftersom de første kan give langt bedre Kjøb end de sidste“. Denne Øboernes Handel, hvorved Ribe i højeste Maade fornærmedes, vilde Galthen igen have draget til Stiftsstaden. Han giver imidlertid ingen Grunde for, at det skulde være bedre, at den Handel, Befolkningen paa Øerne drev (saa der tilflød disse Velstand), kunde blive koncentreret i Købstaden. Her er det naturligvis den lokalpatriotiske Ribeborger, der har Ordet, fremfor en objektiv Vurderer og Skildrer af Forholdene. —

Der er ingen Tvivl om, at Matthias Galthens Ribebog i sin Samtid blev modtaget med levende Interesse; den afhjalp jo ogsaa et Savn, thi man havde i 1792 kun Terpagers paa Latin skrevne Arbejder at søge Oplysninger i om Byen (bortset fra *D. Grønlunds* Værk fra 1780 om de brændte Hekse), saa man forstaar derfor godt, at den historisk interesserede Præst af sine Bekendte blev opfordret til at skrive en populær Fremstilling af Ribes Historie. At Bogen har været ønsket og er blevet ventet med Glæde, ser man af den lange Subskriptionsliste, som findes trykt foran i den. Her træffes Navne paa Folk fra mange Egne af

Landet, flest naturligvis fra Ribe Stift. Fra Ribe By alene 67, fra Varde 13, fra Ringkøbing 14, fra GørdingHerred 5, Malt Herred 6, Skads Herred 10, Vester Horne Herred 6, Øster Horne Herred 7 o. s. fr. Folk fra alle Stænder forudbestilte Bogen, og man tør tro, at Pastor Galthen har faaet den ud uden økonomisk Tab, da han har haft ca. 250 Forudbestillinger paa den. De fleste af vore gamle Topografer havde ellers ofte betydelige Tab paa deres Publikationer, men dette er Galthen nok blevet forskaanet for vedrørende Ribe.

„Beskrivelse over Kiøbstæden Ribe“ er Forløberen for Stiftsprovst P. N. Frosfs to Bøger: „Ribe Domkirke“ (1841) og „Optegnelser om Ribe“ (1842). I Anlæg og Omfang ligner de to Forfatteres Bøger hinanden, men Frosfs er dog de betydeligste. Galthens Arbejde vidner om hans Kærlighed til den gamle Domkirkeby, men det er, betragtet fra et Nutidsstandpunkt, imidlertid ikke særlig tilfredsstillende, da der i det kun i ringe Grad er benyttet primært Kildestof, ligesom der af dets Forfatter ikke er anvendt historisk Kritik overfor Stoffet under Bogens Udarbejdelse.²⁾

Til sidst meddeler Pastor Galthen i sin Ribebeskrivelse en nyttig og oplysende Levnedsskildring af Peder Terpager; den er udarbejdet „af Taknemmelighed imod ham, og for at bevare hans Erindring“. Skildringen slutter med de smukke Ord: „Endskiønt Dr. Terpager for længe siden er død, saa lever han dog i sine Skrifter, og hans Navn skal blomstre indtil de sildigste Slægter.“

Det kan ses, at Matthias Galthen til Udarbejdelse af sin Terpagerbiografi har benyttet de samme Kilder som H. Grüner-Nielsen, der i Sprog og Kultur X (1941), 62 ff. ogsaa har en Levnedstegning af den

gamle Ribehistoriker. Der er dog flest Enkeltheder hos Grüner-Nielsen, men derfor bør man ikke undlade ligeledes at læse Galthens Fremstilling, der ogsaa indeholder selvstændige Træk og er saa smukt præget af hans taknemlige Følelser mod den Mand, hvis lokalhistoriske Arbejder er Forudsætningen for „Beskrivelse over Kiøbstæden Ribe“ fra 1792.

Siden Terpager, Grønlunds og Galthens Tid er Studiet af Ribes Historie taget op igen, og helt fra Bunden af. Peter Adler, J. F. Kinch, J. Helms, Victor Hermansen, Hugo Matthiessen og Otto Smith har i deres omfangsrige Arbejder om Ribe bragt et uhyre historisk Stof for Dagen og behandlet det efter Forskningsprincipper, som de gamle Historikere ikke kendte noget til eller besad Evner til at anvende. Men derfor bør de ikke overses eller glemmes. Deres Bøger har gjort god Gavn (mest naturligtvis Terpagers og Grønlunds), og det er givet, at Galthens populære Bog i sin Tid har været kendt og skattet i Ribe og Omegn, og det tør vel ogsaa tros, at de senere store Ribehistorikere alle har læst den for i en Snarhed at erhverve en første Orientering i den gamle og berømmelige Domkirkebyes rige Historie.

Det var i sidste Øjeblik, Galthen fik sin Bog om Ribe offentliggjort (dens Fortale er dateret 7/2 1792), thi kort Tid efter, den 9. August 1793, blev han kaldet til Præst i *Randers*, hvor han, som vi ved, fik sit blivende Sted. Her optraadte han ogsaa som Byhistoriker, idet han i 1802 paa egen Bekostning udgav sin Bog: „*Beskrivelse over Kiøbstæden Randers*“ (170 Sider), der ogsaa for sin Tid afhjalp et Savn. I *Randers* havde Galthen ikke en Peder Terpager at søge Oplysninger hos, saa her havde han mere Besvær med at finde Stof frem. Derfor er der ogsaa langt mere nyt i *Randers-Bogen* end der er i *Ribe-*

beskrivelsen. Hertil kommer, at Randers ikke siden Galthens Dage har haft en imponerende Række Lokalhistorikere saaledes som det blev Ribes lykkelige Lod.

Som Helhed tør det vel siges, at Bogen om Randers er bedre end Ribebeskrivelsen. Den fik ogsaa i sin Samtid en god Modtagelse. Saaledes fremhæver G. L. Baden Galthens Randersværk som et paaskønnelsesværdigt Arbejde, det er efter Badens Mening langt bedre end S. A. Stadfeldts „Beskrivelse over Randers Kiøbsted“ (1804),³⁾ men der er naturligvis slet ikke lidt at kritisere i Galthens Bog. Læge N. H. Bay siger saaledes, at Galthens Begreber om Randers' ældre Topografi er aldeles vilde.⁴⁾ Dette undrer man sig egentlig ikke over i vor Tid, hvor man ikke tør skrive om en gammel Købstads ældre Bebyggelses-historie, inden man har tilvejebragt et meget stort Detailmateriale, men et saadan har Matthias Galthen ikke kunnet naa at faa samlet sammen i Løbet af ni Aar.

Fra Randers har man en lille Oplysning overleveret om Matthias Galthens Ydre, meddelt af *J. B. Daugaard* (1796—1867), der var Biskop i Ribe 1850—67. Daugaard huskede fra sin Skoletid i Randers (hans Barndomsby), at Pastor Galthen bar buklet Paryk, trekantet Hat, Knæbukser med Silkestrømper og Sko med store Spænder. Han har efter dette at dømme været en sirlig Herre, der ogsaa lagde Vægt paa ydre Fortrin.

•

Foran i Peder Terpagers Hovedværk: *Ripæ Cimbricæ* (1736) findes aftrykt et latinsk Ærevers til Terpager, forfattet af Pastor *Wenzel Galthen* til Sneum-Tjæreborg. I dette Hyldestdigt fortælles, hvorledes Ribe engang har været en stor og straalende

By, men nu er den lagt øde af Stormfloder og Krige; der er Marker, hvor fordem Ribe bredte sig. Dog, Byen er nu igen levet op. Som en Fugl Phønix er den dukket op af Emmerne, takket være Terpagers „behændige Griffel“. Og den jubler over, at den har været stor, skønt den nu er lille og ringe. Ribe siger: Terpager er min Triumf, ligesom andre Stæder praler af deres Storhed.

Digtet er skrevet i letflydende og ordrige Vers. Det benyttede Versemaal er *Disticha* (Dobbeltvers, særlig om Forbindelsen af et Heksameter med et Pentameter).

Forfatteren af Æreverset, *Wenzel Pedersen Galthen*, der var Peder Terpagers Svigersøn, var fra Galten ved Randers, hvor han blev født den 8. September 1683. Hans Forældre var Provst Peder Galthen (13/1 1644—9/1 1728) og Hustru Anna Haslund (4/12 1646—16/9 1727). Peder Galthen „skal have været en meget god Mand“. Hans Faders Fader var Pastor Peder Nissen (Nielsen?) i Malt-Folding (1612—46).

Wenzel Galthen blev undervist af sin Faders Fætter, den dygtige Magister Peder Christensen Gjording, der var Præst i Gørding og Vejrup 1694—1707. Pastor Gjording havde nemlig i sin Præstegaard en Opdragelsesanstalt for unge Mennesker. Af ham dimitteredes Wenzel Galthen Aar 1700 til Universitetet. 1701 tog han Baccalaurgraden, og 1702 fik han theologisk Embedseksamen. I Tiden fra 18. November 1705 til April 1707 var han Alumnus paa Elers Kollegium. I Juli 1706 blev han Dekan paa Klosteret,⁵⁾ og i 1707 udnævntes han til Inspektør paa Kollegiet efter Magister Hans Sidelman.⁶⁾

Wenzel Galthen har sikkert været en dygtig Theolog. Han har været anset blandt sine jævnaldrende, og Professorerne har ogsaa fulgt ham med Interesse.

De Hverv, han blev tildelt som Alumne, tyder i hvert Fald herpaa. Nævnes kan det ligeledes, at Galthen hørte til den udvalgte lille Skare af Tidens haabefulde Ungdom, der fra Begyndelsen af 1705 samledes til et *Societas indagantium* („Forskersamfund“) hos Magister Søren Lintrup hver eller hver anden Søndag, senere ogsaa Fredag, til Møder i Eftermiddagstimerne. Disse de fremmeligste Magistre og studerende, som var samlede her, drøftede videnskabelige Emner.⁷⁾

I sin Kollegietid (1706) skrev Wenzel Galthen en Disputats⁸⁾ med følgende Titel:

„*Exercitatio ecclesiastico-historica ad locum Lampridii de Hadrianiis Christo ab Hadriano destinatis*“
[Kirkehistorisk Disputats angaaende et Sted hos Lampridius om „Hadrianierne“, som Hadrian havde bestemt for Christus“].

Paa Bogens Titelblad føjes til, at Disputatsen vil blive offentlig forsvaret af Wenzel Galthen „om Gud vil og med det høje filosofiske Fakultets Tilladelse“ 8. November 1706.

Disputatsen, der er paa 12 Sider, handler om det Sted i den romerske Historieskriver Ælius Lampridius' Biografi af Alexander Severus, hvor han meddeler, at Hadrian havde tænkt at bygge Templer uden Gudebilleder, men havde opgivet det, fordi man spaaede, at alle i saa Fald vilde blive Kristne, og de øvrige Templer vilde blive forladt.

Den 5. April 1707 kaldtes Wenzel Galthen til Sognepræst for *Sneum* og *Tjæreborg* Sogne, hvor han forblev Resten af sin Levetid.

Den 14. November 1709 ægtede han *Vibeke Terpager*, Datter af Peder Terpager og Hustru, Maren Larsdatter Friis (1657—1751). Vibeke Terpager blev født 1685 i Ribe, døbt 20. Oktober nævnte Aar. I

Ægteskabet med Pastor W. Galthen fødtes ingen Børn.

Præstegaarden i Sneum Sogn ligger i Landsbyen *Allerup* ikke saa langt fra den vandrige Sneum Aa, hvori der fra gammel Tid har været drevet Laksefiskeri. I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede oprettedes ved Sneumgaard en Laksegaard, som dog nu er blevet nedlagt. Laksefiskeriet har i Tidens Løb givet Anledning til mange Processer mellem Præstekaldet, der oprindeligt havde Fiskeretten, og Ejerne af Sneumgaard, som først i 1780 erhvervede denne. Pastor W. Galthen var en af de Præster, der førte Proces om Fiskeriet. Det var i 1715, han kom i Træde med Forpagteren paa Sneumgaard, Mads Termansen. Uoverensstemmelsen varede i Aarevis. Mads Termansen drillede Præsten paa alle optænkelige Maader. Til sidst fik Pastor Galthen Sagen for Højesteret, hvor han vandt den med Glans 1724. I Procesomkostninger blev Sneumgaards Ejer dømt til at betale ham 600 Rigsdaler, tillige blev han tilkendt alle sine Rettigheder vedrørende Aafiskeriet.⁹⁾

Wenzel Galthen maa have været en holden Mand, thi han stiftede et *Legat* for de fattige i sine Sogne.

Ifølge Præsteparrets Testamente af 6. Juni 1727 skulde den længstlevende arve den afdøde, dog mod at give 100 Rigsdaler til de fattige i Sneum og Tjærborg Sogne. Summens Renter, 5pCt. p. A., skulde hver den 25. Oktober uddeles efter bedste Skøn til de værdig trængende i Pastoratet. Legatets Fundats er kongelig stadfæstet den 27. November 1750. Fundatsen er temmelig udførlig og findes trykt i Hans de Hofman's Foundationer IV (1759), 589—591.

Wenzel Galthen døde den 10. Juli 1736. Hans Enke ægtede den 25. Oktober 1737 Borgmester i Ribe *Andreas Frausing*, der døde den 27. December 1749.

Fru Vibeke flyttede derefter over til Vordingborg for at være i Nærheden af sin eneste Broder, der var Præst i Mern. Hun døde i Vordingborg den 22. Oktober 1750, men hun er ikke begravet i Sneum Kirke, som Hr. Galthens Gravmæle udsiger.¹⁰⁾ Indskriften paa Legatstifteren og Præsten Wenzel Galthens *Epitaphium* i Sneum Kirke lyder saaledes:

„Saa giemmes herunder alt det, som kunde døe, af en troe Guds Mand og Tiener, Hr. Wentzel Galthen, som var fød i Galthen Præstegaard Ao. 1683 den 8. September, og som efter nogle Aars berømmelige Forhold ved Academiet, blev 1707 beskikket at være Sneum og Tierrebjerg Meenighedens Siæls-Sørger, og i samme sit Embede sørgede han saaledes for hver en Siæls Beste, at han var saa troe en Mand som nogen. I 27 Aar elskede han saaledes sin Elskværdige og end hos sig hvilende Ægte-Mage, Vibike Terpager, at han og var saa from en Mand i sit eget Huus, som nogen, i 27 Aar levede han uden Livs-Arvinger, saa vilde han ikke døe, uden at have nogle Fatige til Arvinger, da han og efter Christelig og berømmelig Liv i 52 Aar, 10 Maaneder og 2 Dages Pillegrimskab, overleverede i en sand Troe sin udødelige Siæl i Guds Haand, Aar 1736 den 10. Julii, saa, at naar intet kunde døe af ham, som herunder giemmes, saa er hans berømmelige Navn udødelig her i Egnen, saa længe der høres Guds Ord i denne Sneum-Kirke“.¹¹⁾

NOTER.

¹⁾ Wibergs Præstehistorie II, 583. Universitetsmatriklen III, 139. Oluf Nielsen i Brickas Dansk biografisk Lexikon V (1891), 556. Fra Ribe Amt 1928,97. 1918, 664.

²⁾ Bjørn Kornerup i Dansk biografisk Leksikon VII (1935), 590—91. Christine Daugaard: Biskop Daugaard I (1896), 30. Lærde Efterretninger 1795. 406 (Anmeldelse af Fr. Thaarup).

³⁾ Dansk-norsk historisk Bibliotek 1815, 183.

⁴⁾ Kirkehistoriske Samlinger 4. Rk. V (1897—99), 364. H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon for Danmark, Norge og Island indtil 1814. Bd. III (1926), 168—169.

⁵⁾ Klosteret γ : Kommunitetet, en Studenterstiftelse, hvor Studenterne bospistes og holdt Disputereøvelser.

⁶⁾ Wibergs Præstehistorie III, 148. R. R. Vestergaard: Elers Collegiums Historie (1891), 161. Universitetsmatriklen II, 258, 263. Oluf Nielsen: Skadst Herred (1862), 59.

⁷⁾ Julius Paludan i Historisk Tidsskrift 8. Rk. I (1907—08), 297.

⁸⁾ Disputatsen er optrykt i: J. C. Martini, Thesaurus dissertationum. III, 1. 1767, pag. 89—104. Jfr. Ehrencron-Müller, 1. c., 169—170.

⁹⁾ Processen er udførlig omtalt af Jesper Madsen i Fra Ribe Amt 1912, 420—424, 445.

¹⁰⁾ Oluf Nielsen: Skadst Herred, 59, 60. Fra Ribe Amt 1928, 93—94.

¹¹⁾ Ordlyden er citeret efter Hofman: Foundationer IV (1759), 589—90.

Leen.

Af T. Kragelund.

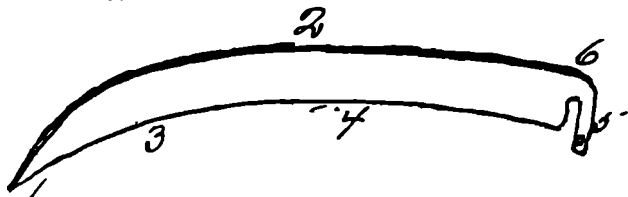
Et af de Redskaber, Bonden behandlede med mest Omhu, var Leen. — Manden eller Karlen, der havde været saa heldig at faa en rigtig god Le, vaagede over denne som en Helligdom, og ingen kunde laane den.

I det følgende gives en Skildring af Leen, som bruges i Hunderup Sogn og i det hele taget paa Ribe-Vardeegnen.

Leen til Græsslaaning og Kornhøstning var den samme, baade Skaft og Le, kun blev der til Høsten sat et gammelt Leblad paa Skaftet (et, der var kasseret til Græsslaaning).

Indtil omkring 1890 var der kun hjemmesmedede Leer, det vil sige, Landsbysmedene var om Vinteren Lesmede, et Arbejde, der af enkelte Smedeslægter blev drevet med saa stor Dygtighed, at de om ikke blev landskendte, saa dog egnskendte.

I Sønderjylland var det særlig Gaansager-Smed, der

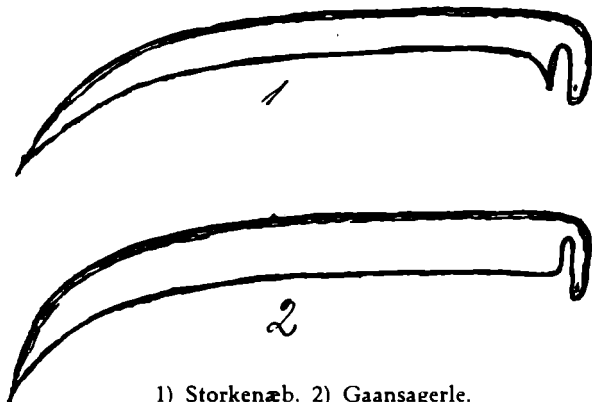

Lebladets enkelte Benævnelser.

- 1) Næbet, æ Nev eller æ Øj. 2) Ryggen, æ Hjøllerøek. 3) Svøbet, æ Swøef. 4) Langskæret, æ Laangskjær. 5) Halen, æ Hjøllehaael. 6) Nakken, æ Naæk.

var kendt. Naar man kunde komme i Marskengene med en »Gaansager-Hjelle«, var man godt stillet. Gaansager-Lerne forhandlede i Ribe og desuden hos Smeden selv.

I Vardes Omegn fik man især Leer fra Ansager og Kvie. —

1) Storkeæb. 2) Gaansagerle.

Hølesmedningen er skildret indgaaende af H. P. H. Novrup i »Fra Ribe Amt« 1915 og af en af selve de gamle Hølesmede, nemlig N. Kristensen i det lille Skrift: »Hølesmedning i Vestjylland«. Ogsaa Ramsing omtaler den i »Historisk-statistisk Maanedstidende«.

Leens Længde var ca. 40 Tommer og Bredden ca. 4. Vægten var ca. 6 Pund og derover.

Selve Leens Form var en Del forskellig. Det var meget nemt at se, om det var en Gaansager, en Ansager eller en Kvie, naar der taltes om Leer.

I store Træk var det saaledes, at Langskæret af Bladet var næsten lige, det var i Svøbet, Forskellen særlig var tydelig. Gaansager-Lerne var mest buet.

I Halen var der altid et Hul, som var aflangt firkantet og passede lige til et Hesteskosøm. Det var dog sjældent, at noget Søm blev slaet i. Lebladet

kunde udmærket sidde fast ved de to Ringe, der var omkring Skaftet. De smaa Aabninger ved Siden af Lehalen i Ringene blev fyldt med Trækiler.

Fra omkring 1890 kom der Fabriksleer frem. Det var udmærkede Leer; af de mest kendte fra den Tid var Helstaalsleerne. Det var en fuldstændig Efterlavning af Gaansager-Leernes Form, ogsaa Vægten var den samme. Det var meget svære og tunge Leer, der egnede sig rigtigt til Marskengene.

Nogle Aar senere kom en anden tysk Le, kaldet Storkenæb. Det var en helt anden Form og Udseende. Bladet var meget lige og smalt, og kun ved Halen havde det sin fulde Bredde. Disse Storkenæbleer erobrede meget hurtigt Pladsen baade i Engene og paa Marken til Høsten. Leerne var lavet af udmærket Staal, og dertil kom, at Vægten var meget lille, hvilket var en stor Behagelighed under Arbejdet.

Leens Slibning var for de hjemmesmedede Leer et stort Arbejde ved første Gang Slibning; efter denne Slibning blev Leen slebet en Gang aarlig eller hver andet eller tredie Aar.

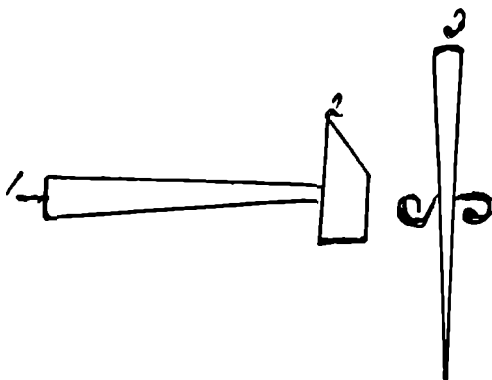
Fabriksleerne var for det meste tilslebet fra Fabrikken.

Man sleb ikke Lebladet for at faa Leen skarp. Det var kun, hvis Bladet var for tykt, der skulde slibes.

For at faa Leen skarp blev den banket tynd i Skæret (i æ Eg). Denne Udhamring blev udført med en tung Hammer med Staal i Pennen (det skarpe paa Hammeren) og en ca. 16 Tommer lang Jernspids med Staalhoved paa Enden. Begge Dele kaldtes »æ Haaertøj«, og Arbejdet med at hamre Leen tynd kaldtes »o haær æ Hjølle«.

Det blev udført i liggende Stilling med en lille Tagkærv under Brystet. »Æ Haaerspids« blev banket ned i Jorden op til Tværjernet, der gjorde Modstand, saa øverste Halvdel blev over Jorden. Paa Staalhove

det blev Leen lagt med Underfladen opefter og Haandtagene paa Skaftet, »æ Knaeg«, støttende mod Jorden. Manden, der skulde »haaer æ Hjølle«, skubbede Tagkærven, »æ Haaerdok«, i passende Afstand hen til »æ Haarspids«. Hammerskaftet med et Søm i Enden blev sat ind i Taget eller »æ Haaerdok«, og saa skulde det skarpe af Hammeren, »æ Pæn«, ramme det skarpe

Æ Haaertøj — Haaerhammer o Haaerspes.

- 1) Piggen, der sættes ind i æ Haaerdaak. 2) Pennen paa Hammeren. 3) Staalhovedet, hvorpaa Leen laa.

af Lebladets, der laa paa Hovedet af »æ Haaerspids«.

»O haaer en Hjølle« fordrede megen Øvelse, hvis det skulde være godt gjort.

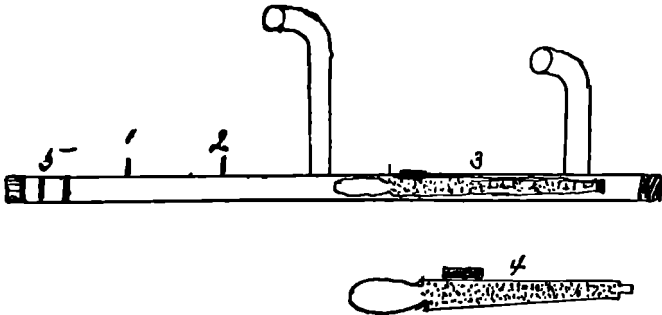
»Æ Haaermoel«, den smalle udhamrede Stribe langs »æ Bjed«, var ca. 3 mm bred og skulde være saa tynd og ensartet udhamret, at det gav efter, naar man med Neglen paa en Finger gned paa det tynde Staal.

I Engen var »æ Haaertøj« altid med. Det kunde ske, at Leen blev hugget i et eller andet, saa »æ Bjed« blev ødelagt. »Æ Haaertøj« maatte da i Brug, først for at faa Ujævnhederne rettet ud og saa for at hamre et nyt Bjed frem igen.

Til at holde Leen skarp brugtes en Stryge, der var

lavet af et Stykke mørt Egetræ, ikke raaddent Træ, nærmest et Egetræ, der var gaaet ud. Egetræ af denne Beskaffenhed var saa blødt, at man med det skarpe af en Negl kunde trykke dybe Ridser i Træet.

Af dette Træ lavedes Styger, der i Størrelse var ca. 18–20 Tommer lange, 1½ brede og ½ Tomme tykke. Den ene Ende blev formet til Haandtag, og saa skulde

- 1–2) Pigge til Krogen. 3) Strygespaan anbragt paa Skaftet.
4) Strygespaan med Strygestaal. 5) Ringene, der holder Lebladet.

Strygens Længde tilpasses efter »æ Strygholdere«, der sad paa forreste Side af »æ Hjølleskawt«; det var en bred Krampe. Enden af Strygen blev tilspidset, saa den kunde gaa lidt ind i Krampen, og lidt længere oppe paa Skaftet sad en Vinkelkrog banket ind i Skaftet; den anden Ende, der vendte opefter, skulde et Hul i Strygen passe til. Paa den Maade sad Strygen paa Skaftet.

Desuden hørte der til en Stryge »en Strygstoel«. Det var et smalt Stykke Staal med en Nedbøjning paa hver Ende. Disse Nedbøjninger blev sat ned i Strygens Kant for paa den Maade at faa Staalet til at sidde fast.

Dette Strygestaal var til at rette det tynde Bjed, hvis der kom Ujævnheder.

Strygen blev under Brugen prikket fuld af smaa Huller med et Søm eller en Syl. Naar alt dette var i Orden, var Strygen færdig til at blive indsmurt i en Ler- og Sandblanding og derefter gnedet paa et Stykke haard Træ eller Jern.

Strygen var nu færdig til Brugen, der var at holde Leen skarp. I staaende Stilling lagde Manden venstre Arm paa Leens Ryg, og med Strygen i højre Haand blev Leen bearbejdet ude fra Spidsen og indefter mod Skaftet, skiftevis med Træk nedefter, først den ene Side og saa den anden.

Omkring Aarene 1900 brugtes en enkelt Gang at stryge med Hvæssesten, »æ Hwæsten«, der var af stærkt sandblandet Skifersten, 12 Tommer lang, 1½ bred og ½ Tomme tyk.

Nogle Aar efter kom der tynde Strygespaan belagt med Tjære og Cement.

Men hele Tiden var den gamle Træstryge det bedste Redskab til at holde Leen skarp.

Skaftet til Leen, »æ Hjølleskawt«, kan man i alle Tilfælde fastslaa var af Bøgetræ; der kunde dog findes et enkelt af Askestræ. Haandtagene (Knagene var af meget forskellige Træsorter. Elleknage var de behageligste for Hænderne (gav ikke Vabler); Egeknage var de stærkeste, og efter flere Aars Brug kunde de ogsaa taales i Hænderne, men de fleste Haandtag var af Asketræ.

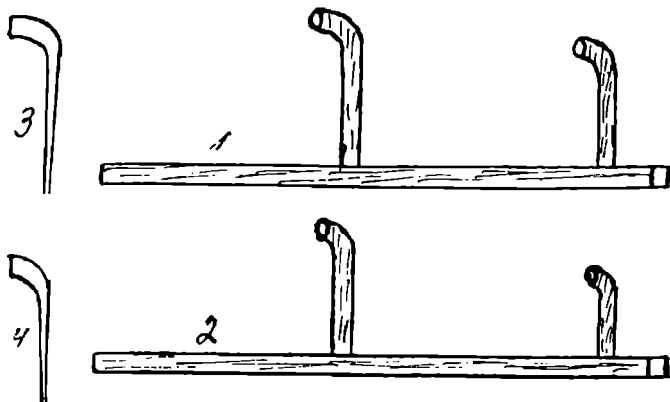
Skaftet blev i tidligere Tid baade ferniseret og malet. Det vigtigste Spørgsmaal var, at alt, hvad der blev anskaffet, skulde holde længe.

Af »Hjølleskawter« var der to Modeller: Ribe-Skafter og Varde-Skafter. Forskellen var Knagenes Længde. Ribe Modellen havde lange Knage og ikke ret stor Forskel i Længde af Forknag og Bagknag. Paa Varde-Modellen var begge Knage kortere, Bagknagen var særlig

kort. — — Leens Skæftning var meget vigtig, for at Arbejdet kunde udføres let.

Først blev to Ringe sat omkring Enden af Skaftet med passende Mellemlum. Halen af Leen blev banket ned i Ringene, der klemte haardt mod Skaftet.

Nu var der saa Spørgsmaalet om Halens Stilling til Lebladet; var Halen bøjet for stærkt opefter, gik Skæret for haard mod Jorden. Det kaldtes: »Æ Hjølle

- 1) Høleskaft, Ribe Model. 2) Høleskaft, Varde Model.
 3) Haandtag, æ Knaeg, paa Ribe Modellen.
 4) Haandtag, æ Knaeg, paa Varde Modellen.

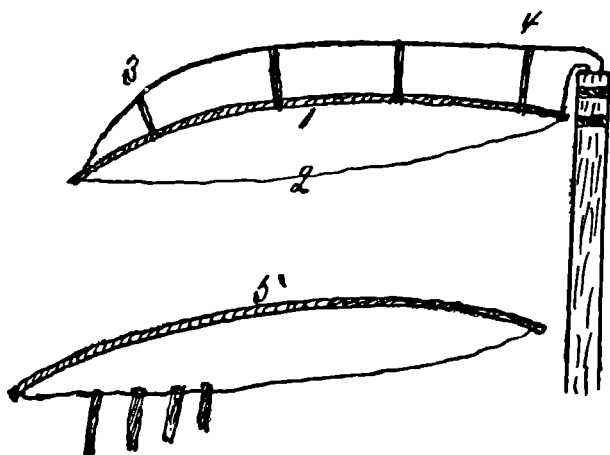
æ faa joere«. Sad Halen for lige ud, sagde man: »Æ Hjølle æ faa flaare«. I begge Tilfælde var Leen ubrugelig. I første Tilfælde skrabte Leen ned i Jorden og kunde ikke holdes skarp. I sidste Tilfælde var det kun Toppen af Græsset, der kunde slaas.

Halen blev paa de hjemmesmedede Leer rettet i den rigtige Stilling med Slag af en stor Hammer. Det var noget, Sletkarlen selv besørgede. Noget andet, da Fabriksleerne, der var helt af Staal, kom frem, da maatte Halen glødes og rettes hos Smeden.

Saa var der Spidsen af Leen, »æ Øj«; denne maatte fra Svøbet have en svag Bøjning opefter.

Men alt dette med Halen og Spidsen af Leen kunde der i intet Tilfælde gives bestemte Regler for; det var den enkelte Sletkarl, der maatte have det, som passede ham, og saa var det ogsaa forskelligt, eftersom der brugtes »Hjølleskawt« af Ribe eller Varde Modellen.

For mange Landsbyers Vedkommende var der langt til Engstykkerne. Derfor kørte man næsten altid til Engene, og saa meldte Spørgsmaalet med Leerne sig. Disse kunde ikke ligge ganske løse i Vognen, for det første var det farligt, og for det andet kunde det tynde Staal, der var hamret papirtyndt, let tage Skade under Kørselen. Alle havde derfor ogsaa en Beskytter at sætte paa Leen, kaldet »æ Hjøllehus«. Det var en lang, tynd Stok, godt Lebladets Længde. Stokken var ca. $\frac{3}{4}$ Tomme tyk, og i den ene Side var der skaaret et Snit indtil Stokkens Midte. Fra den ene Ende til den anden blev bundet en Snor, dog først efter at der var lavet fire Stropper af Snor eller Skind netop

1) Hjøllehus. 2) Hjøllehus snor. 3—4) Hjøllehusstropper.
5) Hjøllehus ligger løs, Stropperne hænger i Snoren.

i den Størrelse, at de passede til Leens Bredde, naar Stokken var sat op om det skarpe af Leen.

Snoren paa Stokken gjorde Tjeneste saaledes, at Stropperne ikke skulde blive borte, naar »æ Hjøllehus« laa i Engen eller hang paa et Søm hjemme i Laden.

— — —

Lebladets Stilling til Skaftet bestemtes ved en Prøve. Leskaftet blev sat paa Enden op mod en Ladeport. Et Mærke i Træet blev sat ved Underkanten af Lebladets inde ved Skaftet. Leen blev saa svunget ud til højre, og det spidse af Leen, »æ Øj«, skulde saa ramme Stregen to Tommer nedenfor. — Dette kaldtes, at Leen sad to Tommer inden Huk og passede saaledes til Marskengene.

Til Høsten skulde »æ Øj« ramme Stregen. Der sagdes: »Te æ Høst ska æ Hjølle sed lieg i Hog«.

Det var de mange Aars Erfaring, der havde fundet disse Maal for Leens Stilling til Skaftet.

Slaale og Høstle er nøjagtig den samme. Der var dog den Forskel, at Slaaleen var udmærket at høste med; derimod var det ofte saaledes, at Høstleen ikke kunde bruges i Engen, og det var, fordi Lebladets blev ødelagt af de mange Sten, der var paa Markerne.

Benævnelserne Høle eller Høleskaft var ens til Høst og Slet, og Navnet Drag brugtes ikke. Alle sagde Hjølleskawt.

Naar der skulde høstes, blev der paa Leen sat Kroge eller Spjarrer.

Krogene er den ældste Form for Samling af Kornstraaene og blev, efter hvad min Fader (født 1844 i Hunderup) fortalte, benyttet af alle til Kornhøstning, men i Aarene 1850—1860 kom Spjarrerne. Det var Kornet, der efter Merglingen blev baade langt og tæt; Krogene blev filtret ind i Kornstraaene, og Arbejdet gik for langsomt.

Det lange Skaft, der blev skruet paa Knagene, og de fire Fingre, der fører Kornet paa Plads, er kendt af alle paa Ribe og Vardeegnen.

I Knagene var der boret flere Huller, saa den lange Stang kunde flyttes op og ned, eftersom Kornet var langt eller kort; i den lange Stang var der ogsaa en hel Række Huller. De var lavet, for at Fingrene kunde flyttes frem og tilbage; alle de afhuggede Kornstraa skulde Fingrene tage med, men Fingrene maatte heller ikke sidde saa langt fremme, at de rev i Straaene, der ikke var skaaret løs. Var dette Tilfældet, sprang Kernerne omkring Ørene paa Høstkarlen. Man sagde saa: »Æ Kuen ska høstes, de ska et tæskes«. Det gjaldt jo om, at alle Kerner kom hjem i Laden.

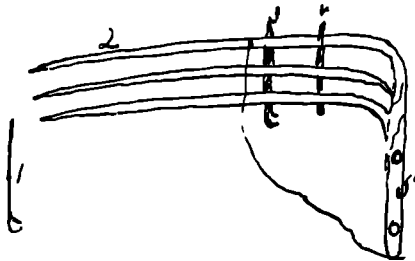
— — —

Høstkrogene var ligesom »æ Spjarrer« meget nemme at have med at gøre, kun et Øjeblik, saa var de sat paa Leen. De lange Fingre havde samme Krumning som Leen, og op gennem Fingrene sad to tynde Træstivere, og sammen med den yderste sad et tyndt Stykke Jern, der var tillavet hos Smeden; i nederste Ende var Jernet sværere, og Enden var smedet som to Læber, der nøjagtig passede til Formen i »æ Hjøllesrøek«. Den kunde ikke rykkes ud, naar den sad paa Plads. For at faa Læberne, kaldet »æ Snævver«, sat ind paa Plads, sattes »æ Snævver« paa helt ude ved Leens Spids og gled saa ind omkring Ryggen saa langt, at det korte Krogskaft med Huller i kunde lægges ned over de to korte Pigge, der sad paa Leskaftet. Et lille Stykke Snor eller Skind blev bundet omkring Krog og Leskaft, og en længere Snor var bundet om øverste Finger og hen til forreste Haandtag. Paa den Maade sad Krogen meget fast og var samtidig meget hurtig at tage af Leen.

Der kan om de sydvestjydske Kroge og Spjarrer

siges, at Leen meget hurtigt kunde skiftes fra Slet til Høst og omvendt.

Marskengene og Aaengene blev altid slaaet og bjerget inden Høsten; noget helt andet med Mose, Kjær og Hedeengene. De smaa grønne Pletter, der om Sommeren var i Heden, var om Vinteren smaa Søer. Græsset voksede først til et langt Stykke hen paa Sommeren

1) Snævver af Jern, set fra Siden. 2) Krogfingre. 3-4) Fingersstivere, den ene med Snævveren. 5) Krogskafte med Huller til Figgene paa Leen, samt en Snor fra øverste Finger til at binde om forreste Krog.

og blev for det bedste Vedkommende slaaet og bjerget samtidig med Kornet og det ringeste efter Kornhøsten. Naar Kornstykket var høstet, blev Kroge eller Spjarrer mange Steder taget af Leen, og det lange Græs, der stod op langs Kornet, blev slaaet med det samme til Hø og kørtes senere sammen med Kornrivelsen hjem til Kreaturfoder.

Høstkroge blev dog benyttet enkelte Steder helt til omkring Aar 1900, men kun til Boghvedehøsten. Boghveden blev høstet ud paa Skaar. Krogene var til dette Arbejde næsten uundværlige. Ethvert Straa blev samlet med, ikke det mindste gik til Spilde. Jeg har i mange Aar høstet flere Tdr. Land Boghvede paa den Maade.

Det var altid med spøgefulde Bemærkninger, de

gamle Kroge blev taget frem og eftersat til Boghvede-
høsten.

»Hudan mæ æ Snævver; æ Lebber æ wol et faa
ledde?«

»Faa løs en Snævver ka gi brækket Finger«.

»Do sku lieg haa en Hjolle ij æ Snævver, saa ku
en da høer, hwa di ander saae«.

Alle hjemmelavede Redskaber var meget kluntede
i Udførelse. Knagene til Leskafte var ofte af en kroget
Gren, enten Eg eller Tjørn, og Fingrene i Kroge eller
Spjarrer var ogsaa Grene, der havde Bøjningen, der
passede.

Det mest almindelige var at købe Træredskaberne
paa Markederne i Ribe, Varde eller Vorbasse; der
kom Skovbofolkene med hele Læs af de forskellige
Redskaber, der var Brug for.

De enkelte, der vilde have det bedste, der kunde
faas, bestilte et Høleskafte hos Hjulmanden. Et saadant
Skafte var dyrt, men kunde saa til Gengæld holde i
mange Aar.

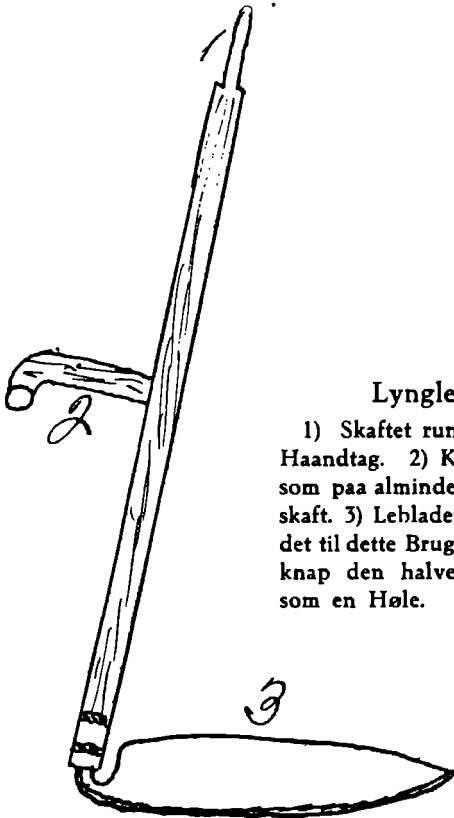
— — —

Lyngleen var ogsaa et nødvendigt Redskab at
have i Orden. Den blev slebet Morgen og Middag, før
man drog af Sted til Heden, og under Arbejdet brug-
tes Hvæssesten for at holde Leen skarp. Desuden var
der altid en Hammer med for det Tilfælde, at der
huggedes i Sten, og det skarpe af Leen bøjedes. Le-
bladet blev da lagt paa en Sten, og det bøjede Sted
rettedes tilbage med Hammeren. Efter denne Omgang
maatte Hvæssestenen bruges flittigt for atter at faa
Leen skarp, saa Arbejdet kunde fortsættes.

Lyngleens Stilling til Skafte var det, man for Slaa-
leen kaldte »jore«. Halens Stilling til Bladet viste meget
opefter. Følgen var, at Lyngsletteren næsten gik lige
oprejst under Arbejdet. Det gav af den Grund ikke

mange Rygsmerter, men gik til Gengæld ud over Armene. Lyngheden var ikke jævn, snart var der Modstand og snart ingen, naar der huggedes til, og derfor blev Armene trætte, ja, næsten helt følelseløse, naar man naaede til Aften.

Lyngleen blev lavet hos Smeden. Enkelte brugte at hugge et gammelt Leblad midt over; et saadant kunde bruges, men var ikke paa nær saa let at slaa med som et Leblad, der var smedet til dette Brug.

Lyngle.

- 1) Skaftet rundet til et Haandtag. 2) Kort Knag som paa almindelig Høleskaft. 3) Lebladet var smedet til dette Brug og havde knap den halve Længde som en Høle.

Kor-Stolene i Ribes Kirker.

Af N. Lukman.

Saa vel i Nord- som i Sydsiden af Korene i Ribes to Kirker staar der en Række saakaldte „Korstole“, „Munkestole“ eller „Kannikestole“; Stolene i hver Række er sammenbyggede og har Klapsæder ligesom Siddepladserne i et Biografteater; hver Stol har sine Armlæn, og desuden er der mellem Pladserne en lille Skillevæg, der rager en halv Snes Centimeter frem. I Domkirken er der i hver Række ti, i Sct. Catharinæ Kirke syv Siddepladser.

Disse smukke gamle Egestole skal efter en nu forsvundet Indskrift være skænket til Kirkerne af *Iver Munk*, der fra 1499 til 1533 var Biskop i Ribe.

Efter Reformationen benyttedes Stolene af de Skoleelever, der fungerede som Sangkor under Gudstjenesten. Under Sangen skulde de syngende staa op; men i Længden maatte det blive meget trættende, hvis ikke der var noget at støtte sig til; derfor er det indrettet saaledes, at naar Klapsædet er vippet op, rager der fra dets Underside et lille „Snydesæde“ frem, en kort, bred Knag, lidt i Retning af en gammeldags, kort Cyklesadel, og paa den kunde Peblingene hvile deres Hale.

Ellers blev der ikke taget meget Hensyn til Drengenes Magelighed. I det syttende Aarhundrede

skulde Katedralskolens Peblinge paa Søn- og Helligdage stille til Bøn i Domkirken Klokken halv fem om Morgenen og derefter overvære Froprædikenen Kl. 5—6, en latinsk Prædiken af en af Skolens egne Elever Kl. 6—7 og endelig Højmessens Kl. 7. Der var altsaa ikke noget med at sove længe Søndag Morgen. Kl. 12—1 var der igen Prædiken, efterfulgt af en Katekisation til Kl. 2, da der var Aftensang. Den fromme Søndag sluttede med Bøn Kl. 5—6. Hver Dag i Ugen skulde Drengene overvære en Prædiken i Domkirken, Onsdag og Fredag tillige en Messe.

Denne ihærdige Kirketjeneste, der var Katedralskolens Tradition fra den katolske Tid, blev efterhaanden indskrænket; men det vedblev længe at være Skoledisciplinens Pligt at stille i alt Fald ved Højmessens. Den kunde være langvarig nok; om Biskop *Hans Adolph Brorson* hedder det saaledes, at han den 27. Oktober 1748 paa Grund af en Halskatarr kun prædikede i tre Timer!

Naturligvis maatte det knibe med de unge Menneskers Opmærksomhed. Stolesæderne, Armlænene og Stoleryggen vidner om, at de har distraheret sig paa forskellig Maade, f. Eks. ved at spille „Mølle“ eller ved at indskære Tegninger af Kirker, Vaabenskjolde, en Hund, en Galge o. s. v. Desuden har de indskaaret deres Navne eller Forbogstaver i Stolen.

I Løbet af Aarhundrederne er det blevet til et sandt Virvar af saadanne Indskrifter; Produktionen har været stor i Aarene 1621, 1636 og 1650, hvad enten det nu skyldes daarlig Disciplin eller alt for kedelige Prædikener.

Paa de følgende Sider bringes et Udvalg af disse Indskrifter, der ikke er uden en vis historisk Interesse, da de supplerer, hvad vi fra andre Kilder kender med Hensyn til Skoleelevernes Navne og Data.

Meget af, hvad der staar paa Stolene, er blot Forbogstaver, Forkortelser af Navne eller Navne, der er saa almindelige, at de i sig selv ikke giver noget Holdpunkt til Bestemmelse af, hvem der har skaaret dem. Desuden kan Navnene i visse Tilfælde være forvanskede ved senere Overskrivning, saaledes Cs3 1588 „BARBØD“, der aabenbart indeholder Navnet Barfod. C betegner Sct. Catharinæ Kirke, D: Domkirken, s: sydlige Række Stole, n: nordlige Række; det Tal, der følger efter, angiver Stolens Nummer i den paagældende Række; Cs3 betyder altsaa det tredje Sæde i den sydlige Række i Sct. Catharinæ Kirke.

Hvor der til Navnene eller Forbogstaverne er føjet et Aarstal, er der større Mulighed for at kunne fastslaa, hvem Personen er; men det maa erindres, at Aarstallet, som det staar paa Stolen, kan være rettet eller forvansket (dette kan dog i Reglen ses), eller at Aarstallet til Trods for, at det staar umiddelbart ved Navnet og er skaaret paa samme Maade, dog alligevel kan være skaaret af en anden Person paa et andet Tidspunkt; f. Eks. staar der Cs4 baade P N T Vit 1581 og P N T 1723 — er der her Tale om een eller om to Personer med Forbogstaverne P N T? Hvor der mellem et Par Forbogstaver og Aarstallet staar et A, kan vi ikke umiddelbart afgøre, om A'et er Efternavnets Forbogstav, eller om det hører med til Aarstallet og skal betyde *Anno. Die* betyder Dagen.

Som Regel angiver Aarstallet det Aar, da Peblingen skærer sit Navn; hvor det som i Cn5 er anbragt i Facaden paa en tegnet Kirke, kan det dog været et Aarstal fra vedkommende Kirkes Facade; og i Cn3 skal 2. Febr. 1640 formentlig angive J. J. Agerskovs Fødselsdag, eftersom han kom til Universitetet i København 1656; thi det er næppe sandsynligt, at han har sunget i Kirken 16 Aar før han blev Student.

Naar Indskriften indeholder baade Aarstal og Forbogstaver (eller endnu bedre hele Navnet naturligtvis), vilde Personen som Regel kunne være blevet identificeret ved Hjælp af Lister over Skoleelever — saafremt saadanne Lister fandtes fra den ældre Tid. De findes imidlertid ikke før langt hen i det 18. Aarhundrede.

Vor Viden om, hvilke Elever der gik i Skolen i 16.—18. Aarhundrede, er kun tilfældig og fragmentarisk. I Mangel af bedre er den bedste Kilde nu Matriklen over de Studenter, der lod sig indskrive ved Københavns Universitet, idet de foreviste deres Afgangsbevis fra Skolen („deponerede“). Men det var jo ingenlunde alle Skolens Elever, der studerede videre, saa det kan kun være et Udvalg af Ribebeplingene, vi kender fra denne Kilde; desuden er Universitetsmatriklen før 1610 tabt. Indskrivning ved andre Universiteter, i 17. Aarhundrede fortrinsvis Rostock, er Undtagelser, der næsten kun forekommer i Krigstid, f. Eks. 1658—60, og saa snart Forholdene igen blev fredelige, drog Studenterne fra Rostock til København for at afslutte Studierne og kom derved paa Matriklen her. Oplysninger om Skolegang i Ribe kan i Undtagelsestilfælde findes i andre Kilder end Universitetsmatriklen; en Del saadanne Kilder er udnyttet af *Kinch* i Ribe Bys Historie og af *Wiberg* i Dansk Præstehistorie, samt i *Thorups* Skolehistorie 1837 (Forfatterens Eksemplar, der tilhører Skolen, har en Del senere Noter paa indføjede Blade); paa dette Grundlag samlede *Bloch* sin Liste over Elever og Dimittender 1300—1907, hvortil slutter sig Notater i Blochs Papirer, der tilhører Skolen. Det saaledes indsamlede Materiale er alt andet end fuldstændigt.

Derfor er Indskrifterne paa Korstolene et Supplement, der ikke helt kan ignoreres; selv om mange af

Indskrifterne intet siger, undtagen naar de kan sammenstilles med andre Kilders Oplysninger om samme Person, kan der dog være Tilfælde, hvor disse Indskrifter giver Navne og Data, som ikke findes i andre Kilder, og som før eller senere kan faa Betydning.

For at gøre Stoffet mere overskueligt skal der efter Gennemgangen af de enkelte Stole opstilles en kronologisk ordnet Liste over de Indskrifter, der har Aarstal og lader sig ordne efter dem, og her anføres enkelte biografiske Oplysninger.

Paa en Stol i Domkirken (Dn 4) staar A B M. Det er maaske skaaret af *Anders Bording* (Medicus), der skulde blive Aarhundredets berømteste danske Digter.

Og i Sct. Catharinæ Kirke (Cn 6) kan vi hilse paa den vidtberøjste Peder Pors (P P R 1610), der var blevet færdig med sine Universitetsstudier 100 Aar før *Holberg* udsendte sit Digt om *Peder Paars*, „hvis Far og Mor var Jydsk“.

De fleste af de paagældende Personer blev Præster, og deres Skæbne er i Regelen uden synderlig Interesse. Mange af dem blev direkte eller indirekte ramt af Krigsbegivenhederne i 1658—59; paa Stolene findes Navnene paa fire af de ti Ribestuder, der i 1659 var indrullerede i Studenternes Regiment (*E. Marquard: Københavns Borgere 1659. Kbh. 1920*).

Fra deres Liv i Præstegaardene er kun faa Træk værd at mindes. Ofte havde de maattet gaa og vente i mange Aar, før de fik Kald, og for overhovedet at faa det kunde de være nødt til at ægte Præsteenken; derfor har det ægteskabelige Livs Lykke og Harmoni været saa som saa.

Det ovenfor omtalte BARBØD (Cs3) indeholder vistnok Navnet Barfod, og den oprindelige Indskrift er formentlig skaaret af *Ivar Barfod*, en Præstesøn fra Tjæreborg, der efter at være blevet Student 1668

blev Hører ved Skolen, indtil han omsider i 1694 blev Sognekapellan i Vigerslev-Vellinge paa Fyn; der fortælles, at en Herremand en Gang i Fuldskab huggede Enden af hans Næse. Han ægtede en Præstehenke, der var blevet gift første Gang i en Alder af 12 Aar.

Paa et Par Stole i Domkirken (Ds2, Dn4) staar D H 1650. *Ditlev Hansen* var Søn af en Raadmand i Ribe og blev Præst i Nordby paa Fanø 1658. Som gift Præst blev han meget forelsket i en Kvinde fra Ribe ved Navn Sophie, og han fik sin Broder, en Student, til at dræbe Hustruen, der nu stod ham i Vejen. Sagen dyssedes ned; men „han faldt i Fortvivlelse, hans egen Mund vidnede imod ham, og han tog en Ende med Forskrækkelse“.

Der var hedt Blod i hans Familie. Faderen havde som ung dræbt en Skolediscipel. Bedstefaderen var kommet til Ribe fra Ditmarsken og var Guldsmed. Hans Dagbog, der indeholder mange Oplysninger om Ribe omkring Aar 1600, er offentliggjort af Professor *P. Skautrup* i „Fra Ribe Amt“ 6 (1927), 643—57.

Sct. Catharinæ Kirke, nordlige Række (Cn):

Cn1: Ole Laveris — Matz Persen — n Rersen — Kresten Matzen Husby 77 — Jørgen Mek — efter nyindsat Bræt Endelserne af tre Navne: brand, thesen og øste — P L R — S N — F I R

Cn2: Pet Laur R 1614 — E P R (eller P E R) 1607 4. Okt. — Jens Høhne 1796 — S L F — C A N — N T R — J C W

Cn3: Jonas Petri Arrilt — Laurentius And — Johannes Jonæ Aggerskof Anno 1640 Die 2. Ftbr. — Nicolaus Petri Meolden 1650 — Nic Tims 1683 — Lavre Petri Terpagr Ao 1696 — M B 1636 — P H R Anno 1636 — M P B V 1607 — C C C L 1714 — I B 1761 — Olav C I R 1877 — Tegning af Ribe Domkirkes store Taarn, af en anden Kirke og af et Spil Mølle.

Cn4: Knud Ibsen Rip (overskrevet) — Andreas Jessæus — And Ja — Matz Velemsen — Ægidius Nicolai Ripensis Anno

- 1650 — Ægidius Nicolai — Petrus Joannis Anno 1627 — INR 1621 — Nicolaus Andvardi — Laurentius Andreæ 1650 — Nicolaus Christiani Borris 1621 — AIS 1654 — (PELH, sammenstillet, saa Rækkefølgen ikke kan afgøres) R 1636 — Pet Sem 1621 — Ha Sof R 1627 — Tegning af en Kirke, maaske Sct. Catharinæ.
- Cn5: Laurentius Andreæ Ripensis — Jes And Gons — Janus Olai — Lamber Pok — PHR 1635 — RIR 1626 — IEH I 1655 — NR 1621 — NIEH 1655 — KHRA 1631 — IPR 1610 — SOR — BIAR 1635 — Jacobo Benedicti Jerne 1685 — ITS med Tegning af en Kirke med Aarstallet 1572, samt af et Par Kirketaarne.
- Cn6: Claudius Nicolai Henn 1621 — Pet Iani R 1629 — PASR Anno 1636 — NPR Anno 1641 — A. BNN 1685 — ENBTARAo 1621 — PPRA 1610 — AB (i to Horn) 1661 — IP og en Kirke med Aarstallet 1711 — To Mølle-spil.
- Cn7: Paulus Anchaii — Hans Povelsen Ri 1579 — NTR 1635 — KS 1660 — CCD 1763 — CKRS 1622.

Sct. Catharinæ Kirke, sydlige Række (Cs):

- Cs1: Matthias Francisci 1591 — Martin Nissen Aufnra 50 — Anders Nissen . rander — Petrus Hermanni — CFM 1766 — HNE 77 (eller 17) — LAR Ao 1626 — CPE 1763 NISP 1759 — AA 1557.
- Cs2: Laso Andreæ Siemio in annis 18 Anno 1632 — Søren Henrichus Wedel 1755 — H Friis Jessen 1769 — Hans Fos — RPSA 1641 — HBR 1631 — SHR 1649.
- Cs3: ABN8IBARBØD 1588 — ABCDEFGHIJKLMNOP — JFKF 1678 — LLE 1637 — HIK 1711 — GFK 1782.
- Cs4: XR 1562 — Anders Persen 1580 — PNT Vit 1581 — PNT Ao 1723 — Magnus Eliæ Neus 1633 — Hen Johan Rip 1636 Die 4 Augusti — Iberus Canuti Barfod — Jens Buck 63 — Jakop Ka Rip 70 — ANIR 1692 — Hans Klasen Emmerlef — Daniel Thim — Niels Tim — Olaus Zachariæ Bochius — Laus Zachariæ Rochild — Willem Jensen — Peder Krestensen — Niels Mahler 175. , med noget Kit eller hvidgrøn Farve i Udskæringen.
- Cc5: ORIM (? , overskrevet) 1555 — Jens Tamesé 1564 — Søren Nielsen Guldager 1579 — LNR Ano 1610 — JP (eller PJ) Mandø 1637 — AARAo 1638 — Andreas Andræ 1638 — Laurentius Janusius Andreæ — IWHH 1784 — IW Hansen.

- Cs6: N H R A 1602 — A M D 1629 — L A L D 1632 — Henricus Johannis Rip Anno 1636 Die 27 Septemb — A H D 1640 — Olof Lavericn 69 — Niels Find — Laurentius And — Ancker Tygesen 1766 — Jørgen Mas — Tegning af en Hund.
- Cs7: Petr O 1564 — N P M 1650 — S R og K P 1643 (Initialerne ophængt Side om Side) — I A R 1647 — Nicolaus Timsonius 1683 — Niels Pedersen Balle — S H H — Et Spil Mølle og en Tegning af Domkirkens store Taarn.

Domkirkens nordlige Række (Dn):

- Dn1: I A H R Anno 1647 — I A R — Guldb — Nic Pet Ski — Klavs I P — H H R — H H S — H H S R — Et Spil Mølle og en Tegning af Domkirkens store Taarn.
- Dn2: Simon Hansen Riber — S H R 1649 — Severinus Petri Ripensis — H L H 1656 — Nicolaus Timsonius Ripensis Anno 1684 — Jens L K s — Ha If Ri — C F B — P C W.
- Dn3: K E R A D 1614 — R H L A o 17 — Simon Johannis Ripensis Anno 1649 — J N W 1695 — Æ L V — P C B W — Sth H M — R H L — N N S — B L F — B L — Laurentius F — H C L Holm. — Tegning af (Domkirkens?) Taarn og Spir.
- Dn4: T Michael — C L R Anno 1609 — H B 1809 — D H R — A B M — L A — B F — D I F — C H S S — I B W — I B V.
- Dn5: J W Hansen — H S.
- Dn6: T Kloker.
- Dn7: H M R Ano 16 — W B 81 — I P T 1811 — Nicolaus Pauli — Christi (og) dem 18 (foran nyopsat Stolpe) — S M — H L R — H N S W.
- Dn8: I E H 1653 — J Høhne — N T — P L — L C S B — H P I M — H S C L — R H S — I C R — H G S K — V K H — I K H 04 (1904?).
- Dn9: V K H.
- Dn10: Martinus Petri Bøgvadius Anno 1656 Die 3 Novemb — m L Anno 1787 — Simon Pouls. Københ. (indskaaret helt spagt og fint, moderne?).

Domkirkens sydlige Række (Ds):

- Ds1: S H W 1663 — P N R (sammenskrevet, Rækkefølgen usikker) — P K — P K — P K.

- Ds2: DH 1650 — Henricus H — CPM — PIARi — AIH
A — NT — FM — AHS
Ds3: SH — SHR 1650 — C C C L — Tegning af Domkirkens
Taarne.
Ds5: SHR.
Ds10: PSHH 1682 — CNB — AISH.

Kronologisk Ordning.

- Cs5 1555 ORIM (?)
Cs1 1557 AA
Cs4 1562 XR
Cs5 1564 Jens Tamesé.
Cs7 1564 Petri O — Petrus Olai Ripensis, i Wittenberg 1565
—68, derefter i Ribe.
Cn5 1572 ITS
Cn7 1579 Hans Povelsen Rip — H. P. Resen, født 1561, i Ribe
til 1579; Biskop; død 1638. Om Indskriften jvf. B. Kornerup:
Biskop Hans Poulsen Resen I (1928), 35.
Cs5 1579 Søren Nielssen Guldager
Cs4 1580 Anders Persen
Cs4 1581 PNT Vit — jvf. dog 1723.
Cs3 1588 ABN8I BARBØD — overskrevet; der har vel
staaet Barfod.
Cs1 1591 Matthias Francisci
Cs4 Willem Jensen — Willum Jensen, udgaaet af Skolen 1599.
Cs6 1602 NHR (A) —? Niels Olling, udg. af Skolen 1604.
Cn2 1607, 4. Okt. PER (eller EPR)
Cn3 1607 MPBV
Dn4 1609 CLR
Cn5 1610 IPR
Cs5 1610 LNR
Cn6 1610 PPR — Petrus Porsius Ripensis, dep. 1615 (*ex
Anglia et Batavia reversus* d. v. s. hjemkommet fra England
og Holland), Præst i Vilslev 1618—46; eller Paul Placosomus
Rip., dep. 1611.
Cn2 1614 Pet Laur R
Dn3 1614 KER —? Broder til Janus Engelhardi (Engelberti)
Rip., dep. 1624, Søn af Eng. Andersen, Ribe.
Dn7 16 HMR — Johannes Michaelis Rip., dep. 1617; eller
Johannes Matthæi Rip., dep. 1617.

- Dn³ 17 R H L
 Cn⁵ 1621 N R
 Cn⁶ 1621 E N B T A R
 Cn⁴ 1621 I N R — Johannes Nicolai Ripensis, dep. 1631.
 Cn³, Cn⁴ 1621 Nicolaus Christiani Borris — N. C. Borrisius, dep. 1635.
 Cn³ 1621 Jonas Petri Arrilt — Janus Petri, dep. 1626.
 Cn⁶ 1621 Claudius Nicolai Henn
 Cn⁴ 1621 Pet Sem
 Cn⁷ 1622 C K R S
 Cs¹ 1626 L A R (A)
 Cn⁵ 1626 R I R — Erasmus Georgii, dep. 1630.
 Cn⁴ 1627 Ha Sof R
 Cn⁴ 1627 Petrus Joannis — Petrus Joannis Torstedius, dep. 1630.
 Cs⁶ 1629 A M D — Andreas Mishaelis Døstrupius, dep. 1630.
 Cn⁶ 1629 Pet Iani R — Petrus Jani Ripensis, dep. 1636.
 Cs² 1631 H B R
 Cn⁵ 1631 K H R (A)
 Cs² 1632 Laso Andreæ Siemio in annis 18.
 Cs⁶ 1632 L A L D — Laurentius Lamberti Rip., dep. 1637.
 Cs⁴ 1633 Magnus Eliæ Neus —? Broder til Ovenus Eliæ Neusagrius Rip., dep. 1633, og Escher E. N., dep. 1633.
 Cn⁷ 1635 N T R
 Cn⁵ 1635 B I A R
 Cn⁵ 1635 P H R
 Cn³ 1636 P H R
 Cn⁴ 1636 P E R L H
 Cn³ 1636 M B
 Dn⁴ / A B M —? Andreas Christ. Bording, født 1619, dep. 1637, Søn af Medicus Christen Anchersen Bording; død 1677; Udgiver af „Den Danske Mercurius“. Danmarks første professionelle Digter og Journalist.
 Cn⁶ 1636 N P R
 Cs⁴, Cs⁶ 1636, 4. Aug. og 27. Septemb. Henricus Joannis Rip. — Henrik Hansen Høg, Søn af Hans Markussen, Bartskær i Ribe; Rektor i Korsør, jvf. Indbydelsesskrift fra Roskilde 1871, 1.
 Cn⁴ 1636 P E L H R (Rækkefølgen af de fire første Bogstaver uvis).
 Cn⁶ 1636 P A S R — Paulus Andreæ Sturmius, dep. 1641, Præst i Romdrup 1670; skal have overladt en Student

- baade sit Kald og sin Kone og fik Tilgivelse herfor 21. Aug. 1684; død 1695.
- Cs3 1637 L L E
- Cn5 1637 J P Mandø — Jens Pedersen Mandø, ikke til Universitetet, Degn i Stauning 1649.
- Cs5 1638 A A R og Andreas Andræ — A. Andræ Rincopius, dep. 1647.
- Cn3 1640, 2. Febr. Johannes Jonæ Aggerskof — dep. 1656; i Studenternes Regiment i Kbh. (Johan Jonsøn Agerschov); 1660 Præst i Agerskov som Faderens Eftermand; Familienavn Schnell; død 1675.
- Cs6 1640 A H D —? Andreas Hegelund, dep. 1641, Præst i Vinding og Vind 1652; død 1679; lægekyndig.
- Cs2 1641 R P S
- Cn6 1641 N P R — Nicolaus Petri Kragelund, dep. 1652, Søn af Biskop P. K.; Præst i Jejrskov 1655; fungerede som Rektor i Ribe 1658—60, idet hans Præstegaard ødelagdes af Fjenderne, mens han selv skjulte sig i Taarnet; død 1695.
- Cs7 1643 S R og K P — Claudius Petri, dep. 1648, eller Canutus Petri Kragelund, dep. 1653, Konrektor i Ribe 1655, Rektor 1659, Præst i Vejle 1659, død samme Aar.
- Dnl, Cs7, Cn5 1647 I A R, I A H R, Jes And Gons — Jessæus Andræ Guntzovius, født 1636, dep. 1653, Søn af Skomager Andreas Jessen Gaansager i Ribe; Hører ved Skolen; Rektor i Ringkøbing; død 1666.
- Dn2 1647 Ha If Ri
- Dn2, Dn3, Cs2 1649 S H R, Simon Hansen Riber, Simon Johannis Ripensis, samt
- Ds3, Ds5 1650 S H R — Simon Hansen, født i Ribe, dep. 1655; Hører 1655, Sognepræst i Hvejsel og Givskud 1658.
- Cs1, Cn3 1650 N P M, Nicolaus Petri Meolden — født 1636, dep. 1656; Studenternes Regiment i Kbh. 1659; Faderens Eftermand i Meolden 1659; død 1699.
- Dn2 / Severinus Petri Ripensis — dep. 1653.
- Cn4, Cn5 1650 Laurentius Andræ Ripensis, samt Cn3, Cs6 Laurentius And og
- Cs5 Laurentius Janusius Andræ — L. A. Gonsager, dep. Rostock 1659, Kbh. 1661 (L. A. Ganzagger Ripensis): Præst i Jelling 1668, død 1703; Broderen ovenfor under 1647. En anden er Laurentius Andræ Rincopius, dep. 1660, Præst i Taulov 1662, død 1671.
- Ds2, Dn4 1650 D H — Ditlev Hansen, Søn af Raadmand, By-

- foged Hans Ditlevsen Guldsmid; dep. 1653 (Ditlevius Johannis), Præst i Nordby, Fanø, 1658—68; om hans tragiske Elskovshistorie se *Fra Ribe Amt* 1915, 195 flg.
- Cn4 1650 Ægidius Nicolai Rip — Gjøde Nielsen Brøns, født i Ribe; i Studenternes Regiment i Kbh. 1659; Hører i Ribe 1659, Præst i Daler 1660, død 1675.
- Cs1 50 Martin Nissen Aufnra — Martinus Nicolai, dep. 1660.
- Cn5 / Janus Olai —? Chilianus Olai, dep. 1650, eller en Broder.
- Dn3 / Æ L W — Ægidius Laugesen Wedel, dep. 1655 (Æ. Lagonis Welleius); i Studenternes Regiment i Kbh. 1659 (Æ. Lauridsen Vellejus); Præst i Brøns 1663, død 1686.
- Dn8 1653 J E H
- Cn4 1654 A J S — Andreas Johannis Styrchius, dep. 1661.
- Cn5 1655 J E H J — N I E H —? Nicolaus Jacobi Amledtzboldensis, Rostock 1663, dep. Kbh. 1664.
- Dn2 1656 H L H
- Dn10 1656, 3. Nov. Martinus Petri Bøgvadius — vel Søn af Peder Nielsen Bøgvad (dep. 1635, Præst i Fredericia 1656, død under Belejringen 1658).
- Cn7 1660 K S — Canutus Jani Schyt, dep. 1662.
- Cn6 1661 A B — (betyder de to Horn, at han er fra Horne?)
- Ds1 1663 S H W
- Cs3 jvf. ABN8I BÆRBØD —? Ibcus Canuti Barfod, Søn af Præsten i Sneum-Tjæreborg Knud Clausen B.; dep. 1668, Hører i Ribe 1676 (Iberus B.); Sognekapellan i Vigerslev-Vellinge (Fyn) 1694, død 1705, Hans Enke, der var blevet gift som 12-aarig, blev Jordemoder i Odense. En Herremand huggede i Fuldskab Enden af hans Næse.
- Cs6,Cn1 69 Olof Lavericn, Ole Laveris
- Cs4 70 Jakop Ka Rip
- Cs4 / Hans Klasen Emmerlef — Johannes Emmerlovius Claudii fil, dep. 1670, nævnt 1693 som Præst i Skast (Højer Hrd.)
- Cn1 / Matz Persen — Mads Pedersen Rostock, født 1655, dep. 1672 (Matthias Rostochius); Præst i Middelfart 1704, død 1713. Forfatter af Postil og Katekismus.
- Cn1 77 Kresten Matzen Husby
- Cs7 / Petrus Hermanni — Peder Hermansen, født i Sæby 1656, i Ribe Skole 1673—80, dep. 1680, Kapellan i Rubjerg i Vendsyssel, død o. 1703 i Maarup. Fik 24 Rdl i Løn om Aaret.

- Cs1 77 H N E
 Cs3 1678 J K F
 Dn7 81 W B
 Ds10 1682 P S H H — Petrus Severini Hintzholmius, dep. 1685.
 Cn3, Cs7 1683 Nicolaus Timsonius, Nic. Tims., samt Dn2
 1684 Nicolaus Timsonius og Cs4 Niels Tim — Niels Tim-
 sen, født 1665 i Ribe af borgerlige Forældre (skønt han 1683
 Cn3 indrammer sit Navn med et Vaabenskjold); dep 1686;
 Kapellan i Hjerm 1721, død 1735.
 Cn5 1685 Iacobo Benedicti Jerne
 Cn6 1685 A. B N N
 Dn3 / C B W — Christiani Bernhardi Wellejus, dep. 1686;
 Præst i Naur 1693, død 1730.
 Cs4 1692 A N I R
 Dn3 1695 J N W — Johannes Nicolai, dep. 1698.
 Cn3 1696 Laure Petri Terpagr — L. P. Terpager, født 1684, dep.
 1702; Præst i Mern 1720, død 1772.
 Cs4 / Olaus Zachariæ Bochius — Olaus Zachariæ, dep.
 1699, 24 Aar gl.; 1711 dansk Skoleholder i Ribe, maaske
 Bedstefader til Olavus Bochius, dep. 1758, 19 Aar gl.
 Cn6 1711 J P — Janus Paludanus, dep. 1716, 20 Aar gl.
 Cs3 1711 H I K
 Cn3, Ds3 1714 C C C L — Casparus Christophorus Castanæ-
 us, dep. 1720, 22 Aar gl.
 Cs4 1723 P N T — Peder Nielsen Thun, dep. 1729 (Petrus
 Thun), 21 Aar gl.; Hører i Ribe 1732, Præst i Hjortlund
 1741, i Øster Linnet 1778, død 1783.
 Cs4 / Daniel Thim —? Broder til Christiernus Magnæus
 Tiim, dep. 1754, og Johannes Thim, dep. 1750.
 Cn4 / Andreas Jessæus —? Broder til Abrahamus Jes-
 sæus, født i Hjerting, dep. 1743.
 Cs2 1755 Søren Henricus Wedel — Severinus Henricus We-
 del, dep. 1757, 21 Aar gl.
 Cs6 / Hans Fos — Hans Jensen Foss, født i Sønderho,
 dep. 1757 (Johannes Foss), 18 Aar gl.; Præst i Hedensted
 1766, død 1793.
 Cs4 175. Niels Mahler — Nicofaus Mahler, dep. 1759, 21 Aar.
 gl.
 Cs1 1759 N I S P — Nicolaus Spandet, dep. 1761, 20 Aar gl.
 Cn3 1761 I B — Ianus Biørn Taulov, dep. 1763, 24 Aar gl.,
 eller Ioannes Brorson, dep. 1763, 17½ Aar gl.
 Cs1 1763 C P E

- Cn7 1763 C C D
 Cs6 1766 Ancker Tygesen
 Cs1 1766 C F M — Casparus Müller, dep. 1767, 18 Aar gl.
 Cs2 1769 H. Friis Jessen — Johannes Friis Jessen, dep. 1771,
 20 Aar gl.
 Cs3 1782 G F K — Georgius Frider. Krosp, dep. 1785, 19 Aar
 gl.
 Dn5, Cs5 1784 I W Hansèn, I W H H — Joh Wolfgang Han-
 sen, født i Meolden, dep. 1786, 20 Aar gl.; Præst i Bording
 1798, død 1837.
 Dn10 1787 m L —? Richard Hagerup Luja, dep. 1790, 19 Aar
 gl.
 Dn3 / H C L Holm — Johan. Carol. Ludov. Holm, født paa
 Schackenberg, dep. 1793; Præst i Emmerlev 1824, død
 1851.
 Cn2, Dn8 1796 Jens Høhne — Jan. Cast. Frich Høhne, født i
 V. Vedsted, dep. 1797, 20 Aar gl.; Præst i Grindsted 1811, i
 lkast 1819; død 1823.
 Dn4 1809 H B
 Dn7 1811 I P T
 Cn3 1877 Olav C I R
 Dn8 04 I K H
 Dn10 / Simon Poulsen København.
-

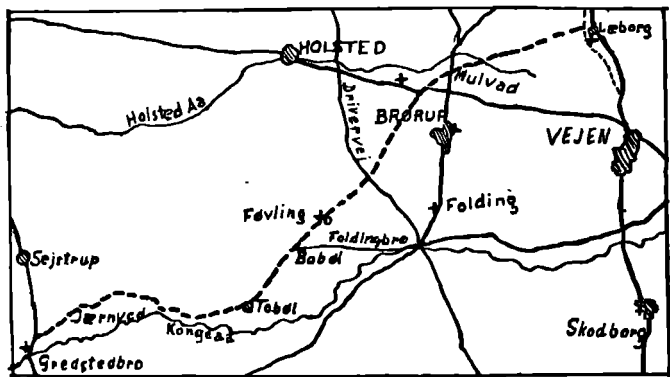
En gammel Vej.

Af Søren Alkærsig.

I dr. Marius Kristensens afhandling om „Grænser og grænseveje“ i dette aarskrift 1920, s. 279, omtales bl. a. den ældgamle vej fra Viborg til Ribe over Randbøl, Bække og Foldingbro. Og saa hedder det (s. 285): „Men der har været en ældre kongevej — og oksevej —, som allerede i 17. aarhundrede var forladt af oksedrifterne, men som har efterladt sig tydelige spor. Den gik fra Viborgvejen omtrent ved Læborg og gik over Vejen, Skodborg og Oxenvad vesten om Haderslev dam til Immervad, hvor den traf den senere østlige oksevej.“ Et rids af disse veje findes s. 284. — Maaske vilde de fleste i overensstemmelse med Hugo Matthiessen i hans bog om „Hærvejen“ have udtrykt dette saaledes, at det var Viborg—Immervad, der som den ældre Linje var Hovedvejen, og fra denne gik saa en sidevej fra i Læborg ad Ribe til, da denne by, vel omkring 1100, begyndte at spille en rolle. Men det er ikke den noget forskellige udtryksmaade, her skulde peges paa, men derimod udtrykket: *omtrent ved Læborg*, thi dette er ikke blot i Modsætning til Hugo Matthiessens fremstilling (se f. eks. „Hærvejen“, s. 104 og 114), men ogsaa til den opfattelse, der har været den almindelige saa langt tilbage, vi ved, — at naar nemlig nu denne sidevej til

Ribe gaar fra den gamle vej i Asbo i Bække sogn, saa har dette *altid* været saaledes, saalænge overhovedet en saadan sidevej har været til.

Der er altsaa en modsætning her, thi fra Asbo til det sted vest eller nordvest for Læborg kirke, hvor Ribevejen skulde være gaaet fra er 4 km. Jeg har væ-

Den gamle Ribevej: Læborg — Gredstedbro.
(Den brudte Linie angiver Vejen)

ret opmærksom paa denne modsætning siden Marius Kristensen skrev sin afhandling, men da jeg ingen steder, hverken i literaturen eller i marken fandt noget spor af en saadan sidevej, henvendte jeg mig engang til M. Kr. og spurgte ham, hvad han støttede sin opfattelse paa. Lejligheden var imidlertid daarlig valgt (vi fulgtes til nationalmuseet), men jeg forstod dog, at han, ligesom iøvrigt Hugo Matthiessen, (s. 104—5) vilde lægge den gamle Viborgvej noget vestligere end den gaar nu (noget vest om Læborg kirke) og her, mellem kirken og Store Rævsbjerg, gik der saa en sidevej til Ribe. Desværre kom vi aldrig senere tilbage til sagen, og jeg maatte lade hans opfattelse staa ved sit værd.

Saa skete det imidlertid, at jeg i min syslen med sognenes historie her omkring blev opmærksom paa en gammel vej i Læborg, som for ca. 80 aar siden blev draget frem af glemselen, just som den var ved helt at forsvinde. Som vi skal se var det i virkeligheden en gammel *Ribevej*, endda af en saadan betydning, at man for meget lang tid siden — sandsynligvis flere aarhundreder — havde ofret baade et stort arbejde paa at føre den over det noget sumpede terræn sydvest i Læborg sogn og en vigtig bro over *Høghusvad* mellem Læborg og Brørup, mens man ellers i ældre tid maatte nøjes med vad. Men vejens gode dage var nu omkring 1860, længst forbi, den var helt gaet i forfald, endogsaa broen var borte, vel nok for en del paa grund af fattigdommen efter statsbankerotten, men jo nok først og fremmest fordi der ikke længere var saa stort brug for den. Den var i den grad gaet i opløsning, at dens forskellige dele havde været en sammenhængende *Ribevej*, endda af de første paa egnen. Fra Læborg til Hulvad i Brørup hed den *skottevejen*, — en mindre vej fra by til by, staar der i Feilbergs ordbog. Men sprogligt betyder det jo nok *den skæve vej*, *skraavejen*, fordi den efter gammel vestjysk udtryksmaade gaar „paa skraa“, nemlig mod sydvest. Fra Hulvad gik den fremdeles mod sydvest, tværs over markerne til Kolding-Varde landevej og hed her i første del af forrige aarhundrede *Hulvad kirkevej*. Den fortsatte siden stadig mod sydvest forbi Tuesbøl til Føvling og Tobøl, hvor den drejede mod vest til Jernved og Gredstedbro. Sidste sted naaede den altsaa den vestlige Ribe landevej. Paa stykket fra Hulvad til Jernved hedder den i protokollerne næsten altid *tingvejen*. Allerede som saadan har den anselig ælde, thi Malt herredsting var i Hulvad ca. 1577—1684, vel bl. a. fordi hertil var de mange gode

vejforbindelser, og tinget var jo dengang, ligesom markedet, snart det eneste sted, hvor man kunde træffe folk fra en videre kreds, hørte nyt, slutte handeler og andre aftaler. Men naar dette vejnavn endnu ned mod vor tid huskes, saa har det vel nok sin grund i, at der ogsaa senere blev brug for vejen som tingvej nemlig 1811—29, da Malt herredsting først i 2 aar blev holdt i Jærnvedlund og siden (1814—29) atter i Hulvad. Det er ogsaa denne del af vejen, som i første del af forrige aarhundrede blev brugt mest og af og til fik en smule reparation, men dog med maade som det ses, thi „i indeværende aar er af en vejbetjent linien blevet afstukken og betegnet med oprejste koste“(1) som det hedder i 1858. Et stykke af denne gamle tingvej, 1200 meter fra Tuesbøl mod sydvest, ligger endnu hen saa at sige i sin oprindelige tilstand. Ad den har mange mennesker færdedes i den lange tid, sandsynligvis over 800 aar, da den har været i brug. Ogsaa skottevejen blev naturligvis brugt som tingvej, især i den ældre periode. Men sikkert ogsaa 1814—29, da tinget atter var i Hulvad, thi vel var vejen da ødelagt og broen borte, men man var jo ikke for godt vant.

Det var egentlig læge Bay i Eskelund (fra 1862), som gav anledning til, at skottevejen paa ny blev draget frem af glemselen. I 1865 indsendte han en klage til amtet over egnens veje, og saa vidt man kan se er klagen i høj grad berettiget. Ganske interessant er det at se, hvor langt omkring en læges praksis dengang kunde strække sig. Bay taler om veje ikke blot i Malt herred, men ogsaa i Gørding og Anst herreder, men især er det vejene i Læborg og navnlig netop skottevejen det er galt med. Kun to gange, siger han, har han kunnet køre over Høghusvad, ellers har han maattet den meget længere vej enten over Hulvad

og Nyby eller om ad Vejen mølle. — Amtet tager straks affære, og sogneforstanderskaberne i Læborg og Brørup faar ordre til at optage skottevejen paa regulativet. Her røbes det altsaa, at den gamle vej er bleven saa reduceret, at man ikke engang har holdt den vedlige, og det fremgaar med stor tydelighed af forhandlingerne, at man heller ikke fra nogen af siderne er videre villig dertil. Man bliver her paany vidne til det trækkeri mellem amt og sogn, som var saa hyppig dengang og i grunden saa trist, fordi begge parter kunde have ret: amtet i sine fordringer til bedre skoler, bedre veje o. s. v. og sogneforstanderskaberne, havde ikke mindre ret, naar de, ofte stædig og ihærdig, holdt igen, fordi fattigdommen var saa stor, og den havde disse sognets mænd for øje hver dag. Nu var ganske vist en saadan konservatisme mindre berettiget, thi i 60'erne befandt man sig midt i den store kornperiode (1854—79), men de ældre gaardmænd, som stod for sognets sager, havde ikke glemt deres ungdoms fattigdom og nøjsomhed. De sparede paa sognets penge, hvor de kunde og somme-tider nok for meget og indtil smaalighed. Hvad Brørup sogn angaar laa forholdene nu ogsaa særlig uheldige. Man vil nok vanskelig finde et sogn, hvor saa mange landeveje krydsedes, og som, da man efter 1840 begyndte at komme lidt til kræfter, forlangte istandsat, ofte paa ret paagaaende vis, inden der kunde være tale om, at amtet vilde overtage nogen af dem. Ude ved det nuværende mejeri krydses de to store veje Ribe-Vejle og Kolding-Varde, som amtet først overtog først i 50'erne (sognet maatte dog først ofre 73 rd. paa broen over Hulvad!). Endvidere gik den gamle landevej og „drivervej“ (som den gerne kaldes) Holstebro-Foldingbro gennem sognet, — og gaar da endnu; 2 stykker af den, et paa 2 km og et

paa 1 km ligger endnu i Brørup sogn hen i sin gamle tilstand, d. v. s. saadan som vejen var for 100 aar siden. Indtil den tid var det med dem som med Kolding-Ribevejen, som det i en retssag fra 1770'erne hedder om, at den i Kongeaadalen „gik i mange spor ud over sandfladen“. Nu blev de saa, efter 1840, indkastet, men ellers er sporene af „istandsættelsen“ længst forsvunden, og drivervejen gør nu et meget forladt Indtryk og er en museumsgenstand. Denne udvikling maa vist siges at være en følge af, at herredskontoret i 1845 blev flyttet til Holsted; med dette for øje forberedte amtet nemlig den ny vej Hovborg-Holsted-Foldingbro og dermed den gamle vejs overgang til *bivej*, som skulde holdes vedlige af sognet. Dette sidste skete under stærke protester, thi det er ikke blot *vejen* det drejer sig om, (man paapeger, at den fremdeles er en virkelig landevej: for studedrifter, uldvarer, pottetvogne m. m.), men værre er det med *broerne* ved Hulkjær mølle, som tilmed var særlig vanskelige, da baade disse og vejdæmningen stadig led under mølledammens angreb, særlig under tøbrud og stærke regnskyl. Disse broer har amtet egentlig ogsaa lovet at give bidrag til, da man selv har købt dem af møllerne for at faa bropenge afløst, men ogsaa den byrde blev alligevel væltet over paa sognet, „sogneforstanderskaberne bedes underrettede om, at hjælp er ikke at faa, hverken i naturalier eller penge“, hedder det i brev til herredsfogden i 1845, og da broerne aaret efter skulde hovedrepareres, og man ansøger om at maatte vente dermed til den travle høst var forbi, faar man det svar, „at broen skal være færdig til 16. sept. næstkommende ifølge conditionerne ... og kan heri ikke ske nogen forandring, enten det er sognet belejligt eller ej“. Det er altsaa fremdeles endnu dengang — og længe efter — som det altid havde

været: embedsmændene havde ingen forstaaelse af eller følelse for nøden i hine aar og ingensomhelst vilje til at lempe sig lidt efter forholdene. At bl. a. vedligeholdelsen af vejene saa blev en del ringere end den burde have været, kom amtsraadet til at finde sig i, thi sognets ledere forstod helt godt, som vi ogsaa her skal se eksempler paa, at trække tingene i langdrag, naar de ikke kunde væрге sig paa anden maadel. Tønen i skrivelserne er ganske vist ærbødig og imødekommende nok, men derfor er det ikke sikkert, at der sker noget, hverken det aar eller det næste; og det skete af og til, at amtet, navnlig i vejsager, maatte tage affære paa sognets bekostning. Da i 1855 en hovedreparation paa Hulkjærbroerne atter var nødvendig, og forstanderskabet igen, under henvisning til det nævnte løfte fra amtet, tøvede med at tage fat paa arbejdet, lod amtet bro og dæmning istandsætte paa sognets bekostning (137 rd.) og truede desuden med udpantning, hvis ikke summen var betalt inden 14 Dage! Det er da ikke saa sært, at „vejhoveriet“ det meste af forstanderskabets tid var en plage, og anledning til idelige konflikter med myndighederne. Fra 1863, da man i Brørup gik over til licitation, lettedes nok dette pligtarbejde, men det kommer saa ogsaa frem, hvor dyrt vejvæsenet var for et sogn som Brørup; for de 3 aar 1869—71, i den tid forhandlingerne om skottevejen stod paa, gennemsnitlig 607 rd. aarlig eller noget over 12 pCt. af de ordinære kommuneudgifter, noget mere end senere i 70'erne. I Vejen var de samme udgifter i disse aar 570 rd. gennemsnitlig.

Men man havde altsaa endnu en landevej gennem sognet i Tingvejen, og dens fortsættelse fra Hulvad mod Læborg, skottevejen, som jo ogsaa var tingvej, altsaa 4 landeveje ialt. Tingvejen blev fremdeles brugt og blev, som nævnt, holdt nødtørfigt vedlige, dog

ikke saa meget, at det nu kan spores. Man gav den her og der noget uharpet grus fra den næmeste grusgrav, og saa var *det* godt. Saa kom altsaa dertil, efter dr. Bays klage, skottevejen, og naar man atter her reagerede stærkt, saa er det ikke saa meget for den fjerdingvej af vejen, man havde i Brørup sogn, men mere for den kostbare bro, der skulde bygges og maa-ske endnu mere for forhandlingerne med Vejen-Læborg, som man vidste vilde blive vanskelige, vi skal straks se hvorfor. Og sidst, men ikke mindst, maa man stadig have den baggrund i minde som foran er givet. Det vil dog ses, at i dette tilfælde er det Vejen-Læborg, der gør stærkest modstand, thi de skulde ikke blot tage del i brobygningen, men anlægge eller hovedreparere en 3 km vej „over moser og kjær“, som formanden, Stephan Iversen, Dortheasminde, skriver, og noget var der om det. Han lader amtet vide, at „man ingenlunde, til doktor Bays færdsel, kan indlade sig paa at anlægge en ny og næsten umulig vej over moser og kjær“, og i en senere skrivelse samme aar (1865) paastaar han, at „en saadan vej slet ikke eksisterer“, men dengang havde Stephan Iversen vist aldrig set vejen, thi færdselen ad den var meget ringe. Da to af amtraadets medlemmer, I. N. Bundsgaard, Gjesten, og F. Mømsen, Skovlyst, samme sommer fik vejen set efter og fandt, at baade var den en nødvendig forbindelse mellem Læborg og Brørup og trængte meget haardt til istandsættelse, blev man lidt mere imødekommende, idet man, skønt man finder vejen af mindre betydning, dog enes med Brørup om at meddele amtet, juni 1866, (man forhaster sig ingenlunde!), at man jo nok vilde gøre vejen noget istand, men helst ikke have den paa regulativet, og navnlig ønsker man ikke at bekoste en bro over Høghusvad.

Som sædvanlig maatte dog sognene bøje sig; vejen

er optaget paa regulativet for 1867, men saa sker der heller ikke mere de første par aar, thi det næste man hører om sagen (formodentlig dog efter ny mindelse fra amtet) er en skrivelse til amtet fra Stephan Iversen af 7. Okt. 1869. Og nu er tonen en noget anden. Skrivelsen er lang og lyser ligefrem af interesse for den gamle vej, som Iversen, der var født i Bække 1802, sikkert ogsaa, en interesseret mand som han var, ofte havde hørt gamle folk fortælle om. Og nu taler han aabenbart ogsaa af selvsyn. Begyndelsen lyder saaledes:

„Der har fra gammel tid gaaet en vej fra Gjesten og maaske tillige fra andre østligere sogne igennem Læborg, Føvling sogne til Ribe, den saakaldte skattevej (St. Iversen skriver *skattevej* og forsøger en folkelig forklaring i den anledning). At denne vej har været af betydning fremgaar af den omstændighed, at den endnu mange steder staar med sin høje opfyldning og grøfter, omtrent som vore offentlige veje, uagtet den i umindelige tider har ligget hen uden vedligeholdelse. Der har ogsaa i sin tid været bro paa denne vej over aen mellem Brørup og Læborg sogne, og hvor broen har staet er endnu paaviseligt. Vejen har dengang gaaet i omtrent lige linje paa Læborg sogns grund ned til broen; men ved dennes forfald har man ikke kunnet køre over aen paa dette sted paa grund af de høje brinker, og man har da kjørt udenom og søgt andre mindre overkjørselssteder, og saaledes har vejen eller færdselen i tidernes løb dannet sig, hvor den nu gaar, idet den nemlig et stykke fra aen paa Læborg sogns grund bøjer af i vestlig retning hen til den bæk, som danner skjellet mellem Nyby og Gjærndrup marker; her kjører man ned i bækken og kjører i selve bækken hen til aen samt videre igennem og over aen“. Derefter kommer St. Iversen ind paa den

uenighed, der er opstaaet mellem Brørup-Lindknud og Vejen-Læborg sogneraad (sogneraad afløste forstanderskab fra 1. Jan. 1868), og det er naturligvis for denne uenigheds skyld — og som henstilles til amtets afgørelse — at hele indlægget er skrevet, men det er jo ganske interessant, at en almindelig bonde, dengang 57 aar gammel, kunde give en saa velskrevet historisk redegørelse for den gamle vej.

Uoverensstemmelsen drejer sig om, hvor broen, som amtsraadet fremdeles fastholder skal bygges, skal føres over aaen. Vejen-Læborg holder paa, at vejen bør føres tilbage til sit gamle leje, og broen altsaa lægges paa det gamle sted, og da baade denne den ældste vejlinje og den fra forrige aarhundrede let kan spores den Dag idag, saa vil den, som har set de stedlige forhold, næppe kunne undgaa at give Vejen-Læborg ret. Men Brørup-Lindknud holdt stejlt paa deres, som man synes med ringe fremsynethed, saa vejen fik det grimme sving, den nu har. For at spare nogle daler til ekspropriering af en strimmel daarlig eng holdt man fast paa den linje, vejen i øjeblikket havde. Det gik saa vidt, at amtmand Nielsen selv maatte hen at se paa forholdene og mægle mellem parterne, og saa gik det naturligvis saadan, at man gik en mellemvej, til der hvor vejen ligger idag, men dog saadan, at den, af de 100 meter det drejer sig om, kun blev flyttet ca. 30 meter hen ad den gamle linje til. Men særlig megen fornøjelse fik Brørup-Lindknud ikke af den lille sejr, thi man maatte alligevel skride til ekspropriation af en mindre engstrimmel.

Nu skulde man jo ialfald tro, at sagen var i orden. Men nej, — der skulde gøres endnu et forsøg paa at slippe for den fatale bro. Og man forhaster sig oven i købet ikke dermed. 7. Juni 1870 har man anmodet om udsættelse og har faaet afslag, men med en skrivelse

13. juli anmodes paany om det samme, og det ses tydeligt af amtmandens svar, 28. Juli, at han nu er ved at tabe taalmodigheden. „Da det af sogneraadens skrivelse maa sluttes, at broarbejdet endnu ikke er paabegyndt, ... vil dette have til følge, at arbejdet udføres for sognenes regning.“ Og saadan gik det. Efter afholdt licitation blev broen bygget samme sommer, og 18. dec. samme aar foreligger regningen. Den er ingen steder nævnt særlig, men hele udgiften til vejen og broen blev for Brørup-Lindknuds vedkommende omkring 300 rd., saavidt man kan se. For Vejen-Læborg vist det dobbelte.

Saa havde den gamle vej faaet oprejsning, men en Ribevej, endda for vide egne, som den engang havde været, blev den ikke mere; dertil havde de østlige sogne, endog Malt-Vejen-Læborg, faaet for god forbindelse med Kolding, efterhaanden som vejene øst paa gennem dale og skove blev farbare. Den gamle vej fik nu visse opgaver mest i den lokale færdsel, thi Ribevejene var forlængst blevet andre: først i meget gammel tid, da studehandelen blev af betydning, vejen Asbo-Foldingbro-Ribe, og siden vejen Føvling-Villesbøl-Ribe. Men at skottevejen-tingvejen, altsaa Gjesten-Læborg-Brørup-Føvling-Jernved-Gredstedbro er disse midtjyske egne *ældste* Ribeforbindelse kan der næppe være tvivl om. Et direkte vidnesbyrd derom har vi jo ogsaa i visen om dronning Dagmars død:

„Der kongen han drog af Skanderborg
ham fulgte vel hundrede svende,
men der han kom til Gredstedbro
kun Dagmars dreng hin væne.“

Og det er i den her forekommende forbindelse helt ligegyldigt, om visen er historie eller poesi eller maa-ske begge dele, thi verset er et klart vidnesbyrd om,

at selv om man kom fra Østjylland, saa var Gredstedbro paa dette tidspunkt, 1212, det sted, hvor man plejede at passere Kongeaaen, naar man skulde til Ribe. Foldingbro nævnes slet ikke, ganske simpelt fordi der endnu ingen bro var og vejen her endnu ikke var i brug som Ribevej (se Vejen sogn s. 21). Er kongen kommen fra skanderborg, som denne form af visen jo siger, saa har han fulgt kongevejen til Læborg og er her drejet af mod sydvest følgende skottevejen og tingvejen gennem Brørup-Føvling-Jærnved til Gredstedbro; havde Foldingbrovejen (Asbo-Foldingbro) paa dette tidspunkt været til, saa vilde digteren næsten uundgaeligt ladet kongen følge den. Man kan jo godt, som f. eks. jeg selv tidligere har gjort, undres over retningen af kongens berømte ridt, — hvad skulde han dog til Gredstedbro efter? Men at vejen er noget længere, skal man imidlertid ikke bryde sig om, for det gjorde man ikke dengang, (og det er iøvrigt kun 4 km); derimod var der en ting, om man maatte tage mere hensyn til, nemlig sikkerheden. Vejene Læborg-Gredstedbro gik igennem beboede egne — som jo saa ogsaa brugte den og i nogen maade holdt den vedlige, mens den senere driftsvej syd for den (Foldingbro-Ribe) gik gennem næsten øde egne.

Noget til min egen overraskelse har denne undersøgelse da ført til den slutning, at Marius Kristensens paastand maa være rigtig (skønt jeg ikke ved, hvad han byggede den paa): den ældste sidevej til Ribe fra kongevejen er gaaet fra, ikke i Asbo i Bække sogn, som vist alle hidtil har troet, men noget vest for Læborg kirke. Denne vejlinje kan M. Kr. imidlertid ikke have kendt noget til, thi paa kortridset i før nævnte afhandling, s. 284, gaar sidevejene til Ribe over *Foldingbro*, hvad den her omhandlede ældste vej altsaa

ikke gjorde. En anden sag er, at naar man fra Læborg naaede Hulvad i Brørup sogn, saa kunde man jo længere hen i tiden vælge hvilken vej man vilde, over Foldingbro eller Gredstedbro, men det maa, bl. a. ifølge Stephan Iversens udtalelser, antages, at man endnu i aarhundreder har foretrukket vejen gennem de mere beboede egne, altsaa over Gredstedbro.

Kaptajn N. Thøgersen Brinch fortæller.

Af Dyveke Junker Nielsen.

Kaptajn Brinch er født paa Fanø 1867 i den lille idylliske By Sønderho i et stort gammelt Fanøhus, som endnu ligger derovre — smukt og pynteligt — og beboes af hans 2 Søstre og en Broder, der nyder deres velfortjente Otium sammen i Barndomshjemmet.

Kaptajnen kom som alle Fanø-Drenge ud at sejle i 14 Aars Alderen. Det var med Faderen, der førte Skonnertbriggen „Dorthea Marie“, som var blevet bygget i Esbjerg i 1875 hos Skibsbygmester Dahl. — Sejlede i 5 Aar med forskellige Skibe og Dampere — blev angrebet af Malariafeber og kom hjem. — I Sønderho gik han da paa Navigationsskole og tog Styrmandseksamen i Nordby. Kom derefter ud at sejle som Fører af Barken „Hans“ af Sønderho. I 1901 gik Kaptajn Brinch over i Lauritzens Rederi og avancerede der i 1905 til at blive Kaptajn paa Damperen „Nancy“. — Senere havde han Damperen „Fylla“ i 12 Aar. — Fra 1918 sejlede Kaptajnen under Rederiet Marius Nielsen.

Mange interessante Oplevelser har Kaptajn Brinch haft i sit lange Sømandsliv, og en af de bedste var,

da han var med til at redde en hel Besætning fra et synkefærdigt svensk Skib.

Paa det gamle Egetræs Chatol staar et stort, fornemt Sølvbæger, som Kaptajn Brinch har faaet overrakt af den svenske Regering. Paa den ene Side af Sølvbægeret er der foroven indgraveret 2 Rækker smaa Kongekroner, og nedenunder staar der: „Til Søkaptenen Niels Thøgersen Brinch før människovänligt handlingssätt mot svensk fartygsbesättning 30 - 11 - 1911“.

Paa den anden Side er indgraveret: „Gustaf den Femte — Sveriges Konung“, og nedenunder Kongens Navnetræk i Monogram med en Krone foroven og forneden.

Vi beder Kaptajnen fortælle om denne Hændelse, og Kaptajnen fortæller følgende, der passerede mellem Gottland og Dagø:

„S/S Fylla paa Rejse til Wiborg med en Ladning Kul. Vinden SS Vest Storm, god Vind. Kl. 1 Middag lød en indre Stemme til mig. Du skal styre en halv Streg nordligere. Jeg gav straks Ordre til Rormanden og forandrede Kurs. Kl. 2 fik vi en stor modgaaende Damper tværs imod, en Time senere Kl. 3 Eftmd. fik vi et Skib i Sigte med Nødflag paa samme Side, som vi havde den modgaaende hollandske Damper. — Vi styrede da nærmere op ad det nødstedte Skib, som var synkefærdigt. Dækslasten flød bort fra det, og der stod 13 Mand paa Taget af Dækshuset paa Broen.

Vinden var sprunget til WNW, saa vi havde gjort Redningsbaaden klar i Læ. — Alle Mand skreg da derovre fra det nødstedte Skib, de troede, vi vilde sejle fra dem, men vi skulde svinge rundt og op mod den og Vind og Sø, hvorefter vi satte Redningsbaaden i Vandet bemanded med 1. Styrmand og 3 Mand.

Da Søen kastede det flydende Træ imod dem, var det vanskeligt for dem at faa Forbindelse med Skibet. De fik dog 7 Mand bjerget første Gang, men da var een af vore egne bleven saaret ved at holde Baaden klar. Der blev saa sendt en ny Mand med anden Gang, da de resterende 6 Mand blev bjerget.

Efter at have faaet dem om Bord skulde vi have Baaden om til Daviderne, da knuste en Braadsø Baaden mod Lænseporten, og vore egne 4 Mand faldt i Vandet. De to blev af Søen kastet over Lønningen ind paa Dækket, mens vi reddede de andre to, men den svenske Kaptajns Kuffert med Skibspirerne o. s. v. gik ned med Baaden. —

Svenskerne var ovenud glade for at være bleven reddede, thi de havde staaet paa Dækshuset fra Kl. 6 om Morgenen. — De fik nu tørt Tøj paa og varmt Mad. Vi styrede igen vor Kurs mod Wiborg, fik Orkan om Natten af NV. — Svenskerne fortalte os iøvrigt, at der i Dagens Løb var passeret 4 Dampere forbi dem. — Vi havde saa 2 Døgn til Wiborg, hvor de skibsbrudne gik i Land for at rejse hjem. — Vi laa der og lossede og lastede ca. 9 Dage, havde saa 4 Dages Rejse til Holtenau, og hvem laa der: den hollandske Damper, som havde passeret os og Vraget 14 Dage forinden. Lodsens sagde, at Damperen — i den Orkan, vi havde faaet Natten efter — havde faaet stor Skade og maatte til Havn for at reparere. Han havde ikke Tid til at stoppe, men Gud stoppede ham. — Og 3 Aar efter saa jeg samme Damper strandet paa Klipperne udenfor Tyne. — Jeg tænkte uvilkaarligt: „Hvor mange Dampere, der var gaaet ham forbi, inden Besætningen var blevet reddet.“

Den svenske Regering sendte mig som sagt et Sølvbæger, 1. Styrmand fik en Medalje, og hver af de 5 Mand fik 20 Kr. i Guld,

Aaret før bjergede vi en belgisk Trawlerbesætning: 11 Mand, men det var da fint Vejr saa de kunde selv gaa i Baadene“.

Det er mange Oplevelser, der har fulgt med en Sømands ofte farefulde Færd, ikke mindst gennem hele den sidste Verdenskrig, hvorunder Kaptajnen ogsaa sejlede.

Sin Fødeø, Fanø, omfatter Kaptajnen med stor Kærlighed, og om de gamle Sæder og Skikke derovre fortæller Kaptajnen os følgende:

Omkring Aaret 1860 var der ca. 70 Skibe hjemmehørende i Sønderho, desuden var der 10—12 mindre Skibe, der besørgede Farten mellem Fastlandet og Sønderho. — Forbindelsen med Nordby foregik med Dagvogn tre Gange ugentlig.

Nede ved Havnen i den lille By var der Liv og Røre, thi der fandtes et stort Skibsværft, hvor der hvert Aar blev bygget mange Skibe.

Paa den Tid tog man Part i Skibene. Der var ikke noget, der hed Aktier. Det mest almindelige var $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{8}$ Dels Parter, ja der fandtes endog $\frac{1}{16}$ og $\frac{1}{32}$ Dels Parter. Alle hjalp trolig hinanden med at tage Part i et Skib, naar det skulde bygges.

Skulde en Skipper lade et Skib bygge eller reparere, havde han altid alle Tømmermændene paa Kost, og Daglønnen var kun 3 Mark foruden Kosten. 2 eller 3 Skibsbyggere købte Træet enten i Ribe eller Hamborg.

Da var der Liv i „Kavelkrog“, som det kaldtes — nede ved Havnen — og endog Søndagsturen gik derved, for at se hvorledes Arbejdet med Skibene skred frem.

Naar Dagen oprandt, at Masterne skulde sættes i, var dette ligesaa højtideligt, som naar Kransen skulde rejses paa et Hus, og Begivenheden var endnu større

og mere højtidelig, naar Arbejdet var saa vidt fremme, at Skibet skulde sættes i Vandet. Ved det ingenlunde lette Arbejde hjalp alle hjemmeværende Søfolk til, Kvinderne hjalp ogsaa med, idet de gik rundt med varmt Øl og Brændevin.

Alt imens der arbejdedes blev der sunget — som Regel Viser med Omkvæd, bl. a. „Viktorias — Viktoria — og Kvillevillevi bom bom — hejhopsa“ eller „En Jæger gik at jage...“

Taljer skulde overhales, og Gangspillene skulde flyttes flere Gange, inden Skibet kom ud i Vandet. Dette Arbejde tog gerne en hel Dag, og det blev bag efter belønnet med god Kost og gode Drikkevarer. Om Aftenen festedes der, alle Mand blev budt op til „Spisen“ hos Skipperen. — Maden bestod som Regel af Ærter — Grønkaal eller Sakkuk, den sidstnævnte Ret stammer fra Holland og bestaar af Budding med Sirup, salt Kød og Kartoffler. — Portionerne skulde være store ovenpaa saadan et Stykke Friluftsarbejde. En saadan Fest kaldte man et Skibsbryllup.

Endvidere fortalte Kaptajnen om de mange Engskifter, Sønderho ejede udenfor Ribe, det var det saakaldte „Mannehjølle“ eller Mandø Hølade, hvorfra der hvert Aar kom et Par Hundrede Læs Hø, der blev sejlet til Sønderho. — En Tur til „Mannehjølle“ betragtedes som en herlig og fornøjelig Tur.

Kaptajnen dvælede længe ved den Velstand, der den Gang fandtes, og roste Kvinderne for deres store Andel deri, og ligeledes for den Ro og Sikkerhed, de var i Besiddelse af. — Og som Fanødragten klædte dem og passede Kvinderne godt, ikke mindst til det udendørs Arbejde. Vejr og Vind kunde ikke genere, selvom det til Tider kunde være barsk nok. — Naar Nordvestvinden satte Sandet i Flugt, var der ingen Hat, der kunde ryge af Hovedet, Tørklæderne sad

fast og passede fortrinligt til Forholdene. Havde Mandens Sommerfortjeneste ikke været stor, skulde Hustruerne slide saa meget mere for at komme over Vinteren. —

Det var ikke alene Bønderne, der holdt Køer, men hver Skipper havde ogsaa et Par Stykker. Kun ganske faa Fornødenheder skulde hentes hos Kromanden, der den Gang drev det meste Handel. —

Man købte der Sukker, Brændevin og til Højtidene lidt Hvedemel, Rugmel til Bagning avlede man selv. — I hvert Hus fandtes en Bagerovn, og i Sommertiden skar Kvinderne selv Lyng til Lysning i Ovnen.

Den festligste Bagning var Julebagningen, da blev der bagt saa mange Rugbrød, at disse kunde slaa til til „Pejsdaw“ d. 22. Februar. — Desuden blev der bagt en stor Julekage og Knækkager. — I Anledning af Julen fik man de berømte Højerkringler, det var smaa Kommenskringler, der var trukket paa en Snor. I det hele taget gjaldt det om i saa stor Udstrækning som muligt at klare sig med det, man selv kunde frembringe af saavel Fødevarer som Klæder.

Det var ikke alene Kvinderne, der strikkede Strømper, Mændene hjalp ogsaa med. Og naar de unge Karle var i Raa (det vil sige: samledes hos Pigerne) sad de ogsaa med Strikkestrømpen. — Da brugtes Fingrene flittigt, alt imens Sømandssangene blev sunget. Mændenes daglige Tøj og Kvindernes Skørter var af hjemmevævet Vadmél. Kun om Søndagen brugte Kvinderne engelske eller hollandske Bay-skørt, noget var Formiddagstøj andet Eftermiddagstøj og skulde man i Byen om Aftenen skiftede man igen. Ved at være saa omhyggelige og økonomiske med Tøj kunde de fine Kvindedragter — saasom Nattrøjer og Forklæder — gaa i Arv i flere Generationer. —

Et Sjavl var ikke Hvermands Eje. — Kom der en Regnbyge eller var det koldt, tog Kvinderne og smøgede det ydre Skørt op over Hovedet.

Af Møbler i de pyntelige Huse var der kun det nødvendigeste. — Et Bord og nogle Stole i hver Stue og desuden en Kistebænk i Dagligstuen. — Sovekamre var der ikke, man benyttede Alkoverne. — Enkelte Familier havde ogsaa en Seng, der kaldtes „Æ Stawelseng“. Den laantes som Regel ud til syge Folk. Saa var man først kommen i „Æ Stawelseng“ var det langt ude med een. — I Dagligstuen fandtes gerne tre Alkover og i Storstuen en til Fremmede. — Foran Alkoverne var der Døre til at lukke for, naar Vinteren blev for streng. — I Bunden af Alkoverne blev der lagt Halm, og skulde man have Ostene rigtig gode, blev disse pakket ind i Klude og lagt ned i Halmen. — Om Vinteren blev endog Kartofflerne, for at de ikke skulde fryse, opbevaret i Alkoverne.

For Nutidsmennesker kunde disse Alkover, som næsten altid fandtes i „Æ Naedaaens“ (Stuen mod Nord) synes at være sundhedsfarlige, men da Beboerne altid var tidlig paa Færde om Morgenens og havde meget af deres daglige Beskæftigelse i den friske Luft, bevirkede det, at de trods de usunde Alkover kunde holde sig raske.

Om Vinteren fyrede man med Tørv i Bilæggerovnen, og det var yndet Mad den Gang, at lægge Smørrebrødet ovenpaa Bilæggeren, til Smørret var trukken ned i Brødet.

Nedenunder Bilæggeren havde man i en Skuffe Strømperne opbevaret.

I de fleste større Huse var der et Bryggers, hvor Bryggerkedlen fandtes. Ofte havde flere Familier Part i en saadan Keddel, som gik paa Omgang til de paagældende Familier, naar der skulde brygges Øl.

I Sommertiden blev der drukket meget hjemmebrygget Øl, naar Folkene skulde i Marken efter Hø eller Korn.

Kun een Gang om Ugen kom Slagteren fra Nordby med fersk Kød, og mange fik det blot en Gang om Maaneden. —

Arbejdet var saa praktisk fordelt over hele Aaret, at der kun blev levnet lidt Tid til Læsning — udover i Bibelen og i Salmebogen. — Salmebogen var man godt hjemme i, mindre end 50 Salmer udenad kunde ikke klare det for Konfirmanderne. —

Ingen Private holdt Dag- eller Ugeblade. — Kvinderne gav sig ikke af med Læsning, og Mændene gik i Kroen, naar de vilde læse Bladene. — Det var en Regel med kun faa Undtagelser, at enhver Dreng skulde til Søs, og om Bord i et Skib var der nok af Arbejde, aldrig var der Tid til at fordybe sig i en Bog. —

Som oftest var Kosten om Bord paa Skibene temmelig ensformig. — De staaende Retter var Gule Ærter, Sakkuk, Grønkaal, Klipfisk og Pandekager. — Lønnen var heller ikke straalende. Styrmandshyren var dengang 25—30 Daler om Maaneden. —

Enhver Styrmands højeste Ønske var selvfølgelig at faa et Skib at føre, derefter gik hans og Hustruens Higen igen ud paa at spare saa meget sammen, at han kunde lægge op, og de begge i Forening kunde dyrke deres lille Jordlod. — Den opsejlede Fortjeneste stod da dels i eget Skib under en anden Fører eller i Slægts eller Venners Skibe.

Naar Eftersommeren kom, og Kornet var kommet i Hus, foregik der noget, der kaldtes „Løsgang“. — Det vil sige, at alle Kørne om Morgen blev samlet paa et bestemt Sted i Byen, og derefter blev de drevne ud i Marken af „æ Hjøwdreng“. — Forinden

havde Drengen om Morgenens gaaet gennem Byen og raabt: „Hov — Hov Hop, alle Kyer herop.“ Og om Aftenen bragte „æ Hjøwdreng“ dem tilbage til samme Plads, hvor Beboerne saa afhentede dem.

Til Julen, der var Aarets største Højtid, bagte hver Familie selv sine Brød og lavede lidt Knas. — Det var den eneste Tid paa Aaret, der blev serveret „Knas“, saa enhver kan forstaa, det var en Tid, Børnene længtes efter. Alle skulde være med til at skære Pebernødder og „Knas“ Aftenen før, det blev bagt. Der var forskellige Blikfigurer, som brugtes til at forme „Knaset“ med, nogle var i Ruder, andre i Hjerter, og nogle kaldtes Darumkjoler, — i disse var hvid og brun Dejg blandet sammen. — Man kan bedre tænke sig end beskrive, hvordan Børnene saa ud efter dette Stykke Arbejde. — Næste Morgen tidlig blev der bagt, og naar Børnene vaagnede, var det blot om at komme op og smage paa Sagerne. —

Selve Juleaften fik man varm Aftensmad, gerne Ribbenssteg, Kødpølse eller Frikadeller. — Ved Bordet blev der sunget et Par Julesalmer, og senere paa Aftenen spillede man om Pebernødder, og dertil benyttedes gerne en „Trille“, kaldet „Podt“, og ingen gik i Seng før ved 12-Tiden.

Juletræ eller Gaver kendtes ikke. — I Julen plejede Familierne gerne at byde hverandre til „Gaest“, som begyndte om Eftermiddagen med Kaffe og Kringle til. Aftensmaden bestod af skaaren Smørrebrød og til Slut serveredes der gerne en Skænk, som bestod af Mjød. —

Kaptajnen fortæller om, hvorledes de Unge den Gang kunde gaa forlovet i Aarevis. Pigen derhjemme var sin Sømand tro. Forløvelsen blev deklareret ved, at de spadserede sammen Søndag Formiddag til Kirken. Naar Folk saa de to Unge komme sammen, vid-

ste de, at Gratulationerne blev modtaget. En forlovet ung Pige var noget for sig selv. Var hendes Forlovede ikke hjemme, gik hun ikke i sin bedste Dragt om Søndagen og heller ikke med til Dans. Men kom han saa hjem til den lille By igen, da trak hun i sin Silkedragt og Bayskørt, for at tækkes sin Ven. I Forlovelsestiden hjalp den unge Pige med at faa sit Udstyr færdig, der som Regel bestod af godt hjemmevævet Tøj. — Naar Dagen kom, og Forloverne gik til Præsten for at bestille Vielsen, blev der i Mandens Hjem holdt Jagilde, og en tre Ugers Tid efter, naar Lysningen var tilende holdtes Brylluppet. —

Det var Brudens Forældre, der holdt Brylluppet, men Familien hjalp til, idet de mest velhavende bragte Skinker og Pølser. I det hele taget bestod Brudegaverne mere i Naturalier, navnlig fra Familien. Andre gav Pengegaver, som Bruden stod ved Døren og tog imod, samtidig med, at Brudeparret bød Folk velkommen. —

Brud og Brudgom havde hver sine Bydemænd og Brudepiger. — Den ene af Bydemændene bød ind i „æ Naerland, den anden i „æ Sønderland“. — Indbydelsen lød som Regel saaledes: „A sku sej fra den og den, om I wil komme til Bryllup o Maaen æ Klok haltow, o o Maan Aten æ Klok halsyv mæ Gaffel o Knyw o en svolten Lyw o let Færretøj“.

I Kirken blev der ofret til Præst og Degn. — Naar Brudedefølget spadserede til Kirken, var dette et pragtfuldt Syn. — Forrest gik Brudeparret og derefter hele det store Følge, alle klædte i de maleriske og ejendommelige Dragter. — Ved Diget sad gerne de unge Sømænd skjulte og skød flere Æresskud for Brudeparret. —

Efter Højtideligheden i Kirken, som afsluttedes i Præstegaarden med et Glas Vin til Brudeparret,

spadserede Følget til Brudens Hjem. — Der fik man Kaffe og Punch, Mændene Rompunch og Kvinderne Vinpunch af gammel fransk Vin. — Den første Punch blev drukken til Brudeparrets Skaal, den næste til Forældrenes og dernæst en for Brud og Brudgom. Derefter var Stemningen ogsaa løftet. —

En Stue blev ryddet, hvis Brylluppet da ikke stod i Nærheden af en af de tre Dansestuer, thi saa gik man hen i en af dem for at danse Brudedansen. — Til denne Dans blev der spillet tre særegne Stykker, som Brud og Brudgom dansede alene. Efter hver Dans blev de opvartet af Bydemændene — Bruden med et Glas Mjød og Brudgommen med en Dram. Naar de tre Danske var Slut, dansede Bruden med Mandens Bydemænd, medens Brudgommen dansede med Brudens Brudepiger, og der skiftedes om, til hver havde faaet en Dans. — Derefter gik Brudeparret ud for at præsentere sig for Slægtninge eller Venner, der ikke kunde komme med til Brylluppet, ligesom der fra Bryllupsgaarden blev bragt Mad og Drikke hen til de fattige i Sognet.

Til Aftensmaden, som gerne bestod af varmt og koldt salt og fersk Skinke, kaldet „Bøest“, maatte enhver selv medbringe Kniv og Gaffel. —

Hver „Bøest“ blev baaret hel ind sirligt pyntet med Baand, hvorefter Bydemændene eller Spillemandene, der fungerede som Tjenere, maatte skære for. Dertil blev der serveret Dram og Øl. — Præsten og Degnen holdt gerne en lille Tale. — En Bøsse gik rundt til at lægge Penge i til de fattige, og senere kom en Tallerken, hvorpaa der blev lagt Penge til Spillemandene.

Bydemændene maatte passe paa, at ingen manglede noget i Kop eller paa Tallerken, navnlig var de

unge Piger efter dem ved at klappe med Kandelaage-
ne, naar Kaffekanderne var tomme. —

Efter Aftensmaden kom der Vin og Kager ind, og
der blev sunget forskellige Sange. Ved 12—1-Tiden
blev der ryddet til Dans, og Bruden fik sine Ben rør-
te, da det jo var en Æressag at faa danset mindst een
Dans med Bruden.

Som Regel blev Bryllupperne holdt Foraar eller Ef-
teraar, for da var det ikke saa varmt i de smaa Stuer.

Ligesom i Dansestuerne blev Deltagerne inddelt i
Sæt — fem seks — syv Par efter Stuens Størrelse i
hver, og Sangerne blev passende fordelt i hvert Sæt,
saaledes at der var nogle til „o kvej“. Hvert Sæt fik
da fem eller seks Spil og derefter en Hamburger,
Rheinländer eller Skots i Tilgift, men den gamle saa-
kaldte Kærlighedsdans (Nationaldansen) var dem
den kæreste Dans.

Dansen blev ved, afbrudt med Spisen ind imellem,
til næste Dag helt hen til Middagstid. Samme Af-
ten skulde de samme Mennesker møde Kl. 7 til koldt
Bord til Andendagsbryllup. —

„Saa man kan forstaa“ — slutter Kaptajnen — „at
det kunde være ret anstrængende at være med til et
saadant Sønderho Bryllup paa rigtig gammeldags
Maner.“

Smaastykker.

Nøraa Byes Vide og Vedtægts Bog.

Udi den hellige Trefoldigheds Navn har vi underkrevne, Niels Mikkelsen, Hans Sørensen, Niels Hansen, Anders Sørensen, Jens Nielsen, Nis Nielsen, Niels Sørensen, Thomas Christensen, Hans Lauridsen, Thomas Sørensen og Christopher Christophersen, samtlige Nøraaes Beboere, formedelst hidtildags havende Uenighed om Hegns og Løkkernes Vedligeholdelse, med videre Ulejligheder til vores Skade at forklejne oprettet Vide og Vedtægt, hvorefter hver bør rette sig, som bestaar i følgende Poster:

1.

Ingen maa vise Hyrderne fra sig til deres Naboer, før de faa madet af al deres Kvæg og Kreaturer, under en Marks Mulkt til Byen, og en til Herskabet. Ligeledes er det og om nogen uden Grandernes Minde tager Hyrderne fra Kvæget; gjør nogen sig herimod modvillige, heller og ikke til rette Tid udligger den Anpart Hyrdeløn, han med Rette kan tilkomme at betale, staar det andre Bymænd frit for uden videre Tiltale, Dom eller Delen at frapante de skyldige, der ikke godvillig betale deres Andel, saa meget som Hyrdelønnen kan opløbe, til den bestemte Tid, og desforuden at have forbrudt en Mark til Byen og en til Herskabet; og skal al Byens Ungfæ og Kreatu-

rer, fra det udslaaes for Hyrden og til al Kornet er indavlet vogtes og holdes under hans Varetægt i Hede og Moser, hver Mand paa Eng og Korn uden Skade. Hvo herimod bryder giver til Byen 2 Mark og til Herskabet 2 Mark.

2.

Saa maa og ingen tage Tægtfæ eller Heste ind paa Marken af nogen Udejeres, ej heller hjemle nogen Husmands eller Indsidders ind i Fællede med Naboerne, med mindre det er med samtlige Bymænds Villie og Minde. Hvo herimod gjør bøder til Byen 2 Mark og til Herskabet 2 Mark.

3.

Hvad Tyringen angaar, da skal enhver være forpligtet at holde og tyre paa sine egne i Fæste havende Vange, de andre Naboer uden Skade. Hvo herimod forser sig betaler til Byen 8 Sk.

4.

Fra Voldborgs Dag og til Vaarsæden er lagt, er det enhver tilladt at tyre sine Heste paa sine egne Engskifter, og ej videre, men naar Sæden er lagt, maa der ej nogen komme i Engene med nogen Slags Kreaturer, det maa være af hvad Navn nævnes kan, under 2 Marks Bøde til Byen og 2 til Herskabet for hver Gang.

5.

Saa skal og alle de Enge, som er ved den sønder Aa, samt ved¹⁾ alle Tider, baade i Hegnings-Tid og i Uhegnings-Tid, være forskaaet fra Hyrdens Hjord og Overdrift, under 8 Sk. Straf til Byen end for hver Gang sligt sker.

¹⁾ Ulæseligt Marknavn.

6.

Saa maa og ingen holde nogen unge, uskaarne Heste i Marken, hvorved Byens Hopper kunde fordærves, men skal holde dem inde paa Stalden, indtil de bliver skaaren, eller og skille sig af med dem, med mindre de er i ringeste af 10 Rdlr. Værdi, og forsvarlig med Varetægt og stærk Tyre forsynet. Hvem herimod handler, skal have forbrudt og frapantes hver Gang til Byen 1 Mark og til Herskabet 1 Mark.

7.

Ingen maa holde Svin, som er ukrøget, enten i Hegnets Tid eller efter Høsten, naar Rugsæden er lagt, ej heller om Foraaret fra Vaarsædens første Anfang, under 1 Marks Bøde til Byen og 1 Mark til Herskabet.

8.

Hvis Heste, Hopper og Plage samt Køer og Svin, som tages udi Korn eller Eng, betaler den skyldige af Stk. 1 Mark, til Indtægts-Penge 1 Mark, og af 3 Faar og Lam 3 Sk., samt erlægger den Skade, de har gjort, til den Kornet eller Engen tilhører.

9.

Ingen Mand maa understaa sig at slaa Hø, før det af menige Mænd paa Grandestævne bliver paalagt. Hvo herimod gjør bøder til Byen 2 Mark og til Herskabet 2 Mark.

10.

Saa maa og ingen gjøre Anfang med Kornhøsten, Byggen undtagen, uden hvis forinden behøves straks til Brød, førend ved Grandestævne vorder sat en vis Dag til Anfang, og hvorvidt hver Dag derefter maa høstes.

Hvo sig herimod forser betaler 2 Mark Bøde til Byen og 2 Mark til Herskabet.

11.

Saa skal og hver Mand om Voldborg-Dag have deres Toftdiger og Løkker forsvarlig oplukket.

Hvo da dette ikke haver, eller siden i Hegnets Tid lader nogen Skaar staa uoplukket, betaler for hver Dag til Byen, det saaledes forefindes, 4 Mark.

12.

Ingen maa grave Sadder eller Velt-Skuer eller deslige paa Byens Hede, ej heller noget grønt Jord længere ud end tre Alen fra deres Dige-Jord, dog Mantørv herunder ej ment, som maa graves i Marken, hvor de kan bekommes.

Hvo herimod forser sig betaler for det første Stykke 1 Sk. og siden for de andre dobbelt op, saa mange de end ere, og til Deling mellem Byen og Herskabet.

13.

Naar noget bliver paalagt ved Grandestævne, skal hver Mand selv, eller sin visse Bud, efter Advarsel møde derom at give Forklaring, og da af de fleste bliver paalagt til Byens Gavn og Bedste skal de andre holde dem efterrettelige, heller og straffes af Pantemændene for deres Forsømmelse, hver Gang frapantes 4 Sk.

14.

Til den Ende bliver aarlig ved Omgang beskikket 2 Pantemænd, som alvorlig og uden Forsømmelse iagttager, saa vidt muligt, ej alene foreskrevne Artikler at efterleve, og ingen anden enten for Vold eller Venskab forskaaner, men retfærdigen omgaaes med deres Forretninger, uden Had eller Vrede til nogen i Særdeleshed.

Skulde Pantemændene forsømme deres Pligt, og ej frapante den skyldige saameget, som Forseelserne er begaaet til, heller og se igjennem Fingre med nogen,

skal de af andre Bymænd frapantes dobbelt saa meget.

15.

Skulde nogen Mand, som saaledes bør pantes for sin Forseelse, enten med ubekvemme Ord, af vred Hu, eller værgende Haand overfalde dennem og ikke vil lade sig pante, endda han findes skyldig til Bøder, da skal han ikke alene for sin Forseelse eller Gjerning have forbrudt over andre Lovmaal og rette Bøder 3 Sk. til Byen og 4 Sk. til Herskabet.

Sker det anden Gang da dobbelt, men endog tage Skade for Hjemgæld, ifald han ved saadan ulovlig Forhold, som berørt er, viser sig opsætsig.

16.

Hvad Pant, som saaledes fra de skyldige udpantes, undtagen for ukrøgede Svin, som Pantemændene selv benytter dem af, skal af Vedkommende med rede Penge inden 6 Ugers Forløb i det seneste indløses og saafremt den eller de, der Pantet ejer, forsømmer samme Indløsnings Rettighed, bliver Pantet til den højstbydende der i Byen overladt, dog forinden nogen af Delene sker, iagttages Herskabets Andel hjemfaldende Bøder, saafremt Pantemændene ej dertil vil være ansvarlig, om nogen Underslæb sker.

17.

Saa bliver og vedtaget, at al Arbejde om Søndagen og andre Helligdage, saavidt Loven forbyder, ingenlunde af nogen her i Byen maa foretages, i hvad Navn end nævnes kan.

Saa maa og ingen paa Grandestævne lade sig forlyde med Banden, Sværge eller Skjældsord. Hvo herimod denne Post forser sig betaler eller frapantes for hver Gang, enten af Delene sker, til Byens fattige 3 Mark danske, hvilke Penge Pantemændene haver

udi Sognepræstens Nærværelse at uddele til de mest nødlidende i Sognet.

18.

Ingen maa ride gennem Enge eller Kornet med nogen Slags løse Bæster med sig. Saa maa og ingen tyre Følhopper ved Engen eller Kornet, naar der først er Kjærne deri.

Hvo herimod gjør bøder til Byen for hver Gang 1 Mark og til Husbonden 1 Mark.

19.

Hver Husmand eller Indsiddet, som haver Køer eller Faar, betaler deraf til Græsse-Penge, fra Kornet er inde og til Hegnings Tid, af en Ko 1 Mark, og af et Faar 4 Sk., som betaales til Byen.

Saa skal og betaales til Byen 1 Sk. danske af hver Læs Ildebrand, som de bruger paa Byens Grund; da maa de dog ej nogen Tørv grave, før Bymændene dem dertil udviser Plads og Sted; dog skal hermed ej være ment Aftægtsfolk, som for Alderens Skyld har afstaaet deres i Fæste havende Steder her i Byen.

At dette Vide- og Vedtægtsbrev skal alle dets Ord og Punkter, saaledes som foreskrevet staar, holdes og efterleves, bekræfter vi med vore Hænder og Navnemærkers Underskrift.

Datum Nøraa, d. 19. April 1747.

N.M. S. Hans Lauridsen.

Hans Sørensen. Niels Sørensen.

Niels Jensen. Thomas Sørensen.

Thomas Christensen. Christopher Christophersen.

Nis Nielsen.

Anders Sørensen.

Dette Videbrev haver Nøraa Byes Beboere at holde dem efterrettelig.

Paa deres Excellence Høj- og Velbaarne Hr. Ge-

heimeraad o gStiftsbefalingsmand von Gabels Vegne
som Ridefoged underskriver og forseglar

Bramminge, den 24. April 1747.

C. V. Tolund.

P. S. Formedelst det Misbrug, som i nogle Aar efter dette Videbrevs 4de Artikel er begaaet, med det, at enhver deri var tilladt at tyre i sine egne Enge fra Valborgs-Dag, og indtil Vaarsæden er lagt, saa for paa nogen Maade samme at hemme haver vi samtlige underskrevne Nøraa Byes Mænd vedtaget og indgaaet, at ingen, være sig hvem det være maa, skal understaa sig enten Nat eller Dag fra 1. Maj til Høst er indavlet at komme med enten Bæster eller Kreaturer, tyrede eller løse, i de øster Enge, beliggende fra Enderupholms Laksegaard og lige Nør op, hvor Veylen slipper, samt de saakaldte Tagrene her op med Bramminge Aa, foruden ved Nøraa Aa fra Okse-Krog Gaarde og indtil Vibæk Vejen, alt under Straf for hvert Kreatur, som deri kommer, enten lidet eller stort, alt under Straf af 4 Mark, ½-Parten til Byen og ½-Parten til Herskabet.

Denne forandrede Post lover og forpligter vi samtlige Nøraa Byes Beboere os til ubrødelig at holde i Stedet for ovenskrevne 4de Artikel, og til ydermere Vitterlighed alle for en og en for alle underskriver.

Bramminge 1752.

N. H. *Hans Sørensen.*

Betyder Niels Hansen.

N. N. *H. S.*

Betyder Niels Nielsen. Betyder Hans Sørensen.

Niels Sørensen. *Christopher Christophersen.*

Chr. Mathiesen. *H. L.*

Betyder Hans Lauridsen.

(Videbrevet findes i Bramminge Hovedgaards Arkiv).

J. Carl Christensen.

Et Soldaterbrev fra 1864.

Blandt min Faders Papirer fandt jeg for mange Aar siden et Brev fra min Moders Fætter, Kunstdrejer Daniel Madsen i Varde.

Som Fange i den østriske Fæstning Neisze sendte han nedenstaaende Brev hjem. Brevet er skrevet med en fin, gotisk Skrift og er et typisk Eksempel paa den Aand, der besjælede den danske Soldat i vor sidste baade lykkelige og ulykkelige Krig. Kun ganske faa uvæsentlige Bemærkninger har jeg udeladt. (Retskrivningen er Datidens).

Neisze, den 5. Maj 1864.

Kjære L! Med megen Glæde modtog jeg Dit kjære komne Brev og takker Dig mange Gange, fordi Du mindedes en gammel Ven og glædede ham i hans meget kedelige Fangenskab.

Ja, kjære Ven, meget har forandret sig, siden jeg forlod det kjære Hjem, mangan Taare har vist flydt i det elskede Danmark, som maa se sine Sønner bukke under for Overmagten; kun een Glæde er os forundt, og det er det Mod, som vistnok endnu besjæler den danske Soldat og tvinger Sejrherren til at bære Agtelse for »Jens«; jeg sigter til Dybbøl, som har kostet saa mange Brave Livet; dog vide vi jo ikke noget bestemt desangaaende. Af Dit Brev ser jeg, at flere af vore Bekjendte ere blevne Reserveofficerer; i Sandhed jeg kunde have Lyst til at staa under deres Commando. Stakkels Harck (Sagfører Anders Harck fra Varde), som har været saa daarlig, dog er han jo Gudskelov nu bedre.

I Gaar havde jeg Brev fra en god Ven, som er Fange i Magdeburg; han bragte mig den Parol, at Forløsningstiden snart var forhaanden og komme hjem med det første; med det værste Stivsind holder vi

ved dette Haab, indtil igen et Rygte siger os noget andet; vort Liv bestaar kun i Haab og Skuffelse, troe mig, Tiden gaar dobbelt (langsomt), især for mig, der endnu maa ligge paa Lazarettet; dog tænker jeg snart at kunne forlade dette ubehagelige Opholdssted, da mit Saar i de sidste otte Dage har bedret sig betydeligt. Til Pintse mener Lægerne, at jeg uden Fare kan slippe ud. Naar Du en Gang gaar forbi mit Hjem, bedes Du at gaa ind at fortælle min A. og Forældre det; de vil vist for nogle Dage siden have faaet Brev fra mig. Du kan tro, jeg har døjet en Del i dette Skudskaar. Lægerne har været endogsaa bange for, at jeg skulde blive forstyrret i Hovedet eller faa mit Syn spoleret, men ingen af Delene er Gud være lovet Tilfældet, saa du kan vide, at jeg har Aarsag til at være glad, nu da jeg saa at sige er helbredet. Hjemme vide de ikke, at det har været saa slemt, og Du maa ej heller fortælle det; sig dem kun, hvad jeg ovenfor har skrevet, det vil nok glæde dem.

I samles altsaa nu som forhen i Din lille hyggelige Stue; jeg kan tænke, hvorledes I i denne Tid politiserer og takker for, fordi I ogsaa engang mindes de langtfraværende, tro mig, Tankerne har i min Ensomhed ofte dvælet i min Fødeby, hvor man har tilbragt saa mange lykkelige Dage; jeg længes meget efter at trykke en Vennehaand, dog ogsaa her har jeg et Par Venner, som trolig har gjort deres til at adsprede mig i den Tid, jeg har ligget her. Hvis man var fri og frank her, var der meget, der kunde interessere. Egnen er meget smuk. Byen har ca. 20,000 Indbyggere — syv smukke Kirker; ret udenfor Byen ligger flere venlige Landsbyer og i Baggrunden strækker sig en Kjæde af temmelig høje Bjerge. Naar man ser noget saa smukt, føler man et Fangenskabs Tryk, man ønsker sig naturligvis at være paa disse Bjerge og strejfe

omkring, og naar jeg kommer ud og vi skal blive her længere, vil jeg forsøge, om det er muligt at faa Tilladelse dertil, naturligvis med en Soldat? til Bedækning. Vi bliver forresten meget venligt behandlede af vore nærmeste Foresatte; den danske Regjering tænker ogsaa lidt paa os, idet der af og til bliver sendt nogle Penge til at forbedre Føden lidt. Danske (Bøger) er ligeledes bleven sendt hertil for at forkorte os Tiden, ligeledes faar Korporaler og Underkorporaler en Smule mer i Lønning end de Menige og er fri for Arbejdet. I dette Øjeblik hører jeg, at der er sluttet Vaabenstilstand paa 4 Uger; hvis det er sandt, nærer vi det Haab at blive udløste og muligvis endnu en Gang komme til at slaas for Fædrelandet. Jeg gruer næsten for at høre Efterretninger fra Dybbøl; ved 9de og 20de Regiment har jeg en Mængde Venner og Bekjendte, og der skal være falden mange. De fleste af Korporalskolen i Fredericia kom til disse Regimenter; sidstnævnte By er ogsaa forladt af vore.

Stakkels gamle Danmark!

Gud give enhver dansk Mand Kraft til at bære de Ulykker, slig en Krig medfører.

Lev nu vel, kjære L., hils alle Venner og Bekjendte, og naar Du en Gang bliver oplagt til at skrive, da glæd mig med et Brev.

En hjertelig Hilsen fra Din hengivne Ven

Daniel.

(Ved H. J. Astrup.)

Et tusindaarigt Kvindesmykke fundet i Vorbasse.

Engang sidste Efteraar, da Guldsmed *Holger Kyster* fra Koldinghus Museum kom til Vorbasse for at se paa et Fund, der var gjort der nogle Dage forinden, viste man ham ved samme Lejlighed et lille Smykke, der Dagen før var blevet lagt ind hos Stedets Læge. Guldsmed Kyster blev saa optaget af dette Fund, at han nær havde glemt det andet, som han var kommet for at se: En Træbaare, der var fundet i en Mose.

Det lille Smykke, der hosstaaende er afbildet i naturlig Størrelse, var for et Par Aar siden fundet paa en Mark tæt Nord for Byen. Som man ser, er det et fladt, hvælvet, trefliget Smykke. Det er støbt i Bronze, men Overfladen er dekoreret i en Stil, der minder noget om Træskæringens, og den er dækket med Forgyldning, som der endnu ses tydelige Spor af baade paa Over- og Undersiden.

Den trefligede Form er ikke oprindelig nogen Smykkeform. Af frankiske Miniaturer fra tidlig Vikingetid kan man se, at den samme Form har været brugt til Sværdrembeslag, men Vikingerne, der hjemsøgte Frankerriget for mere end 1000 Aar siden, har syntes saa godt om Formen, at de lod deres nordiske Guldsmede eftergøre den; og nu holdt de trefligede Spænder deres Indtog i Norden som Kvindesmykker, og som saadanne blev de ret almindeligt brugt i det 10. Aarhundrede.

Paa de fleste af de nordiske trefligede Smykker er Ornamentiken endnu frankisk præget, med sydlandske Rankemotiver, men paa Smykket fra Vorbasse er de udenlandske Motiver afløst af et hjemligt: Hver Flig danner et Felt, der helt udfyldes af et firføddet Dyr i Relief, set ovenfra, et Rovdyr, der ligger paa Spring,

parat til at kaste sig over sit Bytte. Det var et Symbol, som Vikingerne kendtes ved — eller var det blot et Ornament?

En lille Gennemboring for Enden af den ene Flig viser, at Smykket har kunnet sys paa Dragten, men

Trefliget Kvindesmykke fra Vorbasse (c. 1 : 1)

(Fotografiet er velvilligt stillet til Raadighed for Aarbogen af Museet for Koldinghus Len).

det var ellers almindeligt at forsyne den Slags Smykker med bevægelig Torn og Skede, saa de kunde tages af og paa som man havde Lyst til; et saadant »Charnier« har ogsaa dette Smykke haft. Det har været baaret paa Brystet, flankeret af to ovale, hvælvede Spænder oppe ved Skuldrene. Maaske har dette Smykke fulgt sin Ejerinde i Graven — eller det kan være tilfældig tabt; om det har hørt til i en nu ødelagt Gravhøj, vides ikke. Tidens Tand har gnavet Forgyldningen af det gamle Smykke — eller er det Sandflugten, der

har blæst Guldet af de ophøjede Partier? Nogle store hvide Pletter bag paa Smykket er efter Guldsmedens Skøn Kviksølv, idet man dengang som nu til Lueforyldning har brugt en Blanding af Kviksølv og Guld.

Det lille Kvindesmykke, der godt kan kaldes sjældent her i Landet, da der vel ikke findes mere end en Snes treflagede Spænder fra hele Danmark, vil blive en Pryd for Koldinghus Museum, hvor det fremtidig faar sin Plads.

Roar Skovmand.

En Dysse paa Strandby Kirkevej.

I Februar 1939 var man i Esbjerg, eller rigtigere i Boldesager, i Færd med at omdanne Strandby Kirkevej til en moderne Gade. Under Arbejdet med Udvidelsen og Planeringen stødte man paa nogle store Sten paa et Sted, hvor der skulde fjernes en hel Del Jord. Da kom Rektor Bruun, Esbjerg Statsskole, forbi. Han var straks klar over, at det var en Stensætning, rejst af Menneskehaand, tillige saa han, at der ved Stenen laa en Dynges Blaamuslinger.

Det er udelukkende Rektorens Ihærdighed, man maa takke for, at det lykkedes at konstatere, at der paa det Sted havde staaet en af de paa vor Vesteregns saa sjældne Storstensgrave. Da der skulde føres et Tipvognsspor over Stedet, var man nemlig utilbøjelig til at standse Arbejdet, mens en Undersøgelse blev foretaget. Ved energisk Forhandling lykkedes det dog for Rektoren at faa Løfte om, at Arbejdet maatte hvile næste Dag. Da der ikke var Tid til at faa Hjælp herover fra Nationalmuseet, ringede Rektoren efter mig.

har blæst Guldet af de ophøjede Partier? Nogle store hvide Pletter bag paa Smykket er efter Guldsmedens Skøn Kviksølv, idet man dengang som nu til Lueforyldning har brugt en Blanding af Kviksølv og Guld.

Det lille Kvindesmykke, der godt kan kaldes sjældent her i Landet, da der vel ikke findes mere end en Snes trefligede Spænder fra hele Danmark, vil blive en Pryd for Koldinghus Museum, hvor det fremtidig faar sin Plads.

Roar Skovmand.

En Dysse paa Strandby Kirkevej.

I Februar 1939 var man i Esbjerg, eller rigtigere i Boldesager, i Færd med at omdanne Strandby Kirkevej til en moderne Gade. Under Arbejdet med Udvidelsen og Planeringen stødte man paa nogle store Sten paa et Sted, hvor der skulde fjernes en hel Del Jord. Da kom Rektor Bruun, Esbjerg Statsskole, forbi. Han var straks klar over, at det var en Stensætning, rejst af Menneskehaand, tillige saa han, at der ved Stenen laa en Dyngge Blaamuslinger.

Det er udelukkende Rektorens Ihærdighed, man maa takke for, at det lykkedes at konstatere, at der paa det Sted havde staaet en af de paa vor Vesteregnsaa sjældne Storstensgrave. Da der skulde føres et Tipvognsspor over Stedet, var man nemlig utilbøjelig til at standse Arbejdet, mens en Undersøgelse blev foretaget. Ved energisk Forhandling lykkedes det dog for Rektoren at faa Løfte om, at Arbejdet maatte hvile næste Dag. Da der ikke var Tid til at faa Hjælp herover fra Nationalmuseet, ringede Rektoren efter mig.

**Graven set fra Nordvest
tømt for Indhold.**

Næste Dag udgravede jeg Stensætningen sammen med Rektor Bruun, Adjunkterne C. Lindberg Nielsen og N. Chr. Nielsen, cand. mag., nu Dr. phil. Steen Bøcher og Fabrikant Jensen, Jerne. Stedet ligger paa Matr. Nr. 5a Boldesager, paa Kirkevejen mellem P. Gydes Vej og Nørrebrogade. Her var der en ca. 1 m høj, flad Forhøjning, hvis Udstrækning ikke kunde fastslaas, da der allerede var kørt megen Jord bort.

Under Højningens Top fandtes *Storstensgraven*, men desværre ganske forstyrret. Af Kamrets *Sidesten* var kun to paa Plads. Den ene i Sydsiden og den anden i Østsiden. De stod med den mest flade Side ind mod Gravkamret, og de hældede betydeligt indad; Stenen i Sydsiden dannede saaledes en Vinkel med det vandrette Plan paa 55°. Denne Sten var 190 cm lang og ragede 80 cm op over Kamrets Bund og var indtil 60 cm tyk. Dens øverste Del laa 22 cm under Markfladen. Mod Enden af denne støttede sig den østlige Sten, 200 cm lang og indtil 55 cm tyk. Da denne Sten var i Vejen for Sporet, hvorpaa Jorden kørtes bort, havde Arbejderne søgt at fjerne den. De havde derfor gravet ned under den fra Øst, hvorved den var gledet ca. 15 cm. Oprindeligt har den altsaa staaet nok saa stejlt. Den har ogsaa været 20–30 cm længere. Arbejderne har hugget af Nordenden, for at Vognene uhindret kunde passere ad Sporet. Paa Fotografierne ses tydeligt, at Nordenden er hugget af.

Endvidere har der været endnu en Sten af samme Størrelse, nemlig den nordlige *Sidesten*. Arbejderne paastod, at den ikke stod paa Siden som de to andre, men laa paa den plane Side inde i Kamret. Da jeg kom til Stede, laa den kløvet i flere Stykker paa den anden Side af Sporet; endnu var der saa stort et Stykke tilbage af den, at det maalte 160×135×60 cm. Desuden fandtes der to store Sten, som ogsaa skulde have

hørt til Kamret. Men deres nøjagtige Stilling lykkedes det mig ikke at faa sikker Oplysning om. Hver havde en plan Side, der henholdsvis maalte 120×76 cm og 66×60 cm.

Saaledes skulde Kamret have haft 5 Sidesten, af hvilke de store — som de bevarede viser — ikke har

Graven set fra Nordøst.

staaet op paa Enden, men paa den ene Langside med den plane Flade indad.

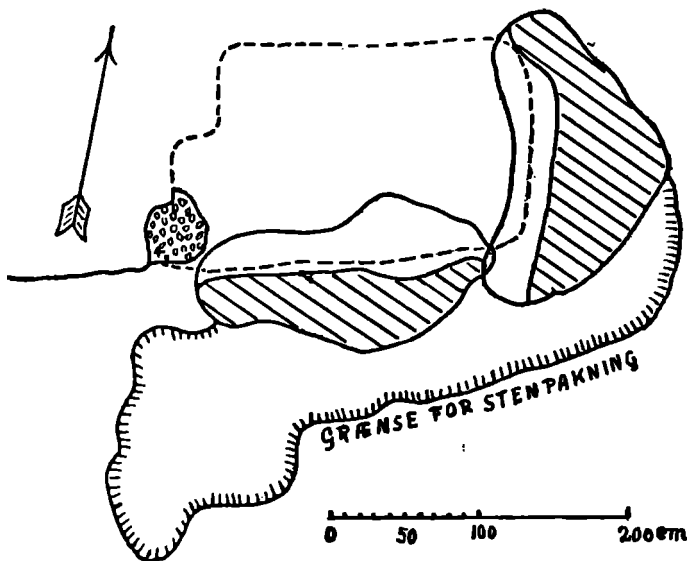
Den sydlige Sidesten var indvendig ved Bunden støttet af 4 mindre Sten. Uden om Kamret har der været en *Pakning* af mindre, men gennemgaaende dog ret svære Sten. Ved Sydsiden var Pakningen bevaret. En afsamlet Stendynge paa den anden Side af Sporet viste dog, at der ogsaa havde været Sten ved Øst —

og Nordsiden. Derimod er det mere usikkert, om der har været Stenpakning mod Vest.

Overliggeren fandtes ikke den Dag. Visse vestjydes Dysser syntes ikke at have haft en Overligger af Sten, men har antagelig haft et Træloft. Nogle ubeskadigede Dysser i Ølstrup, Bølling Herred, som blev udgravet af Therkel Mathiassen, havde saaledes ikke de store Overliggerere. — Da Arbejderne nu var blevet interesserede, og Statsskolens Mænd ogsaa holdt Øje med Jordarbejdet, fik jeg et Par Uger efter Meddelelse om, at man var stødt paa en stor Sten. Jeg tog atter til Esbjerg. Stenen laa da afdækket paa sandblandet Ler vistnok ved Overgangen mellem Højfyld og Undergrunden. Det var en vældig Blok $200 \times 140 \times 100$ cm. Den laa 16 m Øst for Kamret. Jeg antager, det er Overliggeren, der ved en eller anden fortidig Ødelægelse er slæbt herud til henimod den oprindelige Jordhøjs Rand. Helt sikkert er det ganske vist ikke, da man maatte vente at finde Resterne af Fodkransen omtrent paa dette Sted. Efter hvad der fortaltes af stedlige Folk, skulde der for en Del Aar siden være optaget nogle Sten ved Randen af den daværende Strandby Kirkevej, ca. 15 m Syd for Kamret. De har udgjort en Rest af Fodkransen. Men da den flade Høj jo i umindelige Tider har været pløjet som en Del af Boldesager Bymark, er Randstenene iøvrigt forlængst fjernet. Dog var den opmaalte saa stor, at den nok kunde have været en Overligger.

Gravkamret var næsten tømt for *Indhold*. Endnu fandtes der sine Steder et indtil 20 cm tykt Lag mørk Jord med *Trækul*, en *Flintflække*, smaa *Lerkarskaar*, nogle *Muslinger* og *Benstumper*. Dette hvilede paa et 3—7 cm fastere Lag, et *Gulvlag*, bestaaende af mærgert Ler, blandet med Skærver og Smaasten og nedtrykkede *Muslingeskaller*. Under dette Lag kom Un-

dergrundens gullige Sand. Selve Højfylden uden for Kamret var rødlig. Mod den sydlige Sten steg Undergrundssandet, saa det dækkede det meste af de fire Støttesten. Gulvlaget var bevaret til 13 cm Vest for den store Sten, ligeledes det derpaa hvilende sorte

Plan over Udgravningen. Ved Vestenden af den ene Sidesten er Blaamuslingerne angivet. + viser Echinitens Plads.

muldblandede Lag, der her havde en Tykkelse paa 25 cm. Oven paa de to Lag laa der her et 14 cm tykt Lag *Muslingeskaller*. Dyngen havde været større; den vestligste Del var bortgravet. Nu havde den en Udstrækning af 40×50 cm. I den sydligste Del af Dynsen laa der en *Echinit* (forstenet Søpindsvin). Oven paa Stenpakningen og Stendyngen laa der spredt en Del Knogler og forrustede Jernstumper. Dagen efter fandt en Arbejder nogle Lerkarskaar i Højfylden tæt ved Stenpakningen.

Man skal være noget forsigtig med at udtale sig om, hvad et saa stærkt ødelagt Kammer har været. Det maa dog have været en *Dysse*. Der fandtes intet af Jættestuens »tørre Murværk«, og Stenenes Antal passer ogsaa bedst til en *Dysse*. Hvad der iøvrigt fandtes, kunde desværre hverken hjælpe med til en Bestemmelse eller en Datering. Flintflækken er saa almindelig, at den intet siger. Jernstykkerne maatte jo sige Jernalder eller senere, og Potteskaarene, hvoraf et havde Mundingsrand, viste afgjort Ældre Jernalder. Det er dog indlysende, at Dyssen selv maatte være meget ældre, maa høre Dyssetiden til.

Da Nationalmuseet havde undersøgt Materialet, var det saa venlig at meddele mig Resultatet. Magister P. V. Glob skriver: »Nogen nærmere Bestemmelse af Lerkarskaarene kan desværre ikke gives, da de samme Profiler findes gennem hele Ældre Jernalder. Det er sandsynligt, at det tilhører Aarhundrederne omkring Kristi Fødsel, uden at dog Tidspunktet nærmere kan bestemmes. Dyreknogeterne har været til Undersøgelse paa Zoologisk Museum, og det viser sig, at det er sammenblandede Heste- og Koknogler. Skallerne er Blaamuslinger og Strandsnegle«.

Trækullene blev undersøgt af Magister, nu Dr. phil. T. W. Bøcher, København. Alle Prøver var Eg.

Engang i Ældre Jernalder er Dyssen altsaa blevet forstyrret. Man har gravet ned til Stenene og har antagelig væltet Overliggeren ned til Højfoden, hvor man siden har forsænket den, for at den ikke skulde ligge i Vejen for Ploven. Kamret har man tømt. Sammenblandingen af Knogeter og Skaar tyder nærmest paa, at det er Affald fra en nær Boplads, man har fyldt i, før Hullet atter jævnedes.

Man kan ikke sige med Sikkerhed, fra hvilken Tid Skaldyngen stammer. Gulvlaget strakte sig ud under

Dyngen, men var her fri for Knogler, Jern og Skaar. Skallerne kan da være anbragt i Dyssetiden. Interessant er det med Echiniten. I det nærliggende Forum fandtes der ligeledes en Echinit i en Jordgrav fra Dyssetid. Det er gjort sandsynligt, at man allerede dengang betragtede denne Forstening som en *Tordensten*. Antagelig har den spillet en religiøs Rolle ved Gravlæggelsen.

I den vestlige Del af vort Amt er Storstensgrave — Dysser og Jættestuer — overmaade sjældne. Men netop paa Varde — Esbjerg Egnen findes der enkelte sammen med de bekendte Jordgrave fra Forum og Sæding. Nu er Rækken saa blevet suppleret ved Fundet paa Strandby Kirkevej.

H. K. Kristensen.

En Klage.

Bastrup, Frøs Herred, Haderslev Amt, d. 18. Dec. 1792.

Til Kongen!

Peter Hansen i bemeldte By beder allerunderdanigst, at mig af Højkongelig Naade maa forventes Godtgørelse for den store Skade, som er sket paa mine Skovskifter af Blæst og Uvejr dette Aar.

Med underdanigst Bøn til Deres Ekselence høj- og velbaarne Hr. Gehejmeraad v. Krogh om, at det naadig maatte straks blive efterset, og deres Erklæring herpaa.

— — —

For Deres Majestæts Naadetrone nødsages jeg allerunderdannigst at forestille, hvorledes min Nabo Rasmus Ankersens, Østerbygaards Undersaats Skovskifte alle Steder vestlig for mine forbemeldte Skovskifter er

Dyngen, men var her fri for Knogler, Jern og Skaar. Skallerne kan da være anbragt i Dyssetiden. Interessant er det med Echiniten. I det nærliggende Forum fandtes der ligeledes en Echinit i en Jordgrav fra Dyssetid. Det er gjort sandsynligt, at man allerede dengang betragtede denne Forstening som en *Tordensten*. Antagelig har den spillet en religiøs Rolle ved Gravlæggelsen.

I den vestlige Del af vort Amt er Storstensgrave — Dysser og Jættestuer — overmaade sjældne. Men netop paa Varde — Esbjerg Egnen findes der enkelte sammen med de bekendte Jordgrave fra Forum og Sæding. Nu er Rækken saa blevet suppleret ved Fundet paa Strandby Kirkevej.

H. K. Kristensen.

En Klage.

Bastrup, Fros Herred, Haderslev Amt, d. 18. Dec. 1792.

Til Kongen!

Peter Hansen i bemeldte By beder allerunderdanigst, at mig af Højkongelig Naade maa forventes Godtgørelse for den store Skade, som er sket paa mine Skovskifter af Blæst og Uvejr dette Aar.

Med underdanigst Bøn til Deres Ekselence høj- og velbaarne Hr. Gehejmeraad v. Krogh om, at det naadig maatte straks blive efterset, og deres Erklæring herpaa.

— — —

For Deres Majestæts Naadetrone nødsages jeg allerunderdannigst at forestille, hvorledes min Nabo Rasmus Ankersens, Østerbygaards Undersaats Skovskifte alle Steder vestlig for mine forbemeldte Skovskifter er

Tid efter anden meget forhugget, som foraarsager, at mine Skovskifter fordærvs af Vestenvinden, medens de forðum havde Ly, som nu savnes. Jeg meldte sligt ved Skovtakseringsforretningen, men fik intet ud af det. Nu er det kendeligt til Syne, at min Skov bliver ruineret af Vestenvinden; det ses tydeligt af, at Træerne visner og bliver tørre og raadne. Af en Del er Toppen blæst ned, og mange af de største og bedste Træer er paa nærværende Tid væltet af Stormen og ligger oprykkede, saa det er græsseligt at se. Men desuden maatte jeg kummerligt erfare, at mine Skovskifter blev forholdsvis dyrere takseret end andre saa vel her som andre Steder. Dette kunde ses paa mange Steder, idet min Skov, Rommeskær kaldet, blev sat til 135 Rigsdaler.

Hvad er dette Stykke Skov værd? I Halvparten saa meget som Hans Dinesens Skov, Karlkær kaldet, og som, saa vidt jeg ved, er takseret til 135 Rigsdaler. Saaledes er det næsten overalt. Jeg maatte græde derover, om ikke for min egen, saa for mine Børns Skyld, da de lider derunder. Allernaadigste Konge og miskundelige Landsfader! Slige Omstændigheder og Skadetilføjelser foraarsager, at jeg ikke er i Stand til at betale den mig for Skoven fastsatte Sum, med mindre jeg skal beskæres og oprykkes i min Næring, hvad der er mig svært at tænke for mine Børns Skyld.

Min allerunderdanigste Bøn nedlægges herved for Deres Kongelige Majestæt, at mig af højkongelig Naade maatte forundes nogen Lindring i disse tvende Terminer for Skoven, da Pengene endnu ikke er betalte.

Forventende en allernaadigst Bønhørelse.

Allerunderdanigst!

Peter Hansen Hørlyck, Bastrupgaard.

Det omtalte Skovskifte, som tilhørte Rasmus Ankersen, Kæmpesgaard, er ryddet for vist langt over 100 siden, idet det ikke om-

tales i noget af de mange Dokumenter, jeg har gennemgaaet. Det har vist haft en Størrelse af omtrent 35 Td. Land, da den Gaard, der nu ligger paa samme Sted og hedder Skovhøjgaard, tilhørende Jørgen Gammelggard, har en Agermark af dette Areal og strækker sig langs med det da Peter Hansen tilhørende Skovskifte. Skovhøjgaard er udstykket fra Skovborglund 1896. Rommeskær, en Del af Bastrup Skov, er til som Skov endnu, men er solgt fra Gaarden for 30—40 Aar siden.

Nærværende Klage har jeg fundet i Afskrift hos Klagerens Sønneson Peter R. Hørlyck i Bastrup, hvis Sønneson nu ejer Afskriften.

J. H. Byriel.

Forfatteren, fhv. Højskoleforstander

Søren Alkærsig

f. 5.—8.—1868 — d. 27.—8.—1943.

Det var ved et af de store vestjydske Skolemøder i Varde i disse Møders Glanstid, da Mødets Andendag var Fridag for Ungdommen rundt om paa Egnen — det var vistnok i 1909 eller 10.

Mødet holdtes den Gang i det gamle Ridehus lige over for Markedspladsen ved Ringkøbingvejen. Til slutningen til Mødet var som altid stor, saa stor, at selv Ridehuset var for lille, og Folk stod flokkevis uden for Vinduerne for om muligt at høre lidt af Talerne.

Talerstolen var rykket hen til et Vindue, og her stod Taleren, den nye Forstander for den nye Kerteminde Højskole: *Søren Alkærsig*. — Hans kraftige Stemme var let at høre baade inde i Mødesalen og uden for. Han talte om et den Gang ret nyt Emne: »Hjemstavnslære og Hjemstavnsrøgt«. —

tales i noget af de mange Dokumenter, jeg har gennemgaaet. Det har vist haft en Størrelse af omtrent 35 Td. Land, da den Gaard, der nu ligger paa samme Sted og hedder Skovhøjgaard, tilhørende Jørgen Gammelggard, har en Agermark af dette Areal og strækker sig langs med det da Peter Hansen tilhørende Skovskifte. Skovhøjgaard er udstykket fra Skovborglund 1896. Rommeskær, en Del af Bastrup Skov, er til som Skov endnu, men er solgt fra Gaarden for 30—40 Aar siden.

Nærværende Klage har jeg fundet i Afskrift hos Klagerens Sønesøn Peter R. Hørlyck i Bastrup, hvis Sønesøn nu ejer Afskriften.

J. H. Byriel.

Forfatteren, fhv. Højskoleforstander

Søren Alkærsig

f. 5.—8.—1868 — d. 27.—8.—1943.

Det var ved et af de store vestjydske Skolemøder i Varde i disse Møders Glanstid, da Mødets Andendag var Fridag for Ungdommen rundt om paa Egnen — det var vistnok i 1909 eller 10.

Mødet holdtes den Gang i det gamle Ridehus lige over for Markedspladsen ved Ringkøbingvejen. Til slutningen til Mødet var som altid stor, saa stor, at selv Ridehuset var for lille, og Folk stod flokkevis uden for Vinduerne for om muligt at høre lidt af Talerne.

Talerstolen var rykket hen til et Vindue, og her stod Taleren, den nye Forstander for den nye Kerteminde Højskole: *Søren Alkærsig*. — Hans kraftige Stemme var let at høre baade inde i Mødesalen og uden for. Han talte om et den Gang ret nyt Emne: »Hjemstavnslære og Hjemstavnsrøgt«. —

» . . . Vi ved, hvor vore Børns Sind kan gribes af Fortællingerne om de gamle israelitiske Patriarker og Profeter, der har levet i en fjærn Tid i et fjærnt

Søren Alkær sig.

Land, men vil de samme Børn mon ikke gribes endnu stærkere, om vi fortæller for dem om deres Bedstefars og Oldefars Liv og Stræben. — Vi lærer i Skolen om fremmede Lande og fremmede Folkeslag, men bør vi ikke først og fremmest lære at kende vor egen Hjemstavn og alt det, dens Jord og Sten, Old-

tidsminder og Byggemaade fortæller os om Liv og Virke, vi selv er Parthavere i. — Det kan være spændende at læse om Konger, der engang levede i fremmede Lande, eller om Krige, der er ført Landene imellem, men langt mere nærliggende og levende for os maa det da være at gaa paa Opdagelse inden for vort eget Sogn og vor egen Slægt! — Vi maa mere end før lære at røgte vor egen Hjemstavn og opdyrke dens Historie, for her er Værdier, vi hidtil altfor stærkt har overset . . . «

— Uden for et af Mødesalens Vinduer stod en ung Knøs og lyttede, som han aldrig før havde lyttet til en Tale. For her blev jo klart og ildnende som et Program peget paa Krav og Opgaver værd at gaa ind for. Kanske havde Knøsen selv syslet med lignende Tanker uden at magte at finde Form eller Udtryk derfor. Se, derfor lyttede han hin Sommerdag med alle Sanser. Og de Tanker, som her groede frem i hans Sind, fik siden Andel i at forme hans Stræben. —

Og denne Søren Alkærsigs Skolemødetale fra hans yngre Aar kan godt staa som Programtale for hans Livsværk. Det blev i en sjælden Grad Pleje og Røgt af hans vestjydske Hjemstavn, i særlig Grad Ribe Amt. — —

Søren Alkærsig er født 5. Aug. 1868 i Faster ved Skjern (Ringkøbing Amt). Hans Forældre var Gaardejer *Jens Sørensen*, kaldet *Alkærsig*, og Hustru *Mariane, f. Sørensen*. De var Søkendebørn og begge født 1833.

Som alle vestjydske Bondedrenge den Gang blev Søren først Hyrdedreng og siden Tjenestekarl. Men hans Attraa gik ud over de hjemlige Plovfurer. 20 Aar gammel kom han paa Vejstrup Højskole. Siden var han 2 Vintre paa Askov og blev i et Par Aar Friskolelærer i Højby. Efter et Par Højskolelærers

kursus paa Askov blev han fra 1896 til 1901 Lærer ved Møllerup Højskole. Fra 1903–08 var han Lærer paa Vinding. I 1908 fik han bygget og aabnede den nye Kerteminde Højskole. Men Arbejdet her blev vist en Skuffelse for Søren Alkærsig. I hvert Fald opgav han sin Virksomhed her i 1913. Derefter virkede han som Lærer paa Krabbesholm Højskole og kort Tid ved St. Restrup.

Saa fulgte han Trangen i sit Sind og vendte tilbage til Jorden og til sin Drengetids og Ungdoms Syssel. Han købte 1915 en mindre Landejendom i Bjært, Syd for Kolding. Denne Ejendom ombyttede han i 1920 med en lidt større Ejendom i Esmark v. Vejen. 1939 flyttede han til Brørup.

Dette er i korte Rids det kronologiske Skelet af Søren Alkærsigs Levnedsløb — men uden at der er nævnt noget om hans egentlige Livsværk som Historiker.

Fra tidligste Ungdom og Livet igennem var Søren Alkærsig optaget af at læse, studere og sysle med Historie, særlig Stedshistorie. Og han samlede efterhaanden stor Viden og Indsigt paa dette Omraade.

Baade i sin Højskoleetid og siden var Alkærsig en meget brugt Foredragsholder. Og som oftest var Emnerne for hans Foredrag hentet fra den stedlige Historie eller fra gammel dansk Folkekultur og Bondesind. Her havde Alkærsig en egen Evne til baade at gengi det særegne, tit underforstaaede og dulgte, Lune i jydsk Bondesind og til at søge ind bag det lukkede Ydre og finde og vurdere Kærnen.

De samme Emner som i Foredragene dyrkede Alkærsig i sine mange Artikler og Afhandlinger i Dags- og Ugeblade og Tidsskrifter. Og han havde altid mange Læsere, for hans Fremstilling var fængslende, og hans Stil levende og særpræget — hans egen helt igennem.

Alkærsgs første større Arbejde var hans to Binds Værk om Esbjerg By og Havn (1909–14). Dette Værk vil altid danne Grundlag for, hvad der siden skrives om dette Emne.

Men hans Hovedværk blev dog de to Sognebøger: »Askov. — Et Stykke Bondehistorie« (1934). Og saa det stort anlagte: »Vejen Sogn i Malt Herred« (1936–41). Her i dette tre Binds Værk er en Sognehistorie, der naar en Del ud over det almindelige stedhistoriske og fuldt ud svarer til sin Undertitel: »Et Stykke Kulturhistorie«.

Fremstillingen vidner om et Overblik, der evner at finde Linjer og Sammenhæng, saaledes at denne mønstergyldige Sognehistorie ikke blot bliver en Skildring af et bestemt sydjyds Sogn, men er som et Snit ned gennem dansk Bondekaar og Almueliv gennem mere end 500 Aar.

En lignende Skildring for Brørup Sogn var planlagt og delvis udarbejdet.

Inden for Hist. Samfund f. Ribe Amt har vi jo særlig Grund til med Tak at mindes Søren Alkærsg og hans Indsats for Kendskab til Egnens Historie og for Hist. Samfund.

Lige fra Samfundets første Aarboeg i 1903 har Alkærsg været med. I denne første Aarboeg havde han et lille Bidrag: »Paa Jagt efter Brændevinstøj«. I Aarboegerne 1905 og 07 havde han Artikler om Smugleriet ved Kongeaaen. Og af Hist. Samfunds ialt 40 Aarboeger er der ikke ret mange, hvor Søren Alkærsgs Navn savnes.

Han kom dog mere direkte med i Arbejdet inden for Hist. Samfund, idet han ved Aarsmødet i Ansager 1927 indvalgtes i Styrelsen og straks valgtes til Samfundets Formand, idet daværende Formand Dr. phil. Marius Kristensen flyttede til København.

1931 trak Søren Alkærsig sig tilbage fra Formandsposten for at overtage Redaktionen af Aarbogen, som han varetog og virkede med til at præge, indtil han efter eget Ønske trak sig tilbage 1938.

I alle disse Aar udførte Søren Alkærsig et trofast og uselvsk Arbejde for Historisk Samfund og virkede med til historisk at opdyrke sin Hjemstavn.

Sammen med Lærer *Rasmus Mortensen*, Lindeballe, udførte han saaledes en Række Undersøgelser over Oldtidsjern i Vest- og Midtjylland, Undersøgelser, der var intet mindre end grundlæggende inden for dette Felt. Det var derfor velfortjent, at D. H. F. hædrede dette Arbejde med sin Aarspræmie 1935.

Søren Alkærsigs Styrke var ikke den minutiøse omhyggelige Undersøgelse af Enkeltheder, men mere hans Evne til Overblik, til at se Enkelthederne i Sammenhæng med Helheden. Hans sprudlende Rigdom af Ideer kunde virke frisk og æggende, men kunde ogsaa nu og da lede ham paa Vildspor. —

I ydre Fremtræden var Søren Alkærsig en kraftig, nærmest flot Skikkelse, men han savnede en Del af det harmoniske og vel afbalancerede, der vinder alle som Venner. Han havde et stærkt og saarbart Sind og kunde til sine Tider virke kantet og stødende. Men den ydre Barskhed var tit et Skjul over et følsomt og stemningsrørt Sind.

Det var, som om vestjydsk Bondesind i denne Mand var fortættet i baade Fortrin og Fejl og gjorde ham udpræget til en Ener, der stod stærkest, naar han stod ene.

Han kendte intet til Forstillelse eller Snobberi. I alle Forhold var han sig selv: En stærk og særpræget Personlighed med sine Meningers Mod.

Til det sidste arbejdede Alkærsig med sin kæreste Syssel: Historiske Studier.

Kort før sin Død var han og hans Hustru sammen paa en flere Dages Cykle og Gaatur langs den ældgamle midtjydske Drivvej med dens mange Oldtidsminder. Det blev hans sidste Studierejse. Uden forudgaaende Sygdom døde han den 27. August i Stolen foran sit Skrivebord.

Det er en saadan Udgang, der i gammel Tids Sprogbrug kaldtes »at falde med Vaaben i Haand«, det, der blev regnet som en Lykke for en Mand.

— Mon ikke ogsaa den lykkeligste og mest harmoniske Afslutning for Manden og Historikeren Søren Alkær sig.

Salomon J. Frifelt.

Litteratur om Ribe Amt.

Roar Skovmand, hvis værdifulde Afhandling: »Vestjyske Skattefund« fandtes i vor forrige Aarbog, har i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1942 udsendt et stort Arbejde om »De danske Skattefund fra Vikingetid og den ældre Middelalder«. Den kyndige Forfatter ordner her Fundene i Grupper, giver Dateringer, udreder Aarsagerne til deres Nedlæggelse, deres Brugbarhed som Kildemateriale, og hvad de kan oplyse om Handel, Stil og Teknik. I dette grundige og omhyggelige Arbejde indgaar ogsaa de vestjyske Skattefund til omkring 1150. I »Jul i Vestjylland« har Skovmand skrevet om »Anders Sørensen Vedel og Ribes«, det er det interessante Foredrag, han holdt ved Hist. Samf.s Aarsmøde i Ribe. — I »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1943 redegør Hans Norling Christensen for »Nye Enkeltgravs fund fra Sydvestjylland«, Fund i en Gruppe Høje i Kjærings, Bryndum Sogn. Johs. Garnæs Petersen har udgivet en Levnedsskildring af *Jens Busk*, Ribekredsens kendte Folketingsmand. A. P. og S. Sonnichsen og N. M. Kromann har udsendt 2. reviderede og udvidede Udgave af »*Slægten Sonnich-*

sen og de dertil hørende Slægter Thomsen og Kromann«, et stort og fortjenstfuldt Arbejde om de gamle Fanø- og Sømandsslægter. — Esbjerg Byraad har i Anledning af 75 Aars Jubilæet udsendt et Festskrift: »Esbjerg«, redigeret af Borgmester Høyer Nielsen, Redaktør Knud Ree. Kommunaldirektør Hans Nielsen og Erhvervsraadssekretær Rudolf Jørgensen, der alle har givet Bidrag sammen med følgende Medarbejdere: Havneingeniør Fischer-Simonsen, Fiskeskipper Jens Christensen, Landsretssagfører Krebs, Skoledirektør Olaf Petersen, Socialinspektør Jespersen, Skovrider Frederiksen, Viceinspektør Arne Jørgensen, cand. mag. Aage Aagesen, Fuldmægtig Stenshøj og Bibliotekar Johs. Tang Kristensen. Værket er udstyret med mange Billeder og giver ikke blot en god byhistorisk Montage, men en virkelig alsidig Skildring af Esbjergs — »Danmarks Chicago« — korte Historie. — B. Tegnagel Jørgensen har i »Esbjerg Statsskole« 1943 skrevet om »Jerne Sogns Jorder før Havneanlægget i Esbjerg«. V. Marstrand har udsendt »Varde II«, et Skrift af samme Beskaffenhed som »Varde I«. I Salomon Frifelt og Tobiassen Kragelunds »Afsides Kroge midt i Verden« fordyber Frifelt sig i Randers', Himmerlands og Vendsyssels Forhold, mens Tobiassen holder sig inden for Amtet og skriver levende Lokalhistorie ved at skildre nogle store Gaardmandshjem paa Hunderupegnen, nemlig Hollændergaarden, Gørding Mølle, Tanderup, Frøsiggård, Hunderup Møllegaard og Mulvad.

I »Ribe Stifts Aarbog« har Biskop C. I. Scharling som tidligere Aar skrevet et »Brev fra Ribe Bispegaard«. P. Gamrath skriver om »Præsten og Kirkehistorikeren H. G. A. Jørgensen« og Fr. Bendix fortæller »Minder fra Præstetiden i Henne-Lønne«.

I Amtets Nabolag har C. Lindberg Nielsen begyndt Udgivelsen af »Ringkøbing Købstads Historie«, 1. Hæfte er udkommet. Og Prof. Gudmund Hatt har i »Meddelanden från Lunds Universitets geografiska Institution«, Nr. 194, skrevet om »En sænket og hævet Jernalderboplads ved Ringkøbing Fjord« (Grønbjerg i Sønder Bork Marsk). Undersøgelsen bragte det Resultat, at her er foregaaet en Sænkning og Hævning efter romersk Jernalder, rimeligvis flere Aarhundreder efter.

Virksomheden.

I det forløbne Aar har Historisk Samfund paabegyndt en *Farvefotografering* af historisk interessante Steder i Amtet. Bestyrelsen nedsatte et Udvalg, der søgte at finde en Række Objekter, som tilsammen kunde give et Snit gennem Amtets Historie fra Oldtid til vore Dage. Det var cand. mag. Roar Skovmand, der foreslog det, og som bragte Samfundet i Forbindelse med Hr. Fotograf Løvstad, Viborg, en Mand, der lykkelig forener en dygtig Fotografis Kunnen med den rette historiske Forstaaelse. En Række Fotografier er taget. De ekstraordinære Forhold gjorde imidlertid, at Arbejdet ikke kunde afsluttes i Aar, men det vil blive gennemført, saa snart Forholdene tillader det. Derefter vil Samfundet eje et Fotoarkiv, som i skønne Billeder kan vise karakteristiske Dele af Amtets historiske Mindesmærker, selv om selve Objekterne skuldé blive udsat for Overlast eller Ødelæggelse. Ikke mindst for kommende Slægter vil disse Billeder være af Interesse. — Vi takker Amtet og Byraadene i Ribe, Varde og Esbjerg, der ved deres Tilskud har muliggjort Fotograferingen.

Aarsmødet afholdtes i Varde 21. Marts. Formanden, Forfatteren Salomon Frifelt og Redaktør og Kasserer H. K. Kristensen af lagde Beretninger og Regnskab. Valgene var Genvalg dog nyvalgte Kunstmalers Niels Holbak, Esbjerg, som Revisor i Stedet for Arkivar C. Lindberg Nielsen, der er flyttet til Viborg. Derefter talte Dr. phil. Steen Bøcher om »Gamle Vandmøller i Ribe Amt« og ledsagede Foredraget med Lysbilleder, medens H. K. Kristensen fremdrog »Træk af Øster Horne Herreds Historie«.

De Bøger, der udkommer paa Historisk Samfunds Forlag: *J. M. Lauridsen: »Slægtshistorie«*, *H. K. Kristensen: »Øster Horne Herred«* og *Steen Bøcher: »Gamle Vandmøller i Ribe Amt«* er endnu ikke færdigtrykte. Flere Forhold har bevirket Forsinkelse. Ved Henvendelse til Forfatterne vil Medlemmerne endnu kunne faa dem til Favørpris.

Endelig gøres Medlemmerne opmærksomme paa, at af flere Grunde afholdes Aarsmødet ikke før i September, og fremtidig vil Aarbogen ogsaa blive udsendt i denne Maaned eller saaledes, at Medlemmerne kan have den i Hænde kort før Aarsmødet.

Medlemstallet er: Livsvarige 26, ordinære 666, Subskribenter 43.

Nye Medlemmer 1943.

Mejeribestyrer E. Rasmussen, Gjesten.
 Savskærer L. Jørgensen, Ovtrup.
 Manufakturhandler Dalgas Thomsen, St. Darum.
 Toldopsynsmand J Bloch Jørgensen, Vejrs.
 Bankdirektør J. Jepsen, Ribe.
 Henrik Sørensen, Jernvedlund.
 Lærerinde, Frk. Pallesen, Tistrup.
 Frk. Inger Toftgaard Nielsen, Esbjerg.
 Frk. Grethe Nielsen, Esbjerg.
 Snedker N. Thomsen, Esbjerg.
 Gaardejer Arne Nielsen, Bredho.
 Købmand Th. Klit, Hjortkær.
 Kassererske, Frk. Dyveke Nielsen, Esbjerg.
 Gdr. Anders Christensen, Skyhede.
 Gdr. Jørgen Kristiansen, Allerslev.
 Gdr. Søren Peder Lauridsen, Ovtrup.
 Niels Juhl Kromann, Esbjerg.
 Læge Erik Lorenzen, Gjesten.
 Installatør H. Friis, Varde.
 Aage S. Nilsson, Klampenborg.

Subskribenter:

Lærer M. A. Andersen, Rødby.

REGNSKAB FOR AARET 1943

<i>Indtægt</i>	Kr.	Ø.	<i>Udgift</i>	Kr.	Ø.
Medlemsbidrag og Subskription	2834	00	Underskud fra forr. Aar	377	82
Solgte Aarbøger	105	60	Trykning af Aarvog 1943, Klichéer	1532	81
Tilskud fra Staten	155	00	Forfatterhonorarer	447	00
— — Amtet	100	00	Aarvogens Udsendelse	248	25
— — Varde Sparekasse	25	00	Papir til Aarvog 1944	350	00
— — Ribe Sparekasse	25	00	Løn til Redaktør, Kasserer og Sekretær ..	250	00
— til Farvefotografering (Amtet, Ribe og Varde Byraad)	300	00	Aarsmøde, Foredrag, Bestyrelsesmøder ...	114	80
Renter	1	87	Fotograf Løvstad for Farvefotografering ..	350	00
Hævet af Grundfonden	350	00	Tilskud til Danmarks Riges Breve	140	65
Underskud	158	46	Dansk historisk Fællesforening	48	85
			Avertering, Bogkøb, Porto, m. m.	194	75
Balance...	4054	93	Balance...	4054	93

GRUNDFONDEN:

Grundfonden 1/1 1943	Kr. 1079 24
Renter indvundne	32 45
	Kr. 1111 69
Hævet	— 350 00
Grundfonden 31/12 1943	Kr. 761 69

Lunde Jyll., 10. Februar 1944

H. K. Kristensen

Ovenstaaende Regnskab er gennemgaaet og sammenholdt med Bilagene. For Grundfonden Kr. 761,69 forelæs Bankbog. Regnskabet har ikke givet Anledning til Bemærkninger.

Esbjerg, den 16. Februar 1944.

Niels Holbak.

Ribe, den 22. Februar 1944.

P. Lerche Thomsen.

Medlemmer kan faa Holger Hjelholts Skriftlæsningsbog: »Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af 19. Anrhundrede« for 2,75 Kr., naar Beløbet indbetales paa Dansk historisk Fællesforenings Postgirokonto 3516, Jagtvej 10, København N. (Bogladepris 4,75.) Sammesteds og paa samme Maade faas E. Kroman: »Skriftens Historie i Danmark« for Favørpris 3,60 Kr. Tidsskriftet »Fortid og Nutid« til halv Pris (2,50) ved Henvendelse til Fællesforeningens Sekretær, cand. mag. Roar Skovmand, Askov, Vejen.

Endvidere kan Medlemmer subscribere paa andre historiske Amtssamfunds Aarbøger til nedsat Betaling. Man henvender sig til det paagældende Amtssamfunds Kasserer eller vor egen Sekretær. »Danmarks Riges Breve« faas til 5 Kr. pr. Bind (Bogladepris 12 Kr.), Adresse: Det danske Sprog og Litteraturselskab, V. Boulevard 44, København V. — Hos Boghandler H. Bruun Møller, Vejen, faas: Kr. la Cour Pedersen: »Skodborghus« 0,75 og Kr. la Cour Pedersen: »Morten Eskesens Saga« 3,00.

Aarbøger o. a. Skrifter, som sendes til »Fra Ribe Amt«, bedes adresseret til *H. K. Kristensen, Lunde, Jylland.*

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Degnen i Ribe Amt i 18. Aarhundrede. Af Georg Hansen.
2. En Konfirmationsstrid. Af F. Elle Jensen.
3. Kvang Sogn under 3.Aars Krigen. Af H. Grønbæk.
4. Præsterne Galthen. Af Aug. F. Schmidt.
5. Leen. Af T. Kragelund.
6. Kor-Stolene i Ribes Kirker. Af N. Lukman.
7. En gammel Vej. Af Søren Alkærsig.
8. Kaptajn N. Thøgersen Brinch fortæller. Ved Dyveke Nielsen.
9. Smaastykker.
 - a. Nøraa Vide. Ved J. Carl Cristensen.
 - b. Et Soldaterbrev fra 1864. Ved H. J. Aastrup.
 - c. Et tusindaarigt Kvindesmykke. Af Roar Skovmand.
 - d. En Storstensgrav paa Strandby Kirkevej. Af H. K. Kristensen.
 - e. En Klage. Ved J. H. Byriel.
 - f. Søren Alkærsig. Mindeord ved Sal. Frifelt.
10. Litteratur om Ribe Amt.
11. Virksomheden. Regnskab. Nye Medlemmer.

Historisk Samfund for Ribe Amt har følgende Bestyrelse: Forfatteren *Salomon Frifelt*, Ølgod, Formand, Redaktør *P. Friis*, Varde, Lærer *H. K. Kristensen*, Lunde Jyll., Kasserer og Sekretær, Forstander *Kr. la Cour Pedersen*, Skibelund, Vejen, Biskop *Dr. theol. C. I. Scharling*, Ribe, Højskolelærer, cand. mag. *Roar Skovmand*, Askov, Vejen, og Forretningsfører *T. Tobiasen*, Esbjerg. Redaktionsudvalget er *Kristensen*, *la Cour Pedersen* og *Biskop Scharling*.